

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

AHKÂF SÛRESİ'NİN ARAP DİLİ VE BELÂGATI AÇISINDAN
İNCELENMESİ

Ahmet Musa ÜSTÜNBAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2018

**AHKÂF SÛRESİ'NİN ARAP DİLİ VE BELÂGATI AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Ahmet Musa ÜSTÜNBAŞ

Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi İclal ARSLAN

Çorum 2018

KABUL VE ONAY

Ahmet Murat ÜSTÜN tarafından hazırlanan "Akkad Süresinin Arap Dili ve Belâğatı Açısından İncelenmesi" başlıklı bu çalışma, 05.09.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans/ doktora/ sanatta yeterlik tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı) (Başkan)

Prof. Dr. Muhammet TAŞI

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı) (Danışman)

Dr. Şerif Şeyhi İsmail ARSLAN

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

Dr. Şerif Şeyhi Fahrettin ERGÜVEN

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

Prof. Dr. Mehmet FIKRAN
(Unvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (.03./08./2018.)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Ahmet Musa ÜSTÜNBAŞ

İmzası

.....

ÖZET

ÜSTÜNBAŞ Ahmet Musa, *Ahkâf Sûresi'nin Arap Dili Ve Belâgatı Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2018

Hiç kuşkusuz ki Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması ve hükümlerinin hayata geçirilmesi noktasında Arap dili ve belâgatına vakıf olmanın çok önemli bir yeri vardır. Arap diline özel olan i'rab da ayetlerin doğru anlaşılmasında etkili olmuştur. Bu nedenle İslamî araştırmalar yapan birçok üniversitenin kütüphanesinde ciltlerce i'rab çalışmasına rastlarsınız. Bütün bu çalışma ve gayretler, kıyamete değin baki olacak İslam'ın doğru anlaşılıp, yaşanması için olmuştur.

Belâgat ise ayetler içerisindeki incelikleri, kelime ve cümlelerdeki insicamı ortaya çıkaran bir sanattır. Evet dil sanattır. Bütün sanatlar insanlığı etkilemiştir. Fakat Kur'ân'ın belâgat sanatı öyle mükemmeldir ki bugüne kadar insanlığı aciz bırakmıştır ve bundan sonra da daima etkisi altında bırakacaktır.

İ'rab faktörü ve belâgat sanatları Kur'ân-ı Kerîm'i zenginleştiren, yüklü bulut misali anlam yoğunluğu oluşturan iki fonksiyondur. Bu iki olgu tam olarak anlaşılmadan Kur'ân-ı Kerîm'i derinlemesine anlamak neredeyse imkansız olacaktır. İ'rab bilgisi ve belâgat sanatları elde edildiğinde Allah'ın kelamı daha kolay ve geniş perspektifte anlaşılır hale gelecektir.

Anahtar Sözcükler: Kur'ân-ı Kerîm, Ahkâf, Arap Dili, İ'rab, Belâgat, Meâl,

ABSTRACT

ÜSTÜNBAŞ Ahmet Musa, *The Anlysis of Sûrah Ahqâf from Arabic Language and Rhetoric Perspectives*, Master Thesis, Çorum 2018

There is no doubt that understanding the Qur'an and practising its rules is based on having a good control over the Arabic language and Rhetorics. Also 'I'rab' which means 'Expression/Analysis' has an effective role on the verses. Therefore, we can find vast volumes of books written about 'I'rab' in the İslamic Libraries and Universities all over the world. All these works, aim to faciliate understanding and practising the Qur'an which will remain untill the Day of Judgement.

Whereas Rhetoric, is an art which seeks to find out the deep meanings and the relation between words and sentences. Yes, it is a Linguistic art. All arts, are effective on human. However, the Qur'an has such an outstanding and perfect rhetoric art that it has always influenced the mankind and will remain influencing them.

The I'râb factor and rhetoric arts are two functions that enrich the Qur'an and constitute a dense sense. Without understanding these two facts, it will be difficult to understand the Qur'an in depth. When the two arts; I'râb and rhetoric are obtained, the Qur'an will become clearer in a more concise and broader perspective.

Keywords: Qur'an, Ahqâf, Arabic Language, I'rab, Rhetoric, Meaning

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	vii
ÖN SÖZ	viii
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	2
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLANDIRILMASI.....	3
3. YARARLANILAN KAYNAKLAR	5

I. BÖLÜM

AHKÂF SÛRESİ'NİN İ'RAB VE BELÂGAT AÇISINDAN İNCELENMESİ

1. AHKÂF SÛRESİ'NİN İ'RAB YÖNÜNDEN İNCELENMESİ.....	8
2. AHKÂF SÛRESİ'NİN BELÂGAT YÖNÜNDEN İNCELENMESİ.....	95
2.1. Teşbih.....	95
2.2. Mecâz-1 Mürsel	96
2.3. İstiâre.....	98
2.4. Kinâye	102
2.5. Kasr	103
2.6. Cinâs.....	104
2.7. İtnâb.....	106
2.8. İstifhâm Üslûbu.....	109
2.9. Emir Üslûbu	110
2.10. Tağlib Sanatı	111
2.11. Tıbâk	113

II. BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'İN TERCÜMESİ VE MEÂLİ OLGUSU

1. KUR'ÂN-I KERÎM'İN TERCÜMESİ VE MEÂLİ OLGUSU.....	115
2. İSLAM TARİHİNDE KUR'ÂN-I KERÎM'İ TERCÜME FAALİYETİ.....	116

2.1. Mekke Dönemi.....	117
2.2. Medine Dönemi.....	117
2.3. Selman Rivayeti	120
2.4. Özet	122
3. KUR'ÂN-I KERÎM'İN HARFÎ TERCÜMESİ.....	122
4. BATILI AYDIN VE MÜSTEŞRİKLERİN İTİRAFLARI	124
5. KUR'ÂN-I KERÎM'İN MANEVÎ/TEFSİRÎ TERCÜMESİ.....	125
6. MEÂL MEFHUMU	126
7. İ' CÂZU'L KUR'ÂN / KUR'ÂN'IN EŞSİZLİĞİ	127
8. CUMHURİYETTEN SONRA TÜRKİYE'DE MEÂL YAZIMI	130
8.1. Şahsî Girişimler.....	130
8.2. Millet Meclisi'nin Girişimleri.....	133

III. BÖLÜM

İ'RAB VE BELÂGAT BAĞLAMINDA FARKLI ANLAMLARA AHKÂF SÛRESİ'NDEN ÖRNEKLER

1. KUR'ÂN-I KERÎM'İ ANLAMADA İ'RAB VE BELÂGAT	137
2. İNCELENEN MEÂLLERİN KAYNAKÇASI.....	139
3. İ'RAB FARKLİLİĞİNDAN OLUŞAN ANLAM FARKLİLİĞİ.....	140
3.1. Mübtedâ-Haber Örneği	141
3.2. “ما” Harfinin İsmi Mevsûl veya Masdariyye Olması.....	145
3.3. Hal ve Temyiz Örneği.....	147
3.4. “ما” Harfinin İstifham veya İsmi Mevsûl Olması.....	148
3.5. Atıf Yapılan Mahalle Göre Değişiklik Göstermesi.....	150
3.3.6. إحصائاً Farklı İ'rab Seçenekleri	154
3.7. “ما” Harfinin Çeşitli İ'rabları	157
3.8. Cümlelerin Hâliye veya İ'tirâziye İfade Etmesi.....	159
3.9. “أ” Harfinin Cümledeki İ'rabı	162
3.10. Kelimenin Bedel veya Haber Olması.....	164
3.11. Kasem ve İsti'nâfiye İfade Eden “و” Harfi	166

3.12. Sıla(Zâid) olan مِنْ Harfi Cerinin Te'kid İfade Etmesi	168
3.13. لَعْلَاء' nin Hem Teraccî Hem de Ta'lil Bildirmesi	170
3.14. لَوْلَا'nın Tevbih ve Azarlama Anlamı	172
4. BELÂGAT SANATLARINDAN KAYNAKLANAN ANLAM FARKLILIĞI	174
4.1. Kinâye Sanatının Etkisi.....	174
4.2. Mecaz-ı Mürsel Sanatı	176
4.3. İstifham Edatının Asıl Manası Dışında Kullanılması	178
4.4. İstiâre Sanatının Etkisi	179
4.5. Kasr İfadesinin Yansıtılması	182
4.6. Tağlib Sanatının Etkisi.....	184
4.7. يُعْرَضُ Kelimesinde İstiâre Sanatı	187
4.8. İtnâb Üslûbunun Etkisi.....	191
4.9. Mecâz-ı Mürsel Sanatının Etkisi.....	196
SONUÇ	200
KAYNAKÇA	202

KISALTMALAR

- b. : Bin, ibn
bk. : Bakınız
by. : Basım yeri yok.
c. : Cilt
DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Der. : Derleyen
Hz. : Hazreti
Haz. : Hazırlayan
md. : Maddesi
ö. : Ölümü, vefat tarihi
s. : Sayfa sayısı
sav : Sallallahu aleyhi ve sellem
thk : Tahkik eden
Trc. : Tercüme eden
ts. : Tarihsiz
y.y. : Yayıncı bilinmiyor

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

آ: Â, â	ط: T, t
أو: Ū, ū	ظ: Ž, ž
إي: Î, î	ع: Ø
ء: ø	غ: Ğ, ğ
ب: B, b	ف: F, f
ت: T, t	ق: Q, q
ث: Š, š	ك: K, k
ج: C, c	ل: L, l
ح: Ĥ, ĥ	م: M, m
خ: Ħ, ħ	ن: N, n
د: D, d	ه: H, h
ذ: Ž, ž	و: V, v
ر: R, r	ي: Y, y
ز: Z, z	
س: S, s	
ش: Š, š	
ص: Š, š	
ض: Đ, đ	

ÖN SÖZ

Kur'ân-ı Kerîm Allah Teâlâ'nın insanlığa ulaştırdığı son vahiy kitabıdır. Müslümanlar ona uyarak yaşadıkları müddetçe dünya hakimiyeti ellerinde olmuş, onsu yaşadıklarında ise dünya, Müslümanlara hâkim olmuştur. “Muhakkak ki bunun gerçekleşmesi Kur'an-ı Kerîm'i anlayıp yaşamak ile mümkün olacaktır.

Her dilin kendine ait özellikleri vardır. Arap dilinin en önemli vasfı edebî yönünün ön planda olmasıdır. Ayrıca sadece kendisine ait bir özellik olan i'rab ise Arapça bir metnin anlaşılması noktasında çok önemlidir. Hiç şüphe yok ki Kur'ân-ı Kerîm'i anlama hususunda i'rab ve belâgat sanatlarının önemli bir yeri vardır. Bu nedenle i'rab ve belâgat, meâl veya tercüme çalışmalarında olmazsa olmaz iki unsurdur. Bu iki faktörün değerini ortaya koyma adına Ahkâf Sûresi'ni seçmiş bulunmaktayız. Ayrıca daha önce sûrenin bu yönden incelenmemiş olması da bu çalışmayı yapmamızda etkili olmuştur.

Muhakkak ki Kelamullah'ın her bir noktasında nice güzellikler saklıdır. Bu güzelliklere bir nebze örneklik etme adına biz de bu sûredeki i'rab farklılıklarından oluşan mana zenginliğini ve gizlenmiş belâgat incilerini açığa çıkarma gayesi içerisinde olduk. Bu çalışmamızda temel amacımız Kur'ân-ı Kerîm'i anlamada ve Kur'ân merkezli çalışmalarda dilin önemli bir yer tuttuğunu göstermektir.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Ahkâf Sûresi'nin i'rabını ve belâgat sanatlarını inceledik. İkinci bölümde birinci bölüm ile son bölüm arasında bağlantı kuracak olan tercüme ve meal kavramlarını ele aldık. İslam tarihinde ve ülkemizde geçirdiği aşamalara kısaca değindik.

Üçüncü bölüm ise tezimizin asıl gayesi olan i'rab ve belâgatın anlam farklılığındaki etkisini ortaya koyduğumuz bölüm olmuştur. Ülkemizde hazırlanan meâller üzerinden oluşturduğumuz bu bölüm aynı zamanda bir öz eleştiri ve yapıcı bir tenkit içermektedir. Yaptığımız bu çalışma ile meal-tercüme alanında yapılan çalışmalara bir katkı sağlama düşüncesindeyiz.

Bu tez çalışmasında her türlü yardımı yapan, bilgisini, ilmini ve deneyimlerini benimle paylaşan değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İclal ARSLAN hocamıza ve çalışmam esnasında her türlü sıkıntı ve zorluğa katlanarak sabreden aile fertlerime teşekkür ederim.

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerîm'de geçen “إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا”/Biz onu Arapça Kur'ân olarak indirdik” (Yusuf 12/2) ayeti, “بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ”/Açık bir Arapça lisanı ile indirdi” (eş-Şuarâ 26/195) ayeti ve “وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ”/Bu (Kur'ân) ise açık bir Arapça lisanıdır.” (en-Nahl 16/103) ayetlerindeki ifadelerden anlaşılın, Arapçanın Allah Teâlâ'nın vahyin insanlığa ulaşması için seçmiş olduğu son vasıta olduğudur. Kıyamete kadar başka bir ilahi kitap gelmeyeceğinden Kur'ân-ı Kerîm hem lafızları, hem dil yapısı, hem kıraat çeşitleri, hem de hükümleri ile insanlar arasında hesap gününe kadar ilahi koruma altında olduğu “إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ”/Kur'ân-ı biz indirdik ve onun koruyucusu olan da muhakkak ki biziz.” (el-Hicr 15/9) ayetindeki ifadesi ile açıkça beyân edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm etrafı çöller ile kapalı sâfî Arapça konuşan edebi şiirlerin, belâgatın, fesâhatin zirvesinde olan Arap toplumuna indi. Ayetler kendilerine okunduğunda, “Bu insan kelamı olamaz.” diyerek şaşkınlık içerisinde dili tutulanlar vardı. Velid, Lebid, A'sa ve Ka'b b. Züheyr gibi belâgat üstadlarının şiirleri Kur'an-ı Kerim ayetleri yanında etkisiz ve sönük kalmaktaydı.¹ Hatta Lebid Bakara ve Âli İmrân sûrelerinin nazil olmasından sonra “Bundan sonra şiir söylemek bana düşmez” demişti.² Kur'ân-ı Kerîm ayetleri, her açıdan insanlığı büyülemeye başlamış ve Arap yarımadasında adım adım yayılma sürecine girmişti.

İslam'ın Arap yarımadasında yayılma sürecinde anadilin Arapça olması Allah'ın ayetlerinin anlaşılması hususunda kolaylık sağlıyordu fakat buna rağmen Hz. Peygamber Kur'ân-ı Kerîm'in i'rablanması hususunda talimat vermekte ve daha rahat anlaşılmasını istemekteydi.³ Allah Rasûlü'nün ahirete irtihalinden sonra ise İslamiyet Arapça konuşmayan halkların bulunduğu diğer coğrafyalara yayıldı. Arap olmayan toplumlarda Kur'ân-ı Kerîm'i yanlış okuma hadiseleri vuku bulmaya başladı ve

¹ Mustafa Yıldırım, “Kur'an Sanatı ve Estetiği Üzerine”, *İstem*, 2010, s. 162-163.

² İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb fi Esmâi'l-Eshâb*, Dâru'l-Fikr, Lübnan, 2006, II, 191.

³ Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebu Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Dr. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2006, I, 41; Abdülhamit Birişik, “İ'râbu'l-Kur'ân”, *DİA*, XXII, 376.

neticesinde yanlış anlaşılmalara ortaya çıktı.⁴ Bu gibi sebeplerden dolayı Kur'ân-ı Kerîm'i i'rablandırma çalışmaları ortaya çıkmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Bu çalışmanın amacı, ibaresi Arapça olan Kur'ân-ı Kerîm'in lugavî inceliklerine, i'câzına, zengin mana ve edebi sanatlarına ulaşmanın ve ayetleri doğru anlamının en tutarlı yolunun Arapçaya vakıf olmaktan geçtiğini göstermektir. Bu tezde ayetlerin filolojik olarak incelenmesinin gerekliliğini beyân etme gayreti gösterilmiştir. Kendi fikrî ve zihnî dünyamızı İslam düşmanlarına esir etmemek ve İslam tefekkürünü durgunluktan kurtarmak için bunun elzem olduğu gösterilmeye çalışıldı. Kur'ân-ı Kerîm'in inceliklerini yakalamak saf Arapçayı elde etmek sureti ile olacaktır. Arapça dilinin edebi sanatlarına, söz dizimine ve sadece kendine has bir özellik olan i'rab kısmına ait bilgileri kendinde toplayan bir ilim adamı Kur'ân-ı Kerîm'in dil yapısındaki özelliklerine ve edebi inceliklerine erişme noktasında bir adım atmış olacaktır.

Ülkemizde gerek ticari kaygılar, gerek şöhret endişesi ve gerekse hizmet gayesi ile Kur'ân-ı Kerîm'e meâl yazma furyası gittikçe artmıştır. Artan bu meâlcilik akımı Kur'ân ilimlerinden olan tefsir ve tefsir ilminin alt kısımlarında yer alan i'rab ve belâgat ilimlerini gölgelemektedir. Ayrıca gerçek ilim sahiplerini tenzih ederek söylemek gerekirse eline kalem alan meâl yazmakta; eski meâllerden kaynak edinerek ne Arapça ne de gerekli şeriat ilimlerine sahip olmadığı halde Kur'ân-ı Kerîm'i tercüme etmektedir. Bu ise büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'e meâl vasıtası ile ulaşan Müslümanlar, onun Allah'ın kelamı olduğuna kanaat getirdiğinden ve Arapça bilmediğinden ötürü bu meâllerde bulunan yanlışlıkları fark edememektedirler. Diğer bir sorun ise eline meâl alan herkesin ahkam kesmesi, okuduğu meâlden deliller getirmesi, ince ayrıntısını bilmeden mücmel lafızların çevirisinden yola çıkarak hareket etmesidir. Bu ise daha büyük sorunlar oluşturmaktadır.

İşte bu çalışmamızda Ahkâf Sûresi üzerinde inceleme yaparak i'rab ve belâgat ilimleri olmaksızın Arapça metin olan Kur'ân-ı Kerîm'in çevirisinin eksik olacağını ve bu olgulara riayet edilmeksizin hazırlanan bir meâlin veya tercümenin yanlış

⁴ Abdurrahman Çetin, "Lahn", *DİA*, 2003, XXVII, 1 55-56; Birışık, "İ'râbu'l-Kur'ân", *DİA*, 2000, XXII, 376. Detaylı bilgi için bk. Şahabettin Ergüven, "Arap Dilinde Lahn'ın Ortaya Çıkışı ve İlk Görüntüleri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007/1, VI, 155-183.

anlaşılmalara sebebiyet vereceği problem olarak görülmektedir. İ'rab farklılıkları gözetilmeksizin veya çeşitli i'rab ihtimalleri arasında en tutarlı ve Arapça gramerine en uygun olanı tercih etmeksizin hazırlanan bir meâlin yanlış çevirilmesi sorunsalı ile karşı karşıya kalınmaktadır. Edebi sanatlar da ayetlerdeki anlam zenginliğine neden olmaktadır. Belâgatın inceliklerini göz önünde bulundurmadan yapılan çeviriler ilahi kelimedeki tatlılığı, letafeti ve mana yoğunluğunu ortadan kaldırmaktadır. İ'rab ve belâgat faktörü ortaya konmadan yapılan çeviriler sorun oluşturmakta ve meâllerin güvenilirliğini zedelemektedir. Bu problemin aşılması bu iki etkene yani i'rab ve belagât ilimlerine riayet etmek ile olacaktır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLANDIRILMASI

Ahkaf Sûresi'nin Arap dili ve belâgat açısından incelendiği bu tez çalışmasında araştırmamız Arapçanın bütün yönleri ile olmamıştır. Ayetler i'rab yönünden incelenmiştir. Nahiv, sarf, lugat açısından herhangi bir inceleme söz konusu olmamıştır. Ancak gerekli görülen yerlerde kısa nahivsel bilgilere yer verilmiştir. Sûrenin edebi açıdan incelenmesi ise söz sanatlarının belirtilmesi ve kısa kavramsal tanımlamalar şeklinde olmuştur.

Birinci bölümde Ahkâf Sûresi'nin i'rab ve belâgat sanatlarının tahlilini oluştururken nitel araştırma yöntemlerinden veri toplama ve analiz etme yöntemi takip edildi. Bu bağlamda konu ile alakalı Kur'ân'ı Kerîm'i filolojik alanda inceleyen literatür taramasına başvuruldu. İ'rabı yapılırken belli başlı ayetleri veya kelime ve cümleleri değil sûrede bulunan tüm ayetlerin i'rabı gösterilmeye gayret edildi. Böylelikle oluşturulan i'rab çalışmasının bütün sûreyi kapsar nitelikte olması bu tez ile ilgilenenlere genel bir fikir beyân edecek ve i'rablama yöntemini Kur'ân-ı Kerîm'in diğer ayetlerinde uygulamasına ve ayetlere doğru mana verme ve tercüme oluşturmadaki etkinliğini anlamasına yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda sûredeki her bir kelimenin i'rabını yapma çabası gösterilmiştir. Ancak şunu belirtmemiz gerekir ki i'rabı açık olan veya herhangi bir ihtilafın olmadığı kelimelerin i'rabı belirtilirken ilgili kaynaklardan referans gösterilmedi. Aksi takdirde sayfa dipnot ile dolacak ve bu da okuyucuyu yoracaktı. Ancak i'rabı ihtilafı veya zahir olmayan yerlerde ise Kur'an'ı Kerîm'i dil bilimi açısından inceleyen kaynaklardan gerekli referanslar gösterildi. Ayetlerin belâgat sanatlarına yönelik çalışma sadece ismini vermek sureti ile olmamış

aynı zamanda ilgili edebi sanatlara yönelik tanımlama, örnekleme ve cümleye kattığı değeri belirtme şeklinde olmuştur.

İkinci bölümde ele alınan konu Kur'ân-ı Kerîm'in Arapça dışında başka bir lisana çevirisine dair kullanılan tercüme ve meâl kavramları oldu. Ülkemizde yapılan meâl çalışmalarının tarihine göz atmadan önce İslam Tarihi'nde ayetleri tercüme faaliyetlerinin başlangıcına değinildi. Böylelikle tercüme veya meâl oluşturmanın mümkünlüğüne ulaşılmış olundu. Bu bilgiler ışığında Türkiye Cumhuriyeti döneminde ilahi kelamın tercüme edilmesi ve meâl çalışmaları çerçevesinde genel bir bilgi hazinesi de oluşmuştur.

Tezimizin son bölümü olan üçüncü bölüm ise tezimizin ana omurgasını oluşturmakta ve ana gayesini barındırmaktadır. Bu bölümde i'rab faktörünün ve belâgat sanatlarının manayı zenginleştirmedeki etkisine ve farklı manalar elde etmedeki fonksiyonuna değinildi. Aynı zamanda i'rab faktörü göz önüne alınmadığı takdirde anlam daralması ve bozulmasına dair örnekler verildi. Edebi sanatlarına riayet edilmediği takdirde de benzer sorunların ortaya çıktığı beyân edildi.

Kullanılan metod öncelikle farklı i'rab ihtimallerinin bulunduğu ayetlerin ortaya konulması ile olmuştur. Daha sonra bu ayetlere dair meâllerde yapılan çeviriler zikredilmiştir. Ardından ayetin muhtemel i'rabları gösterilerek manadaki etkisi gösterilmiş olacaktır. Bu alanda yapılan çalışmada ve farklı manaları göstermede yine dil bilimcilerin hazırlamış olduğu tefsir çalışmalarından istifade edilmiştir. Ayrıca bu alanda yapılmış doktora ve yüksek lisans tezleri ile gerek sempozyumlarda gerekse özel oturumlarda sunulan makaleler araştırmamızda veri toplamamıza yardımcı olmuştur. Meâl çalışmalarında edebi sanatların anlamdaki etkisini ve çeşitli manaları meydana getirmesi yönündeki katkısını beyân etmemiz de aynı şekilde i'rabda uygulanan yöntem ile olmuştur.

Meâllerin değerlendirilmesinde ilgili ayetlerde i'rab farklılığı arz eden ve edebi sanatların etkisinin olduğu lafza karşılık gelen tercüme almamak ile yetinildi. Çünkü ayetin tümünün çevirisini almak tezin oldukça genişlemesine neden olacaktır. Ayrıca tümünün tercümesinin alınması halinde meâli verilen ayetin diğer çeviri problemlerine de değinmek mecburiyeti ortaya çıkacaktır ki bu da tezin mihverinden sapmak olacaktır.

Ahkâf Sûresi'nin i'rabı ve belâgatının incelenmesi bağlamında ayetlerin anlam zenginliğine işaret etmek üzere ülkemizde hazırlanan 18 adet meâl üzerinde araştırma yapıldı. Bu meâllerin tercihine yönelik usulümüz gerekli bölümde izah edilmiştir. Bu nicelikteki meâlin incelenmesinin sebebi ise genel itibari ile meâllerin ortaya konması ve geniş bir perspektifin oluşması içindir.

Bu çalışma ile okuyucu i'rab farklılıklarından kaynaklanan ve edebi sanatlardan oluşan anlam zenginliğini rahatlıkla görecektir, meâllerdeki eksik yönleri tanımış olacak ve aynı zamanda metni Arapça olan Kur'ân'ı anlamak için meâl okumanın yanında filoloji açısından hazırlanmış tefsir çalışmalarına yönelmenin gerekliliğini farkedecektir.

3. YARARLANILAN KAYNAKLAR

Nahivsel kavramların açıklanmasında yararlanan kaynaklar nahiv alanında hazırlanan kitaplardır. Klasik kaynak olarak İbn Hişâm'ın (ö.761/1360) *Muğni'l-Lebîb*'i ve el-Meylânî'nin (ö. 801/1399) *Şerhu'l-Muğni* eseri yararlanan kitaplardandır. Aynı zamanda günümüze yakın olarak el-Galayînî'nin (ö.1364/1944) oluşturduğu *Cami'u'd-Durûsü'l-Arabiyye* isimli kitap başvuru kaynakları arasında yer almıştır.

Belâgat alanında ise klasik kaynak olarak "Beyân" alanında özel bir eser telif eden el-Câhîz'in (ö.255/869) *el-Beyân ve't-Tebyîn* isimli kitabına başvuruldu. Ayrıca belâgat ilmini genel olarak ele alan et-Teftâzânî'nin(ö.792/1390) *Muhtasarü'l-Meâni*, es-Sekkâkî'nin (ö.626/1229) *Miftâhu'l-Ulûm*, el-Kazvînî (ö.739/1338) *el-Îzâh fî Ulûmi'l-Belâga* ve aynı müellife ait *et-Telhîs fî Ulûmi'l-Belâga* gibi eserlerden yararlandı. Çağdaş olarak da el-Meydânî'nin (ö.1398/1978) *el-Belâgatü'l-Arabiyye* ve Ali Cârîm ve Mustafa Emin'in hazırladığı *el-Belâgatü'l-Vâdiha fî'l-Beyâni ve'l-Meâni*, ve *'l-Bedî' mea'd-Delîl* gibi kitaplara başvuruldu.

Ahkâf Sûresi'nin i'rabı ve belâgatını hazırlarken başvuru kaynakları filolojik alanda hazırlanan ve edebi sanatlara riayet edilerek telif edilen tefsir çalışmaları olmuştur. Bu eserlerden bazıları Ferrâ (ö. 207/822), Ahfeş (ö. 215/830) ve Zeccâc'ın (ö. 311/923) *Me'âni'l-Kur'ân*, Ebû Ubeyde'nin (ö. 209/824) *Mecâzu'l-Kur'ân*, ez-Zemahşerî'nin *Tefsîru'l-Keşşâf*, el-Halebî'nin *ed-Durru'l-Mesûn* ve Ebu's-Su'ûd'un *Tefsîru Ebi's-Su'ûd* gibi klasik kaynaklardır. Çağdaş eserler ise Vehbe Zuhaylî'nin

(ö.1436/2015) *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akîdeti ve's-Şerîati ve'l-Menheci*, es-Sabûnî'nin *Savfetü't-Tefâsîr*'dir. Ayrıca 19. Yüzyılın sonlarında müstakil olarak 'İ'râbu'l-Kur'ân' alanında çalışmalar yapmış olan Mahmud es-Sâfi'nin *el-Cedvel fi İ'rabi'l-Kur'ân ve Sarfihî ve Beyânih*, Muhammed Ali Taha ed-Durre'nin, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Kerîm ve İ'rabühu ve Beyâniüh*, Muhyiddin Derviş'in *İ'rabü'l-Kur'âni'l-Kerîm* ve Behcet Abdülvahid Salih'in, *el-İ'rabü'l-Mufassal li-Kitabillahi 'l-Murettel* isimli kitaplarından büyük ölçüde yararlanıldı.

Kelimelerin iştikak, lugat ve ıstilahî manaları yönünden incelenmesinde yararlanılan kamuslar İbn Manzûr'un (ö.711/1311) *Lisanu'l-Arab*'ı, el-Cevherî'nin (ö.400/1009) *Mu'cemu's-Sihâh*'ı, el-Fîrûzâbâdî'nin (ö.817/1415) *el-Kamûsu'l-Muhî'ti* ve ez-Zebîdî'nin (ö.1205/1791) *Tâcu'l-Arûs*'udur. Kur'ân-ı Kerîm lugatı olarak bilinen Râgıb el-İsfahânî'nin (ö.502/1108) *el-Müfredât* isimli eseri ayrıca kelimelerin edebi açıdan incelendiği ez-Zemahşerî'nin *Esâsu'l-Belâga* adlı kitabı yararlanılan eserlerdendir.

Ahkâf Sûresi'nin i'rab ve belâgatı bağlamında, ilgili ayetlere meâllerde verilen manaların incelenmesi hususunda yararlanılan kaynaklar aynı şekilde Kur'ân-ı Kerîm'i Arap dili ve belâgatı açısından inceleyen eserler olmuştur. Birinci bölümde başvuru kaynakların yanında en-Nehhâs'ın (ö.338/950) *İ'râbu'l-Kur'ân*'ı dirayet tefsiri alanında önemli bir isim olan Fahrüddîn er-Râzî'nin (ö.606/1210) *Mefatihü'l-Ğayb*'ı, el-Kurtubî'nin (ö.671/1273) *el-Câmiu' li ahkâmi'l-Kur'ân*'ı, el-Beydâvî'nin (ö.685/1286) *Envâru't-Tenzîl*'i, es-Seâlebî'nin (ö.875/1470) *Tefsîru's-Seâlebî* isimli eseri, Şevkânî'nin (ö.1250/1834) *Fethü'l-Kadîr*'i, el-Âlûsî'nin (ö.1270/1854) *Rûhu'l-Meânî* adlı tefsiri Tâhir b. Âşûr'un (ö.1284/1868) *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* isimli tefsir kitabı başvuru kaynaklardandır.

Ülkemizde Kur'ân meâli ve tercümesi adına hazırlanan eserlere baktığımızda Hidayet Aydar'ın *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi* isimli kitabı, Salih Akdemir'in *Cumhuriyet Dönemi Kur'ân Tercümeleri (Eleştirel Bir Yaklaşım)* adlı çalışması, Faruk Gürbüz'ün *Tercüme Problemleri ve Mealler* isimli doktora tezi ve Düccane Cündioğlu'nun *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası* isimli kitabı bu meyanda yardım alınan kitap ve çalışmalardandır. Bunların dışında Kur'ân çevirisi ve problemlerine dair birçok

makale yazılmış olan *Kur'ân Mealleri Sempozyumu* da (2003: İzmir) bu çalışmada yararlanılan önemli çalışmalardandır.

I. BÖLÜM

AHKÂF SÛRESİ'NİN İ'RAB VE BELÂGAT AÇISINDAN İNCELENMESİ

1. AHKÂF SÛRESİ'NİN İ'RAB YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Öncelikle söylememiz gerekir ki sûrede bulunan her kelimenin i'rabına değineceğiz. Ancak okuyucuyu yormama adına her kelimenin i'rabında dipnot gösterme endişesi taşımadık. Bazı ihtilafın bulunduğu ve i'rabının anlaşılması zor olan yerlerde ise belirtilen kaynaklardan referans göstereceğiz. Belâgat sanatlarını incelerken de bu alanda yapılan çalışmalara müracat ederek inceleyeceğiz. Ayetlerde bulunan belâgat sanatlarına dair geniş bilgiye yer vermeye çalışacağız.

1. Ayet

حم

Bazı surelerin başlangıcında bulunan bu harfler “huruf-u mukatta'a” olarak isimlendirilirler. Sure başlarında gelen bu harfler الم, المر, المر, المص, كهيعص, ص, حم, ن gibidir. Nahiv bilginlerinin bu harflerin i'rablanması hakkında, vakıf edilmesi üzerine icması vardır. Yani bu harfler herhangi bir i'rab almaz üzerine vakfe yapılır. أَلِفٌ لَامٌ مِيمٌ ve حَا مِيمٌ gibi. Çünkü hece harfleri tıpkı sayılarda olduğu gibi sekte üzere bina edilir.

وَاحِدٌ، اِثْنَانٌ، ثَلَاثَةٌ، أَرْبَعَةٌ⁵ misallerinde olduğu gibi bir i'rab alâmeti almamıştır.

Huruf-u mukatta'aların manası hakkında ihtilaf vardır. Şa'bi ve bir grup müfessir, sûrelerin başlarında gelen bu hece harflerinin müteşabih ayetlerden olduğunu, bu harflerin manalarını Allah Teâlâ kendi nefesine ayırdığını söylemişlerdir. Ebu Bekir

⁵ ez-Zeccâc Ebu İshak İbrahim b. es-Serî, *Meâni'l-Kur'ân ve Beyânuhu*, thk. Dr. Abdu'l-Celil Abdu Şelebi, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1988, I, 59; Muhammed b. Yusuf Ebu Hayyan el-Endelûsî, *el-Bahru'l Muhîr*, thk. Adil Muhammed Abdu'l-Mevcud, Ali Muhammed Muavvad, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Lübnan, 2010, I, 154.

(r.anh) bu harfler hakkında “Her kitabın bir sırrı vardır. Kur’ân-ı Kerîm’deki Allah’ın sırrı ise huruf-u mukatta’a harfleridir” demiştir. Hz. Ali (r.anh) “Her kitabın bir özü vardır. Kur’ân-ı Kerîm’in özü ise surelerin başlarında geçen hece harfleridir” diyerek bu harflerin müteşabih olduklarını bildirmiştir. Bu harflerin ayet olarak gelmesindeki fayda ise kişinin iman edip etmeyeceğinin sınanmasıdır.⁶ Müfessirlerden birçoğu ise huruf-u mukatta’a olarak gelen bu ayetlerin bir manalarının olduğunu düşünmüşler ve bazı yorumlarda bulunmuşlardır. Kimisi bu harfler için sûrelerin isimleridir demiş, kimisi ise bu ayetlerin Allah Teâlâ’nın yüce isimlerine işaret eder demişlerdir.⁷

Ancak bu harfler hakkında en güzel yorum Sibeveyh’in öğrencisi el-Kutrub, ve nahiv üstadı olan el-Ferrâ ve bunların görüşünde olanlardan gelmiştir. Onlar, bu hece harflerinin, Kur’ân-ı Kerîm’i inkâr eden Araplara meydan okuma ifadesi taşıdığını söylemektedir.⁸ Sanki Allah azze ve celle müşriklere ve Kur’ân-ı Kerîm’i inkar edenlere bu harfler ile: *”حم، işte inkar ettiğiniz bu Kur’ân-ı Kerîm aziz ve hakim olan Allah tarafından indirilmiştir ve işitmiş olduğunuz ayetler bu harflerden oluşmaktadır. Şayet bu ayetlerin bir insan uydurması olduğunu düşünüyorsanız işte hece harfleri elinizde. Güç yetirebiliyorsanız bir benzerini siz de söyleyin.”* şeklinde seslenmektedir. Aynı zamanda Kur’ân-ı Kerîm’i işitmek istemeyen müşriklerin dikkatlerini çekmek, ayetleri onlara dinletmek bu hece harfleri ile gerçekleşmiştir. Ayetleri dinleyen müşrikler, karşı hüccet getiremediklerinden aciz kalmışlar ve Kur’ân-ı Kerîm’in azametini ve ilahî kelam olduğunu kabullenmişlerdir.⁹

Bahsi geçen hece harfleri ayrıca Hz. Peygamber (sav) için nübüvvet delillerinden biri sayılabilir. Müşrik Arap toplumu okuma yazma bilmeyen, harfleri tanımayan bir toplumdu. Daha evvel herhangi bir tedrisattan geçmemiş, herhangi bir hocadan ders almamış Hz. Muhammed (sav) karşılarında الم، المص، حم harflerini

⁶ Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes’ûd el-Beğavî, *Tefsîru’l-Beğavî*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr-Osman Cumua Daimîriyye-Süleyman Müslim el-Hars, Daru Taybe, Riyad, 1988, I, 58; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, I, 237; Muhammed b. Yusuf Ebu Hayyan el-Endelusî, *el-Bahrü’l-Muhît*, I, 156.

⁷ Begavî, *Tefsîr*, I, 58; Kurtubî, *el-Câmi’*, I, 239; Ebu Hayyan, *el-Bahr*, I, 156.

⁸ Ebu Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *Tefsîru’l-Keşşâf*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Lübnan, 2015, I, 38; Ebu’l-Berakât Abdullah en-Nesefî, *Tefsîru’n-Nesefî Medâriku’t-Tenzîl ve Hakaiku’t-Te’vil*, thk. Yusuf Ali Bedyevî, Dâru İbni Kesîr, Dimeşk, 2011, I, 35; Ahmed b. Yusuf es-Semîn el-Halebî, *ed-Durru’l-Mesûn*, thk. Dr. Ahmed Muhammed el-Harrât, Dâru’l-Kalem, Dimeşk, 2011, I, 79.

⁹ Kurtubî, *el-Câmi’*, I, 239.

okunuşları ile beraber zikredince hepsi şaşırmış, dikkat kesilmişlerdir. Çünkü okuma-yazma bilmeyen bir kişi toplum arasında iletişim kurar ancak harflerin okunuşlarını bilmez. İşte ayetlerin huruf-u mukatta (huruf-u mebânî) ile başlamış olması aynı zamanda nübüvvet delillerinden biri sayılabilir.¹⁰

حم:

Bu harfler tehaddî (meydan okuma) harfleri olarak kabul edilirse i'rabda herhangi bir mahalli olmaz. Eğer sûrelerin ismi olarak kabul edilirse bu durumda üç şekilde i'rabı yapılabilir:

Birincisi mahzûf bir mübtedânın haberi olabilir. هذا حم gibi. Ya da kendisi mübtedâ olur. ... تَنْزِيلُ الْكِتَابِ ise حم'in haberi olur. Bu iki takdirde de mahallen merfûdur. İkinci olarak mahallen mansûb olmasıdır. Mahzûf bir fiilin mef'ûlun bihi olur. "أَفْرَأُ" veya "أَتْلُ" gibi. Üçüncü seçeneğimiz ise mahallen mecrur olmasıdır. Mahzûf bir kase m harfi ile olur. Takdiri ise "ب" "حم" şeklinde olur.¹¹

2. Ayet

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ:

Muzâf-muzâfun ileyh terki bidir. حم, تَنْزِيلُ mübtedâ ise haber olur; eğer حم mahzûf bir mübtedânın haberi ise تَنْزِيلُ mübtedâ olur.¹² Merfûdur, ref alâmeti dammedir. الْكِتَابِ; muzâfun ileyhdır, mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

¹⁰ Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, I, 36.

¹¹ Halebî, *ed-Durru'l Mesûn*, I, 79-80; el-Allame el-Hafız el Mukrî el-Müntecib el-Hemedânî, *Kitâbu'l-Ferîd fî İ'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd*, thk. Muhammed Nizamuddin el-Füteyyah, Dâru'z-Zamân, Medine, 2006, VIII, 583; Muhammed Ali Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm ve İ'rabuhu ve Beyânuhu*, Dâru İbni Kesîr, Dimeşk, 2009, I, 2;

¹² Halebî, *el-Mesûn*, I, 81; Hemedânî, *el-Ferîd*, I, 583; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I, 32-33.

مِنَ اللَّهِ:

Câr-mecrurdur, mütealliki تَنْزِيلٌ dur. Haberdur. Mahallen merfûdur.¹³

الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ:

Her ikisi de اللّٰه lafzının sıfatıdır. Mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

3. Ayet

مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا مُعْرِضُونَ

مَا:

Nefy edatıdır, sükûn üzere mebnîdir.

خَلَقْنَا:

Mazi fiildir, sükûn üzere mebnîdir. نَا; fâildir, sükûn üzere mebnîdir, mahallen merfûdur.

السَّمَوَاتِ:

Mef'ûlün bihtir, mansûbdur; nasb alâmeti fetha yerine kaim olan kesradır.

وَالْأَرْضِ:

و; atif harfidir. الْأَرْضِ; mef'ûlün bihtir, السَّمَوَاتِ kelimesine atfedilmiştir.

Mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

وَمَا بَيْنَهُمَا:

و; aynı şekilde atif harfidir. مَا; ism-i mevsuldur, sükûn üzere mebnîdir, mef'ûlün

bihtir, السَّمَوَاتِ kelimesine atfedilmiştir. Mahallen mansûbdur. بَيْنَهُمَا; ism-i mevsûlün

¹³ Ebû Câfer Ahmed b. Muhammed b. İsmail en-Nehhâs, *I'râbu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2008, s. 892.

sılasıdır, i'rabdan mahalli yoktur. بَيْنَ; zarf-ı mekandır, mansûbdur. هُمَا; muzâfun ileyhdir, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mecrurdur.

إِلَّا:

İstisna edatıdır, sükûn üzere mebnîdir.

بِالْحَقِّ:

إِلَّا خَلَقًا مُلْتَبِسًا بِالْحَقِّ; harf-i cerdir, mahzûf olan bir sıfata mütealliktir. Takdiri; بِ

şeklinde olur.¹⁴ الْحَقِّ; harf-i cer ile mecrurdur. Cer alâmeti ise kesradır.

وَأَجَلٍ مُّسَمًّى:

وَ; atıf harfidir, أَجَلٍ; mecrurdur, الْحَقِّ kelimesine atfedilmiştir, cer alâmeti

kesradır. مُّسَمًّى; mecrurdur, cer alâmeti takdîri kesradır, أَجَلٍ kelimesinin sıfatıdır.

وَالَّذِينَ:

وَ; İsti'nafiye harfidir. الَّذِينَ; ism-i mevsûldur, fetha üzere mebnîdir, mübtedâdır,

mahallen merfûdur.

كَفَرُوا:

İsm-i mevsulün sılasıdır, i'rabda mahalli yoktur. Mazi fiildir. Damme üzere mebnîdir. الْوَاوِ harfi; sükûn üzere mebnîdir, mahallen merfûdur, faildir.

عَمَّا:

عَنْ; harf-i cerdir, mütealliki daha sonrasında gelen مُعْرَضُونَ kelimesidir, مَا; hem ism-i mevsûl¹⁵ hem de masdariyye¹⁶ olma ihtimalini taşımaktadır. İsm-i mevsûl

¹⁴ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 287; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 597; Muhyiddin ed-Derîş, *İ'râbu'l-Kur'ânî'l-Kerîm ve Beyânuhu*, Dâru İbni Kesîr, Dimeşk, 1994, IX, 166.

¹⁵ Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 659; Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 597; Derîş, *İ'râb*, IX, 166.

¹⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 287; Halebî, *el-Mesûn*, IX, 659; Derîş, *İ'rab*, IX, 166

ihtimalinde sükûn üzere mebnîdir, عن harf-i ceri ile mahallen mecrur olur. İsm-i mevsûle dönen ait zamiri ise أَنْذَرُوهُ şeklinde takdir edilir. Masdariyye ihtimalinde ise sonrasında gelen أَنْذَرُوا fiili ile masdar te'vili yapılır. Mahallen mecrur olur. Takdiri ise; عَنْ إِندَارِهِمْ¹⁷ şeklindedir.

أَنْذَرُوا :

Mazi fiildir, bina-i meçhuldur, damme üzere mebnîdir. Nâib-i fâil الواو harfidir.

Sükûn üzere mebnidir, mahallen merfûdur.

مُعْرِضُونَ :

الَّذِينَ nin haberidir, merfûdur, ref alâmeti الواو harfidir.

4. Ayet

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ أَتُنُونِي
بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

قُلْ :

Emr-i hâzırdır, meczumdur, cezm alâmeti sükûndur. Fâili vücûben müstetir olan أنت dir.

أَرَأَيْتُمْ :

الهمزة; istifham edatıdır. رَأَيْتُمْ; mazi fiildir, تَمَّ zamiri bitiştigi için sükûn üzere

mebnidir. تَمَّ; fâilidir, muttasıl zamirdir, mahallen merfûdur.

¹⁷ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 287; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 659; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 166.

مَا:

İsm-i mevsûldur, sükûn üzere mebnîdir, mef'ûlun bihtir, mahallen mansûbdur.

تَدْعُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ن harfinin sübûtudur. الواو harfi; cemi vavidir, zamirdir, faildir, mahallen merfûdur. Cümle olarak ism-i mevsûlün sılasıdır, i'rabda mahalli yoktur.

مِنْ دُونِ اللَّهِ:

اللَّهِ; harf-i cerdir, دُونِ; muzâftır, harf-i cer ile mecrurdur, cer alâmeti kesradır. مِنْ mecrurdur, muzâfun ileyhtir, cer alâmeti kesradır.

أُرُونِي:

رای fiilinin if'âl babından gelen emr-i hâzırır, ن'un hazfı üzere mebnîdir. Fâili الواو harfidir. ن; vikâye harfidir. الياء harfi; nefis-i mütekellim zamiridir, birinci mef'ûlun bihtir. Mahallen mansubtur.

مَاذَا:

ذَا; İstifham edatıdır, sükûn üzere mebnîdir. Mübtedâdır, mahallen merfûdur. İsm-i mevsûldur, sükûn üzere mebnîdir. Haberdir, mahallen merfûdur.

خَلَقُوا:

Mazi fiildir, damme üzere mebnîdir, fâili الواو harfidir. مَاذَا خَلَقُوا cümlesi mahallen mansûbdur, أُرُونِي'nin ikinci mef'ûlun bihidir.

مِنَ الْأَرْضِ:

مِنَ; harf-i cerdir. الْأَرْضِ; harf-i cer ile mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

أَمْ:

Atıf harfidir, sükûn üzere mebnîdir. بل manasındadır, ıdrab ifade eder.¹⁸

هُمْ:

Câr-mecrûrdur, هُمْ zamir-i muttasıldır, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mecrurdur. Mahzuf mukaddem bir habere mütealliktir.¹⁹

شَرِكٌ:

Mübtedâ muahhardır, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

فِي السَّمَاوَاتِ:

Câr-mecrûrdur. السَّمَاوَاتِ; mecrûrdur, cer alâmeti kesradır.

اِئْتُونِي:

Emr-i hâzırdır, ن'un hazfi üzere mebnîdir. ن; vikâye harfidir. السِّاء harfi; nefsi mütekellim zamiridir, mef'ûlun bihtir, mahallen mansûbdur.

بِكِتَابٍ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki اِئْتُونِي'dir.

مِنْ قَبْلِ هَذَا:

مِنْ; harf-i cerdir. قَبْلٌ; mecrûrdur, muzâftır, cer alâmeti kesradır. هَذَا; muzâfun ileyhdır, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mecrûrdur. مِنْ قَبْلِ هَذَا; tümüyle كِتَابٍ kelimesinin sıfatıdır, mahallen mecrurdur.²⁰

¹⁸ Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 167; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 46; Mahmud Sâfî, *el-Cedvel fi İ'rabi'l-Kur'âni ve Sarfîhi ve Beyânihi*, Dâru'r-Reşîd, Dimeşk, 1995, XIII, 168.

¹⁹ Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 46; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 168.

²⁰ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 597; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 660; Derviş, *İ'râb*, IX, 167; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 46; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 168.

أَوْ:

Atıf harfidir

أَثَرَةٌ:

كِتَابٍ kelimesine ma'tuftur, mecrûrdur, cer alâmeti kesradır.

مِنْ عِلْمٍ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki mahzuftur. أَثَرَةٌ kelimesinin sıfatıdır, mahallen mecrurdur.²¹

إِنَّ:

Cezm edici şart edatıdır.

كُنْتُمْ:

Mazi fiildir, nakıstır. Cezm mahallinde sükûn üzere mebnîdir. تُمْ; muttasıl zamirdir, sükûn üzere mebnîdir. كَانَ'nin ismidir, mahallen merfûdur.

صَادِقِينَ:

كَانَ'nin haberidir, mansûbdur, nasb alâmeti الياء harfidir.

5. Ayet

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنِ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ

وَمَنْ:

وَ; isti'nafiyye harfidir. مَنْ; istifham harfidir, sükûn üzere mebnîdir. Mübtedâdır, mahallen merfûdur.

²¹ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 598; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 661; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 167; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 9; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 168.

أَصْلٌ:

Haberdir, merfûdur, ref alâmeti dammedir. İsm-i tafdil sigasıdır.

مِّنْ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki أَصْلٌ'dur. مِّنْ; ism-i mevsuldur, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mecrûrdur.

يَدْعُو:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti و'ın üzerinde mukadder dammedir. Fâili ism-i mevsûle dönen müstetir هو zamiridir.

مِّنْ دُونِ اللَّهِ:

مِّنْ; harf-i cerdir. دُونِ; muzâftır, harf-i cer ile mecrurdur, cer alâmeti kesradır. Mütealliki, يَدْعُو'dur. اللَّهُ; muzâfun ileyhdır, mecrurdur, cer alâmeti kesradır. Bir bütün olarak baktığımızda sonrasında gelen مِّنْ ism-i mevsûlünden haldir, mahallen mansûbdur.²²

مِّنْ:

İsm-i mevsûldur, يَدْعُو'nun mef'ûlun bihidir, mahallen mansûbdur.

لَا:

Nâfiyedir.

يَسْتَجِيبُ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

لَهُ:

²² Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 169; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 168.

Câr-mecrûrdur, mütealliki يُسْتَجِيبُ'dur.

إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki يُسْتَجِيبُ'dur. يَوْمٌ; muzâftır, mecrûrdur, cer alâmeti kesradır. الْقِيَامَةِ; muzâfun ileyhdır, mecrûrdur, cer alâmeti kesradır.

وَهُمْ:

و; hâliyedir. هُمْ; mübtedâdır, mahallen merfûdur.

عَنْ دُعَائِهِمْ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki غَافِلُونَ'dır. دُعَائٍ; muzâftır, mecrûrdur, cer alâmeti kesradır. هُمْ; muzâfun ileyhdır, mahallen mecrûrdur.

غَافِلُونَ:

Haberdir, merfûdur, ref alâmeti الواو harfidir.

6. Ayet

وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ

وَإِذَا:

الواو; atıf harfidir²³ veya isti'nafiyedir.²⁴ إِذَا; cezmedici olmayan şart edatıdır, sükûn üzere mebnîdir. إِذَا kendisinden sonra gelen cümleye izafe edilir ve o cümle mahallen mecrur olur.²⁵

²³ Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 170; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 169.

²⁴ Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 10.

²⁵ Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 170; Derviş, *İ'rab*, IX, 169; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 10.

حُشِرَ:

Mazi fiildir, bina-i meçhuldur, fetha üzere mebnîdir. Nâib-i fâili ile birlikte mahallen mecrûrdur.

النَّاسُ:

Nâib-i fâildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

كَانُوا:

Mazi fiildir, nakıs fiildir, damme üzere mebnîdir. كان' nin ismi الواو harfidir. كانوا cümlesi ve bu cümleye atfetilen ikinci هم أعداء cümlesi cevabı'ş-şarttır, i'rapta mahalli yoktur.²⁶

هُمْ:

Câr- mecrûrdur, mütealliki أعداء'dir.

أَعْدَاءُ:

كان' nin haberidir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

وَكَانُوا:

وَ atıf harfidir, i'rabı önceki كانوا'deki gibidir.

بِعِبَادَتِهِمْ:

Câr-mecrurdur, sonrasında gelen كَافِرِينَ kelimesine mütealliktir.²⁷ عِبَادَتِ; muzâftır, harfî cer ile mecrûrdur, cer alâmeti kesradır. هُمْ; muzâfun ileyhdır, mahallen mecrûrdur.

²⁶ Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 170; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 169, Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 10.

²⁷ Derviş, *İ'râb*, IX, 169; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 10.

كَافِرِينَ:

كَانِ nin haberidir, mansûbdur, nasb alâmeti السياء harfidir.

7. Ayet

وَإِذَا تَتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ

وَإِذَا:

وَ; isti'nafiyedir. إِذَا; cezmedici olmayan şart edatıdır.

تُتْلَىٰ:

Muzârî fiildir, bina-i meçhuldur, merfûdur, ref alâmeti teazzürden dolayı ي harfi üzerinde takdir edilen dammedir.

عَلَيْهِمْ:

Câr-mecrurdur, تُتْلَىٰ'ya müteallikdir.

آيَاتُنَا:

Muzâf-muzâfun ileyhdır. آيَاتُ; nâib-i fâildir, merfûdur. Ref alâmeti dammedir.

نَا; muzâfun ileyhdır, mahallen mecrûrdur.

بَيِّنَاتٍ:

Haldir²⁸, mansûbdur, nasb alâmeti fetha yerine kaim olan kesradır.

قَالَ:

Mazi fiildir, fetha üzere mebnîdir.

الَّذِينَ:

²⁸ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 599; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 171; Derviş, *I'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 170; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 11.

İsm-i mevsûldur, fâildir, mahallen merfûdur.

كَفَرُوا:

Mazi fiildir, damme üzere mebnîdir, sıla cümlesidir. İ'rabta mahalli yoktur.

لِلْحَقِّ:

Câr- mecrûrdur, قَالَ'ye müteallikdir.

لَمَّا:

حين manasında zaman zarfıdır.²⁹ Sükûn üzere mebnîdir.

جَاءَهُمْ:

جاء; mazi fiildir, fâili الحق kelimesine dönen, gizlenmesi caiz olan هو zamiridir.

هُمْ; mef'ûlun bihtir, mebnîdir, muttasıl zamirdir, mahallen mansûbdur.

هَذَا:

هاء; tembih harfidir, ذَا; ism-i işarettir, mübtedâdir, mahallen merfûdur.

سِحْرًا:

Haberdir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

مُبِينًا:

Sıfattır, merfûdur, ref alâmeti dammedir. هَذَا سِحْرًا مُبِينًا'nin mekûlu-l kavlidir.³⁰ Cümle olarak mahallen mansûbdur.

²⁹ Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 171; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 11.

³⁰ Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 171; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 170; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 11.

8. Ayet

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنْ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفَىٰ بِهِ
شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ
أَمْ:

Atıf harfidir, sükûn üzere mebnîdir. بل manasındadır, idrab ifade eder.³¹

يَقُولُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ن harfinin sübûtudur. Fâili الواو harfidir.

افْتَرَاهُ:

Mazi fiildir, elif üzerine takdir edilen fetha ile mebnîdir. Fâili, gizlenmesi caiz olan müstetir zamir هو'dir.

قُلْ:

Emr-i hâzırdır, meczumdur, cezm alâmeti sükûndur. Fâili, gizlenmesi vacip olan müstetir zamir أنت'dir.

إِنْ:

Cezm edici şart edatıdır.

افْتَرَيْتُهُ:

Mazi fiildir, sükûn üzere mebnîdir. ت; fâildir, damme üzere mebnîdir, mahallen merfûdur. الهاء; mef'ûlün bihtir, mahallen mansûbdur.

فَلَا:

³¹ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 289; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, III, 308; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 599; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 171; Dervîş, *Î'rab*, IX, 170.

Şartın cevabında gelen فَ harfidir. لَا; nâfiyedir.

تَمْلِكُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ن harfinin sübutudur. Fâili الواو harfidir.

لي:

Câr-mecrûrdur, mütealliki تَمْلِكُونَ'dir.

مِنَ اللَّهِ:

Câr-mecrûrdur, cer alâmeti kesradır, mütealliki تَمْلِكُونَ'dir.

شَيْئًا:

Mef'ûlun bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

هُوَ:

Munfasıl zamirdir, fetha üzere mebnîdir. Mübtedâdır, mahallen merfûdur.

أَعْلَمُ:

Haberdir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

بِمَا:

Câr-mecrûrdur, mütealliki أَعْلَمُ'dür. مَا; ism-i mevsûldur, mahallen mecrûrdur.

تُفِيضُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ن harfinin sübutudur. Fâili الواو harfidir.

تُفِيضُونَ; ism-i mevsûlün sılasıdır, i'rabda mahalli yoktur.

فِيهِ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki تُفِيضُونَ'dir.

كَفَى:

Mazi fiildir, ى harfi üzerinde takdir edilen fetha üzere mebnîdir.

بِه:

Câr-mecrûrdur. بِ; sıla (zaid) harfidir. الهاء; lafzî olarak mecrûrdur, mevki olarak merfûdur³² Takdiri كَفَى هُو شَهِيدًا şeklinde yapılır.³³

شَهِيدًا:

Hal³⁴ veya temyizdir.³⁵ Mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

بَيْنِي:

بَيْنِي; mekan zarfidir, muzâfdır. الياء harfi; nefsi-i mütekellim zamiridir, muzâfun ileyhtir, mahallen mecrûrdur.

وَبَيْنَكُمْ:

و; atıf harfidir, بَيْنِي; mekan zarfidir, mûzaftır, كُمْ; muzâfun ileyhtir, mahallen mecrûrdur.

وَهُوَ:

و; atıf harfidir. هُو; mübtedâdır, mahallen merfûdur.

الْعَمُورُ:

Haberdir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

الرَّحِيمُ:

³² Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 172; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 170; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 13.

³³ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, IV, 439.

³⁴ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 599; Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 172.

³⁵ Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 599; Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 172; Derviş, *Î'râb*, IX, 170.

Haberdir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

9. Ayet

قُلْ مَا كُنْتُ بِدَعَاٍ مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبَعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ

مُيِّنٌ

قُلْ:

Emr-i hâzırdır, meczumdur, cezm alâmeti sükûndur. Fâili gizlenmesi vacip olan müstetir zamir أنت' dir.

مَا:

Nâfiyedir.

كُنْتُ:

Mazi fiildir, nakıstır, sükûn üzere mebnîdir. التاء; كان' nin ismidir, mahallen merfûdur.

بِدَعَاٍ:

كان' nin haberidir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

مِنَ الرُّسُلِ:

Câr-mecrûdur, mütealliki بِدَعَاٍ' dir.

وَمَا:

الواو; atıf harfidir.³⁶ مَا; nâfiyedir.

أَدْرِي:

³⁶ Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 173; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 170.

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ي üzerinde takdir edilen dammedir. Fâili müstetir أنا³⁷dir. Şayet الواو harfini hâliye kabul edersek وَمَا أُذْرِي hal cümlesidir, mahallen mansûb olur.

مَا:

İstifhâmiyye olabilir. Bu durumda mübtedâ olarak cümlede yer alır ve mahallen merfû olur. İsm-i mevsul da olabilir. Bu durumda أُذْرِي fiilinin mef'ûlun bihi olarak cümlede yer alır ve mahallen mansûb olur.³⁷ Sükûn üzere mebnîdir.

يُفْعَلُ:

Muzârî fiildir, bina-i meçhuldur, nâib-i fâil مَا'ya dönen هُوَ zamiridir.

يِي:

Câr- mecrûrdur, يُفْعَلُ'ya müteallikdir.

وَلَا:

الواو; atıf harfidir. لَا; nâfiyedir.

يَكُمُ:

Câr-mecrûrdur, takdir edilen mahzuf يُفْعَلُ fiiline müteallikdir.³⁸

إِنْ:

مَا manasında nefy harfidir.

أَتَمُّعُ:

³⁷ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 291; el-Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 600; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, III, 309; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn* IX, 663; Derviş, *İ'râb*, IX, 170.

³⁸ Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 15.

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir. Fâili müstetir أَنَا' dir.

إِلَّا:

İstisna edatıdır.

مَا:

İsm-i mevsûldur, sükûn üzere mebnîdir. Mef'ûlun bih mahallen mansûbdur.

يُوحَى:

Muzârî fiildir, bina-i meçhuldur, nâib-i fâil مَا'ya dönen هُوَ zamiridir. Fiil cümlesi ism-i mevsûlün sılasıdır, i'rabdan mahalli yoktur.

إِلَى:

Câr-mecrurdur, mütealliki يُوحَى' dır.

وَمَا:

الواو; atıf harfîdir. مَا; nâfiyedir.

أَنَا:

Munfasıl zamirdir, sükûn üzere mebnîdir. Mübtedâ olup mahallen merfûdur.

إِلَّا:

İstisna edatıdır.

نَدِيرٌ:

Haberdir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

مُيِّنٌ:

Haberin sıfatıdır, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

10. Ayet

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنَ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِ فَأَمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ إِنَّ

اللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

قُلْ:

Emr-i hâzırđır, meczumdur, cezm alâmeti sükûndurFâili gizlenmesi vacip olan müstetir zamir أنت' dir.

أَرَأَيْتُمْ:

المهمزة; istifhamiyedir. رَأَيْتُمْ; mazi fiildir, sükûn üzere mebnîdir. Fâili ت' muttasıl zamiridir. الميم; cem'i alâmetidir.

إِنْ:

Cezmedici şart edatıdır.

كَانَ:

Mazi fiildir, nakıs fiildir. Fetha üzere mebnîdir. كَانَ'nin ismi ayetin sibâkında anlaşılan mefhuma göre Kur'ân-ı Kerîm'e dönen هُو' dir.³⁹

مِنْ عِنْدِ اللَّهِ:

مِنْ; harf-i cerdir, mütealliki كَانَ'nin mahzuf haberidir. عِنْدِ; muzâftır, mecrûrdur, cer alâmeti kesradır. اللّٰه; muzâfun ileyhtir, mecrûrdur, cer alâmeti kesradır.

وَكَفَرْتُمْ:

³⁹ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 291; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, III, 309; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 16.

الميم; cem'i alâmetidir. Fiil cümlesi, hal cümlesi olduğundan mahallen mansûbdur.

بِه:

Câr-mecrûrdur, mütealliki وَكَفَرْتُمْ'dür.

وَشَهِدَ:

الواو; atıf harfidir. شَهِدَ; mazi fiildir, fetha üzere mebnîdir.

شَاهِدٌ:

Fâildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki شَاهِدٌ'dür. بَنِي; muzâftır, harfi cer ile mecrûrdur, cer alâmeti kesra yerine geçen الياء harfidir. إِسْرَائِيلَ; muzâfun ileyhtir, mecrûrdur, gayr-i munsarif kelimedir. Cer alâmeti, kesra yerine nâib olan fethadır.

عَلَى مِثْلِهِ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki شَاهِدٌ'dür.

فَأَمَّنَ:

هُوَ müstetir شَاهِدٌ kelimesine dönen mazi fiildir. فَأَمَّنَ; atıf harfidir. الفاء zamiridir.

وَاسْتَكْبَرْتُمْ:

⁴⁰ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 600; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 664; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 16.

استكبرتم; mazi fiildir, sükûn üzere mebnîdir. Fâili, ت muttasıl
الواو; atıf harfidir. الميم; cem'i alâmetidir.
zamiridir.

إِنَّ:

Fiile benzeyen tahkik harfidir. Fetha üzere mebnîdir. İsmi ref, haberini nasb
eder.

اللَّهِ:

إِنَّ'nin ismidir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

لَا يَهْدِي:

لَا; nâfiyedir. يَهْدِي; muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ي harfi üzerinde takdir
edilen dammedir. Fâili اللّٰه kelimesine dönen müstetir هُوَ zamiridir.

الْقَوْمَ:

Mef'ûlun bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

الظَّالِمِينَ:

الظَّالِمِينَ'nin sıfatıdır, mansûbdur, nasb alâmeti الياء harfidir.

11. Ayet

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقُونَا إِلَيْهِ وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هَذَا إِفْكٌ

قَدِيمٌ

وَقَالَ:

الواو; atıf harfidir. قَالَ; mazi fiildir, fetha üzere mebnîdir.

الَّذِينَ:

İsm-i mevsûldur, قَالَ'nin fâilidir. Fetha üzere mebnîdir, mahallen merfûdur.

كَفَرُوا:

Mazi fiildir, damme üzere mebnîdir, ism-i mevsûlun sılasıdır, i'rabdan mahalli yoktur.

لِلَّذِينَ:

Câr-mecrûdur, mütealliki قَالَ'dir.

آمَنُوا:

Mazi fiildir, damme üzere mebnîdir, ism-i mevsûlun sılasıdır, i'rabdan mahalli yoktur.

لَوْ:

Cezm edici olmayan şart harfîdir. Sükûn üzere mebnîdir.

كَانَ:

Mazi fiildir, nakıs fiildir, fetha üzere mebnîdir. كَانَ'nin ismi, ayetin sibâkında mana olarak mevcut olan الإيمان'a veya القرآن'a dönen هُوَ zamiridir.⁴¹

خَيْرًا:

كَانَ'nin haberidir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

مَا:

Nâfiyedir.

سَبَّحُونَا:

⁴¹ Zemahşerî, *Tefsîru 'l-Keşşâf*, IV, 291; Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî*, III, 310; Halebî, *ed-Durru'l Mesûn*, IX, 665; Derviş, *I'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 172.

Mazi fiildir, damme üzere mebnîdir. الواو; fâildir. نَا; muttasıl zamirdir, mef'ûlun bihtir, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mansûbdur.

إِلَيْهِ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki سَبَّوْا'dur.

وَإِذْ:

الواو; isti'nafiyedir. إِذْ; mazi zaman için kullanılan zarf edatıdır, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mansûbdur. Mütealliki mahzûf bir mazi fiildir. Takdiri; وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا. 42
بِهِ ظَهَرَ عِنَادُهُمْ şeklinde olur.

لَمْ:

Cezm edici nefiy harfidir.

يَهْتَدُوا:

Muzârî fiildir. لَمْ ile meczumdur, cezm alâmeti النون harfinin düşmesidir.

بِهِ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki يَهْتَدُوا'dur.

فَسَيَقُولُونَ:

الفاء; atıf harfidir. السين; tenfîs harfidir, istikbal ifade eder. يَقُولُونَ; muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti النون harfinin sübutudur. Fâili الواو harfidir.

هَذَا:

⁴² Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 293; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, III, 311; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 601; Halebî, *ed-Durru'l Mesûn*, IX, 665; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 176; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 173.

هاء tembih harfidir, i'rabdan mahalli yoktur. ذَا; İsm-i işarettir, mübtedâdır, sükûn üzere mebnîdir, mahallen merfûdur.

إِفْكٌ:

Haberdir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

قَلِيمٌ:

إِفْكٌ'nün sıfatıdır, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

12. Ayet

وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً وَهَذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِّسَانِ عَرَبِيًّا لِيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَى

لِلْمُحْسِنِينَ

وَمِنْ قَبْلِهِ:

الواو; isti'nafiyedir. مِنْ قَبْلِهِ; câr-mecrûrdur, mütealliki mukaddem, mahzup bir

haberdir. هاء; mahallen mecrûrdur.

كِتَابُ مُوسَى:

Muahhar mübtedâdır, muzâftır, merfûdur, ref alâmeti dammedir. مُوسَى; muzâfun

ileyhtir, mecrûrdur, cer alâmeti ى harfi üzerinde takdir edilen kesradır.

إِمَامًا:

Haldir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır, zi-l hal كِتَابٌ مُوسَىٰ dir.⁴³ Ahfeş'in (ö.215/830) de belirttiği gibi zi'l hâl olan haber mârife olduğundan “إِمَامًا” kelimesine i'rabda hal olarak mana vermek mümkündür.⁴⁴

وَرَحْمَةً:

الواو; atıf harfidir. وَرَحْمَةً; إِمَامًا kelimesine ma'tuftur,⁴⁵ mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. O halde mana “O (Kur'ân)'ndan önce de rehber ve rahmet olduğu halde Musa'nın kitabı vardır.” şeklinde olmaktadır.

وَهَدَا:

الواو; atıf harfidir. هَدَا; mübtedâdır, mahallen merfûdur.

كِتَابٌ:

Haberdir, merfûdur, ref alamaeti dammedir.

مُصَدِّقٌ:

كِتَابٌ'nün sıfatıdır, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

لِسَانًا:

Bu kelimenin i'rabı hakkında genel olarak kabul edilen görüş hal olmasıdır. Hal, cümledeki eylemin durumunu, tarzını, şeklini ve keyfiyetini bildiren mansûb isimdir.⁴⁶ Zi'l hâlin marife bir kelime olması ve hal olan kelimenin ise müştak olması gerekmektedir. Bazen camid bir kelime olarak da gelmesi mümkündür. Bu nedenle söz konusu ayette hal olarak nasb eden amilin ve zi'l hâlin ne olduğu hususundaki farklı beyânları izah etmek gerekmektedir. Çünkü amil olarak herhangi bir fiilin olmaması bu

⁴³ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, IV, 440; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 601; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 665; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, III, 311.

⁴⁴ Ebu'l Hasen Saîd b. Mes'ade Ahfeş el-Evsât, *Meâni'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-Hancı, Kahire, 1990, II, 519; Nehhâs, *Î'râbu'l-Kur'ân*, s. 981.

⁴⁵ Zeccâc, *Meâni*, IV, 440; Nehhâs, *Î'râb*, s. 981; Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 601; Halebî, *el-Mesûn*, IX, 665.

⁴⁶ Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Davud es-Sanhâcî, *Metnü'l-Âcurrûmiyye*, Dâru's-Sâmi'iyyi, Suudi Arabistan, s. 7.

kelimeyi hangi etkenin nasbettiği sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca "لِسَانًا" camid bir kelimedir. Bu durumda ne şekilde hal olarak i'rabda yer aldığına dair bazı açıklamalara da yer vermek uygun olacaktır.

Ferrâ, (ö.207/822) Nehhâs (ö.338/950) ve Zemahşerî (ö.538/1143) zi'l hâlin مُصَدِّقُ kelimesindeki كِتَابٌ'a dönen muzmar zamir (هو) olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁷ Aynı kelimeyi, yapısının fiili muzâri yani "يُصَدِّقُ" manasına gelmesi sebebi ile nasb edici etken olarak görmekte-dirler. Bu iki dil alimi "لِسَانًا" kelimesinin camid olduğunu fakat 'lisan' sözcüğünde "مبين/açık, mübin manası bulunduğu için otürü hal olarak cümlede yer alabileceğini bildirmişlerdir.⁴⁸ Ferrâ ve Zeccâc مُصَدِّقُ'nun manası "tasdik edici" olduğundan mefû'lün bihin mahzûf olduğunu söylemişler, önceki ayetle bağlantılı olarak ve de Abdullah b. Mes'ûd'un kıraatine dayanarak "مصدق لما بين يديه" Kendisinden önce gelen kitapları Arapça lisan olduğu halde tasdik edicidir." şeklinde takdir etmişlerdir.⁴⁹

Zi'l hâlin "كِتَابٌ" kelimesinin olduğu görüşü de beyân edilmiştir. Bu kelimenin nekra olması zi'l hâl olmasına engel olmadığı vurgulanmıştır. Nedenini مُصَدِّقُ kelimesinin sıfat olarak gelip كِتَابٌ kelimesini tahsis etmesine bağlamışlar ve bu sebeple nekra olmaktan çıktığını ve marife olmaya yaklaştığını izah etmişlerdir.⁵⁰ Bu

⁴⁷ Ebu Zekerriyya Yahya b. Ziyâd b. Abdullah ed-Deylemî el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, Dâru'l-Mısriyye li't-Te'lif ve't-Terceme, Mısır, ts. III, 51; Ahfeş, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 519; Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, IV, 441; Nehhâs, *Î'râbu'l-Kur'ân*, s. 981; Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 293; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 602.

⁴⁸ Ferrâ, *Meâni*, III, 51; Ahfeş, *Meâni*, II, 519; Zeccâc, *Meâni*, IV, 441; Nehhâs, *Î'râb*, s. 981; Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 602.

⁴⁹ Ferrâ, *Meâni*, III, 51; Ahfeş, *Meâni*, II, 519; Zeccâc, *Meâni*, IV, 441; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 293.

⁵⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 293; Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 602; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 665; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 177; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 174.

durumda nasb edici amilin ise هَذَا kelimesinde bulunan işaret veya tenbih manasına gelen bir fiilin olduğunu söylemişlerdir.⁵¹

Ahfeş ise nasb edici amilin takdir edilen bir fiil ile olduğunu söylemektedir. Onun takdiri "أعني لساناً عربياً/Arapça bir lisan olduğunu kast ediyorum" şeklinde olmaktadır.⁵²

Bir diğer görüş ise "لساناً" kelimesinin nasb olması مُصَدَّق'un mef'û'lun bihi olmasındandır. Bu durumda tasdik edilen önceki kitaplar değil lisan olmaktadır. Lisan desteklenmeyeceği için buradan anlaşılmaktaki tasdiklenen şeyin 'lisan sahibi' olduğudur. O halde hazf edilmiş bir muzaf takdir edilir. Takdir: "وَهَذَا كِتَابٌ مُصَدَّقٌ ذَا " "لساناً عربياً" olmaktadır. Yapılan bu takdir ile tasdik edilen şey Hz. Muhammed (sav) olmaktadır. Bu durumda mana: "Bu kitap ise Arapça lisan sahibini (Hz. Peygamber'i) tasdik etmektedir." şeklinde olmaktadır.⁵³

Yukarıdaki farklı vecihleri takdim edilen bu kelime i'rabda ya haldir ya da mef'û'lün bihtir. Mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

عَرَبِيًّا:

Ferrâ, Ahfeş, Zeccâc ve Nehhâs bu kelimenin hâl olduğunu söylemektedirler.⁵⁴ هذا kelimesi ise vurgu ifade etmek için getirilmiştir. Tıpkı şu cümlede olduğu gibi هذا زيدٌ رجلاً صالحاً/Bu, salih adam olduğu halde Zeyd'dir. Ancak burada kastedilen "Salih

⁵¹ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 291; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 602; Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 177; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 174.

⁵² Ahfeş, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 519.

⁵³ Zeccâc, *Meâni'l Kur'ân*, IV, 441; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 291; Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 602; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 666; Derviş, *Î'râb*, IX, 174.

⁵⁴ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 51; Ahfeş, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 519; Zeccâc, *Meâni*, IV, 441; Nehhâs, *Î'râbu'l-Kur'ân*, s. 981.

olduğu halde bu Zeyd'dir" şeklinde bir yapıdır. رَجُلًا te'kid manası katmaktadır.⁵⁵ Diğer bir ihtimale göre ise لِسَانًا kelimesinin sıfatıdır.⁵⁶

Her iki seçenekte de mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

لِيُنذِرَ:

اللَام; ta'liliyyedir. يُنذِرَ; muzârî fiildir, muzmar bir أن ile mansûbdur. Nasb alâmeti fethadır.

الَّذِينَ:

İsm-i mevsûldur, mef'ûlun bihtir, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mansûbdur.

ظَلَمُوا:

Mazi fiildir, ism-i mevsûlün sıla cümlesidir, i'rabda mahalli yoktur. Damme üzere mebnîdir, fâili الواو harfidir.

وَيُشْرَى:

Üç şekilde i'rabı yapılabilir. İlk iki şekildeki i'rabında الواو harfi atıf harfidir.

Atfedilen merci olarak iki ihtimal ortaya çıkmaktadır. Birincisi "كِتَابٌ" kelimesine atıf olmasıdır. Atfedilen kelime merfû olduğundan i'rabda ona uyar ve ref olur.⁵⁷ İkincisi ise يُشْرَى kelimesinin لِيُنذِرَ'nın mahalline atıf edilmesidir. Bu durumda mansûb olmaktadır. Çünkü لِيُنذِرَ mef'ûlun lehdir.⁵⁸ Nasb alameti ي harfi üzerinde takdir edilen fethadır.

⁵⁵ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, IV, 441; Nehhâs, *I'râbu'l-Kur'ân*, s. 981; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 602.

⁵⁶ Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 602.

⁵⁷ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 51; Nehhâs, *I'râb*, s. 981.

⁵⁸ Ferrâ, *Meâni*, III, 51; Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 294; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, III, 311; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 666; Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 603; Derviş, *I'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 174; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 20.

Üçüncü şekilde ise الواو harfi isti'nafiye olarak alınabilir. Bu durumda ise وَبُشْرَى, mahzûf bir mübtedânın haberi olur. Takdiri; وهو بُشْرَى şeklinde olur.⁵⁹ Zeccâc bu görüşü savunmakta ve en doğru i'rab şekli olarak kabul etmektedir.⁶⁰ Bu i'rab halinde merfûdur, ref alâmeti ي üzerinde takdir edilen dammedir.

لِلْمُحْسِنِينَ:

Câr-mecrûdur, mütealliki بُشْرَى'dır.

13. Ayet

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

إِنَّ:

Fiile benzeyen, ismini nasb, haberini ref edici harftir. Fetha üzere mebnîdir.

الَّذِينَ:

İsm-i mevsûldur, fetha üzere mebnîdir, إِنَّ'nin ismidir, mahallen mansûbdur.

قَالُوا:

Mazi fiildir, fâili الواو harfidir.

رَبُّنَا:

Muzâf-muzâfun ileyhdır. رَبُّ; mübtedâdır, merfûdur, ref alâmeti dammedir. نَا;

sükûn üzere mebnîdir, mahallen mecrurdur.

اللَّهُ:

Mübtedânın haberidir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

⁵⁹ Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 666; el-Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 603; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 174; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 20; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 177.

⁶⁰ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, IV, 441.

هَمْ:

Atıf harfidir.

اسْتَقَامُوا:

Mazi fiildir, fâili الواو harfidir.

فَالَا:

الفاء; sıla (zaid⁶¹) harfidir.⁶² لَا; nâfiyedir.

خَوْفٌ:

Mübtedâdır, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

عَلَيْهِمْ:

Câr-mecrûdur, mütealliki mahzûf haberdir, takdiri 'حَاصِلٌ' dur.

وَالَا:

الواو atıf harfidir. لَا; nâfiyedir.

هُمْ:

Munfasıl zamirdir, sükûn üzere mebnîdir. Mübtedâdır, mahallen merfûdur.

يَجْرُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti النون harfinin sübutudur. Fâili الواو harfidir.

⁶¹ Sıla harfi lafzı süslemek ve güzelleştirmek için kullanılır. Bk. Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 21.

⁶² Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 667; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 21.

14. Ayet

أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

أُولَئِكَ:

İsm-i işarettir, kesra üzere mebnîdir. Mübtedâdır, mahallen merfûdur. الكاف;

Harf-i hitaptır, i'rapta mahalli yoktur.

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ:

Muzâf-muzâfun ileyhdır. أَصْحَابُ; muzâftır, mübtedânın haberidir, merfûdur, ref alâmeti dammedir. الْجَنَّةِ; muzâfun ileyhtir, mecrûdur, cer alâmeti kesradır.

خَالِدِينَ:

Haldır, mansûbdur, nasb alâmeti الياء harfidir.⁶³

فِيهَا:

Câr-mecrûdur, mütealliki خَالِدِينَ.

جَزَاءً:

Mahzûf bir fiilden mef'ûlün mutlaktır, mansûbdur, takdiri جُوزُوا جَزَاءً veya يُجْزَوْنَ şeklinde olur.⁶⁴ Nasb alâmeti fethadır.

بِمَا:

Câr-mecrûdur, mütealliki جَزَاءً'dir. مَا; ism-i mevsuldur, mahallen mecrûdur.

كَانُوا:

⁶³ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 603; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 667; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, III, 311; Dervîş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 174.

⁶⁴ Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 604; Neseî, *Tefsîr*, III, 311; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 178; Dervîş, *Î'râb*, IX, 174.

Mazi fiildir, nakıstır, damme üzere mebnîdir. İsmi الواو harfidir.

يَعْمَلُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti النون harfinin sübutudur. Fâili الواو harfidir.

Fiil cümlesi كَانَ'nin haberi olup mahallen mansûbdur.

15. Ayet

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا
بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ
أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ
وَوَصَّيْنَا:

وَصَّيْنَا; İsti'nafîye harfidir. mazi fiildir, sükûn üzere mebnîdir. نَا; fâildir, mahallen merfûdur.

الْإِنْسَانَ:

Mef'ûlun bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

بِوَالِدَيْهِ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki وَاوَصَّيْنَا dır. وَالِدَيَّ; mecrûrdur, cer alâmeti kesra yerine geçen الياء harfidir.

إِحْسَانًا:

Mahzup bir fiile bağlı mef'ûlu mutlak olabilir. Takdiri; وَصَيَّنَا الْإِنْسَانَ أَنْ يُحْسِنَ إِلَيْهِمَا

İhsana şeklinde yapılır.⁶⁵ Diğer bir tercihe göre وَصَيَّنَا kelimesi اَلزَّمْنَا manasında kabul edilirse mef'ûlun bih olur.⁶⁶ Başka bir görüşe göre ise mef'ûlun leh de olabilir.⁶⁷ Her üç durumda da mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

حَمَلَتْهُ:

Mazi fiildir, sükûn üzere mebnîdir. التاء; ta-i te'nisdir. الهاء; mef'ûlun bihtir, sükûn üzere mebnîdir. Mahallen mansûbdur.

أُمُّهُ:

أُمُّ in fâilidir, merfûdur. Ref alâmeti dammedir. الهاء; izafet ile cerdir, mahallen mecrûrdur.

كُرِّهًا:

Haldir veya takdiri; كُرِّهًا şeklinde olduğu halde mahzup bir masdarın sıfatı olabilir.⁶⁸ Mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

وَوَضَعْتُهُ:

وَوَضَعْتُهُ; mazi fiildir, sükûn üzere mebnîdir. التاء; ta-i te'nisdir. الواء; atıf harfidir.

الماء; mef'ûlun bihtir, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mansûbdur.

كُرِّهًا:

İ'rabı bir önceki sayfada zikredilmiştir.

وَحَمَلَتْهُ:

⁶⁵ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, IV, 442; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 605; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 667; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 176; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 26.

⁶⁶ Halebî, *el-Mesûn*, IX, 667; Derviş, *İ'rab*, IX, 176; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 27.

⁶⁷ Derviş, *İ'râb*, IX, 176.

⁶⁸ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 294; Halebî, *el-Mesûn*, IX, 668; Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 605; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, III, 312; Derviş, *İ'rab*, IX, 176; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 27.

الواو: haliyedir. حَمْلُهُ: mübtedâdır, merfûdur, ref alâmeti dammedir. الهاء; izafet ile cerdr, mahallen mecrûrdur.

وَفَصَالُهُ:

الواو; atıf harfidir. فَصَالُهُ; ma'tuftur, merfûdur, ref alâmeti dammedir. الهاء; izafet ile cerdir, mahallen mecrûrdur.

ثَلَاثُونَ:

Haberdir, merfûdur', ref alâmeti الواو'dır.

شَهْرًا:

Temyizdir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. وَحَمْلُهُ وَفَصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا hal cümlesidir,⁶⁹ mahallen mansûbdur.

حَتَّى:

İbtidâiyye harfidir, sükûn üzere mebnîdir.

إِذَا:

Cezmedici olmayan şart edatıdır, sükûn üzere mebnîdir, إِذَا kendisinden sonra gelen cümleye izafe edilir ve o cümle mahallen mecrur olur.

بَلَغَ:

Mazi fiildir, fâili الْإِنْسَانَ'a dönen müstetir هُوَ zamiridir. Fiil cümlesi إِذَا'ya izafe edildiğinden mahallen mecrûrdur.

أَشَدُّ:

⁶⁹ Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 176; Behçet Abdulvâhid Sâlih, *İ'rabü'l-Mufasssal li Kitabillahi'l-Mürettel*, Dâru'l Fikr, by. ts. XI, 50.

Mef'ûlun bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. الهاء; izafet ile cerdir, mahallen mecrûrdur.

وَبَلَغَ:

الواو; atıf harfidir. بَلَغَ ma'tuftur, mahallen mecrûrdur.

أَرْبَعِينَ:

Mef'ûlun bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti الياء'dır.

سَنَةً:

Temyizdir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

قَالَ رَبِّ أَوْزَعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ
لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ

قَالَ:

Mazi fiildir, fetha üzere mebnîdir, fâili الْإِنْسَانَ'a dönen müstetir هُوَ zamiridir.

رَبِّ:

Muzâf münâdadır, hazfedilmiş nida harfî ile mansûbdur,⁷⁰ nasb alâmeti kesret-i isti'malden dolayı hazfedilen mütekellim yâ'sından önceki harf olan ب harfî üzerine takdir edilen fethadır.

أَوْزَعْنِي:

Fiil-i emirdir, meczûmdur, cezm alâmeti sükûndur. Fâili gizlenmesi vacip olan müstetir zamir أنت'dir. الياء; mütekellim yâ'sıdır. Mef'ûlun bihtir, mahallen mansûbdur.

⁷⁰ Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 180; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 176; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 27.

أَنَّ:

Nasb edici masdar harfidir, sükûn üzere mebnîdir.

أَشْكُرُ:

Muzârî fiildir, أَنَّ ile mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. Fâili gizlenmesi vacip olan müstetir zamir أَنَا'dır.

نِعْمَتِكَ:

Mef'ûlun bihtir, muzâftır, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. الكاف; muzâfun ileyhtir, mahallen mecrûrdur.

الَّتِي:

İsm-i mevsuldur, sükûn üzere mebnîdir. نِعْمَتِكَ'nin sıfatıdır, mahallen mansûbdur.

أَنْعَمْتَ:

Mazi fiildir. التاء; fâildir, fetha üzere mebnîdir, mahallen merfûdur.

عَلَيَّ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki أَنْعَمْتَ'dir.

وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ:

الواو; atıf harfidir. وَالِدَيَّ; câr-mecrûrdur, mütealliki أَنْعَمْتَ'dir.

وَأَنَّ:

الواو; atıf harfidir, وَأَنَّ'ye ma'tuftur. أَنَّ; nasb edici masdar harfidir. Sükûn üzere mebnîdir.

أَعْمَلُ:

Muzârî fiildir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

صَالِحًا:

Mef'ûlun bihtir, nasb alâmeti fethadır.

تَرْضَاهُ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti mukadder dammedir. Fâili gizlenmesi vacip olan müstetir zamir أنت'dir. هـ zamiri; mef'ûlun bihtir, damme üzere mebnîdir, mahallen mansûbdur. تَرْضَاهُ fiil cümlesi ise صَالِحًا kelimesinin sıfatı olma hasebiyle mahallen mansûbdur.

وَأَصْلِحْ:

Fiil-i emirdir, meczûmdur, cezm alâmeti sükûndur. Fâili gizlenmesi vacip olan müstetir zamir أنت'dir.

لِي:

Câr-mecrûrdur, mütealliki أَصْلِحْ'dir.

فِي ذُرِّيَّتِي:

Câr-mecrûrdur, mütealliki mahzûf bir hâldir. Takdiri; سَارِيَا فِي ذُرِّيَّتِي'dir.⁷¹

إِلَيَّ:

Fiile benzeyen, ismini nasb, haberini ref edici harftir. Fetha üzere mebnîdir. إِنَّ'nin ismi mütekellim yâ'sı olan الياء harfidir.

تُبْتُ:

Mazi fiildir. التاء; fâildir, damme üzere mebnîdir, mahallen merfûdur.

⁷¹ Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 176; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 28.

إِلَيْكَ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki تَبْتُ إِلَيْكَ'nin haberi fiil cümlesi olan تَبْتُ إِلَيْكَ dir.

Mahallen merfûdur.

وَإِنِّي:

الواو; atıf harfidir. إِنَّ; fiile benzeyen, ismini nasb, haberini ref edici harftir, fetha

üzere mebnîdir. إِنَّ'nin ismi mütekellim yâ'sı olan الياء harfidir.

مِنَ الْمُسْلِمِينَ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki إِنَّ'nin mahzûf haberidir. Takdiri âm fiillerden herhangi biridir. كَائِنَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ şeklinde takdir edilebilir.

16. Ayet

أُولَئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَتَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ وَعَدَّ الصَّدَقِ
الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ

أُولَئِكَ:

İsm-i işarettir, kesra üzere mebnîdir, mahallen merfûdur, mübtedâdır. الكاف; hitap harfidir.

الَّذِينَ:

İsm-i mevsûldur, fetha üzere mebnîdir, mahallen merfûdur, haberdir.

نَتَقَبَّلُ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir. Fâili gizlenmesi vacip olan müstetir zamir نَحْنُ'dur.

عَنْهُمْ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ cümlesi ism-i mevsûlün sılası olup i'rabdan mahalli yoktur.

أَحْسَنَ:

Mef'ûlun bihtir, nasb alâmeti fethadır.

مَا عَمِلُوا:

الَّذِي manasında ism-i mevsûl olabilir. Takdiri; الَّذِي عَمِلُوا'dur. Diğer bir görüşe göre ise nekire-i mevsûfe olabilir. Takdiri; أَحْسَنَ شَيْءٍ عَمِلُوا şeklinde olur. Veya masdariyye olma ihtimalini taşımaktadır. Bu durumda takdirimiz; أَحْسَنَ عَمَلِهِمْ olarak yapılır.⁷²

وَتَجَاوَزُ:

Fili-i muzârîdir, merfûdur, ref alâmeti dammedir. الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ sıla cümlesine atfedilmiştir. Mahallen i'rabı yoktur.

عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ:

Câr-mecrûrdur, cer alâmeti kesradır. سَيِّئَاتِهِمْ; muzâf-muzâfun ileyhdır. هُمْ zamiri muzâfun ileyhdır. Sükûn üzere mebnîdir.

فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ:

Câr-mecrûrdur, cer alâmeti kesradır. أَصْحَابِ الْجَنَّةِ muzâf-muzâfun ileyhdır. فِي harfi cerinin mütealliki هُمْ'deki عَنْهُمْ'deki zamirinden hal olan mahzûf bir كَائِنٍ'dir.⁷³

⁷² Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 177; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 29.

⁷³ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 295; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 670; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 606; Derviş, *İ'râb*, IX, 177.

وَعَدَ الصَّدْقِ:

وَعَدٌ mef'ûlu mutlaktır, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. Mef'ûlu mutlakın amili ise وَعَدَهُمُ اللَّهُ وَعَدَ الصَّدْقِ şeklinde takdir edilir.⁷⁴

الَّذِي:

İsm-i mevsûldur, sükûn üzere mebnîdir, وَعَدَ الصَّدْقِ terkinin sıfatıdır. Mahallen mansûbdur.

كَانُوا:

Nakıs fiildir, ismi الواو harfidir. İsm-i mevsûlün sılasıdır. İ'rabtan mahalli yoktur.

يُوعَدُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti النون harfinin sübutudur. كان'ın haberi olup, mahallen mansûbdur.

17. Ayet

وَالَّذِي قَالَ لِيَا أُولِي الْأَلْبَانِ إِنَّا اللَّهُ فَأُولِي الْأَلْبَانِ الَّذِينَ كَفَرُوا قَدْ نَسُوا اللَّهَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيَّةِ رَسُولًا مِّنْ أَمْثَلِهِمْ يُوعَدُونَ
وَالَّذِي قَالَ لِيَا أُولِي الْأَلْبَانِ إِنَّا اللَّهُ فَأُولِي الْأَلْبَانِ الَّذِينَ كَفَرُوا قَدْ نَسُوا اللَّهَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيَّةِ رَسُولًا مِّنْ أَمْثَلِهِمْ يُوعَدُونَ

وَالَّذِي:

الواو isti'nafîye harfidir. الَّذِي; ism-i mevsûldür, sükûn üzere mebnîdir, mübtedâdır, mahallen merfûdur.

قَالَ:

⁷⁴ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, IV, 443; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 295; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 606; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 670; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 180; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 177.

Mazi fiildir, ism-i mevsûlün sılasıdır, i'rabda mahalli yoktur. Fâili 'الَّذِي'ye dönen هو zamiridir.

لِوَالِدَيْهِ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki قَالَ'dir. Cer alâmeti kesra yerine geçen يا harfidir.

أُفَّ:

İsim fiildir, müzari manası bildirir, kesra üzere mebnîdir. Manası أَتَضَجَّرُ yani "Çok konuşmanızdan bunaldım/sıkıldım" şeklindedir. Fâili gizlenmesi vacip olan أَنَا'dır.⁷⁵

لَكُمْ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki أُفَّ'dir. كُمْ'daki الميم ve الألف tesniye olduğuna işarettir.

أَتَعَدَّانِي:

النون istifhâmiye harfidir. تَعَدَّانِي; muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ise النون harfinin sübûtudur. Fâili ise tesniye elifidir. Nefs-i mütekellim zamirinden önceki النون harfi; nûn-u vikâyedir. Nefs-i mütekellim zamiri ise mef'ûlun bihtir.

أَنَّ:

Nasb edici masdariye harfidir. Sükûn üzere mebnîdir.

أُخْرِجَ:

⁷⁵ Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, VII, 341; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 184; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 177; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 30.

Muzârî fiildir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. Yapısı meçhul fiildir, fâili gizlenmesi vacip olan أنا'dır. أَن أُخْرَجَ cümlesi ise أَتَعِدَانِي'nin ikinci mef'ûlun bihi olup mahallen mansûbtur.

وَقَدْ:

الواو; hâliyedir. قَدْ; tahkik ve takrib harfidir.

خَلَّتْ:

Fiil-i mâzidir, mükadder bir fetha üzere mebnîdir.

الْقُرُونُ:

Fâildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

مِنْ قَبْلِي:

Câr-mecrûdur, mütealliki خَلَّتْ'dir. Cer alâmeti ise nefsi-i mütekellim zamirinden önce takdir edilen kesradır. قَبْلٍ'den sonrası mütekellim zamirine uygun hareke ile meşgul olduğundan cer alâmeti olan kesra açıkça ortaya çıkamamıştır. Nefsi-i mütekellim zamiri ise mahallen mecrûdur.

وَهُمَا:

الواو; hâliyedir. هُمَا; mübtedâdır, sükûn üzere mebnîdir, mahallen merfûdur.

يَسْتَعِينَانِ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti النون harfinin sübûtudur. Fâili ise tesniye elifidir. Fiil cümlesi هُمَا'nın haberidir, mahallen merfûdur.

اللَّهُ:

Mef'ûlun bihdır, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

وَيْلَكَ:

Zikri geçmeyen bir fiilden mef'ûl-u mutlak veya mahzûf bir fiilin mef'ûlun bihidir. Takdiri; **وَيَلِكُ اللَّهُ أَلَزَمَكَ** şeklinde yapılabilir.⁷⁶ Her iki tercihte de mansûbdur. Nasb alâmeti ise fethadır.

آمِنٌ:

فِئْلِينِ if'âl babındandır. Fiil-i emirdir, sükûn üzere mebnîdir. Fâili gizlenmesi vacip olan müstetir zamir **أَنْتَ**'dir.

إِنَّ:

Fiile benzeyen tahkik harfidir. Fetha üzere mebnîdir. İsmini ref, haberini nasb eder.

وَعَدَ اللَّهُ:

Muzâf-muzâfun ileyhdur. **وَعَدَ**; **إِنَّ**'nin ismi, mansûbdur, nasb alâmeti ise fethadır. **اللَّهُ**; muzâfun ileyhtir, mecrûdur, cer alâmeti ise kesradır.

حَقٌّ:

إِنَّ'nin haberidir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

فَيَقُولُ:

فَيَقُولُ; atıf harfidir. **فَيَقُولُ**; muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

مَا هَذَا:

مَا هَذَا; nâfiye harfidir. **هَذَا**; mübtedâdır, sükûn üzere mebnîdir, mahallen merfûdur.

إِلَّا:

İstisna harfidir, sükûn üzere mebnîdir.

أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ:

⁷⁶ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 606; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 671; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 177; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 33.

Muzâf-muzâfun ileyhdır. أُسَاطِيرُ; haberdır, merfûdur, ref alâmeti dammedır.

الأُولَئِينَ; muzâfun ileyhtır, mecrûdur, cer alâmeti ise kesra yerine geçen الياء harfidır.

18. Ayet

أُولَئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمِّ قَدْ خَلَّتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ
أُولَئِكَ:

İsm-i işarettır, mübtedâdır, kesra üzere mebnîdir, mahallen merfûdur. الكاف
hitap harfidır, fetha üzere mebnidir, mahallen mecrurdur.

الَّذِينَ:

İsm-i mevsûldır, haberdır, fetha üzere mebnîdir, mahallen merfûdur. أُولَئِكَ الَّذِينَ
isim cümlesi وَالَّذِي'nin haberidir. Mahallen merfûdur.

حَقَّ:

Mazi fiildir, fetha üzere mebnîdir.

عَلَيْهِمْ:

Câr-mecrûdur, mütealliki حَقَّ'dır.

الْقَوْلُ:

Fâildir, merfûdur, ref alâmeti dammedır.

فِي أُمِّ:

Câr-mecrûdur, mütealliki عَلَيْهِمْ'deki هُمْ zamirinden hal olan mahzuf bir
amildir.⁷⁷

⁷⁷ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 296; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 672; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 608.

قَدْ خَلَتْ:

النَّاءُ; tahkik ve takrib harfidir. Sükûn üzere mebnîdir. خَلَتْ; mazi fiildir. قَدْ; tahkik ve takrib harfidir. Sükûn üzere mebnîdir. فَايْلِي اُمِّمِ e dönen هِيَ'dir. قَدْ خَلَتْ cümlesi اُمِّمِ kelimesinin sıfatı olup mahallen mecrurdur.

مِنْ قَبْلِهِمْ:

Câr- mecrûrdur, mütealliki خَلَتْ'dir. هُمْ; sükûn üzere mebnîdir, mahallen mecrûrdur.

مِنَ الْجِنَّ:

Câr- mecrûrdur, mütealliki خَلَتْ kelimesinden takdir edeceğimiz mahzup bir haldir.⁷⁸ Takdiri; كَائِنِينَ مِنَ الْجِنَّ şeklinde olur.

وَالْإِنْسِ:

الْوَاوِ; atıf harfidir. الْإِنْسِ; mecrurdur, öncesindeki الْجِنَّ kelimesine atfedilmiştir. Cer alâmeti kesradır.

إِنَّهُمْ:

إِنَّ; fiile benzeyen tahkik harfidir. Fetha üzere mebnîdir. İsmi ref, haberini nasb eder. هُمْ' nin ismidir, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mansûbdur.

كَانُوا:

Mazi fiildir, nakısdır. Damme üzere mebnîdir. الْكَانِ'nin ismi الْوَاوِ harfidir.

خَاسِرِينَ:

⁷⁸ Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 186; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 34.

كان'nin haberidir, mansûbdur, nasb alâmeti fetha yerine geçen الياء harfidir.

19. Ayet

وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مِّمَّا عَمِلُوا وَلِيُوفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ
وَلِكُلِّ:

الواو; İsti'nafiye harfidir. لِكُلِّ; Câr-mecrûrdur, mütealliki mahzûf bir fiildir.

Mukaddem haberdir.

دَرَجَاتٍ:

Mübtedâ muahhardır. Merfûdur, ref alâmeti ise dammedir.

مِّمَّا:

Câr-mecrûrdur. ما; ism-i mevsûldur.

عَمِلُوا:

Mazi fiildir, fâili الواو harfidir. İsm-i mevsulün sılasıdır.

وَلِيُوفِّيَهُمْ:

الواو; atıf harfidir. اللام; ta'lil harfidir. يُؤْفِي; fiil-i müzaridir, muzmar bir أن ile

mansûbdur. Nasb alâmeti fethadır. Fâili gizlenmesi caiz olan ve الله'a dönen هو zamiridir.⁷⁹ هُمْ; mef'ûlun bihdır, mahallen mansûbdur.

أَعْمَالَهُمْ:

⁷⁹ Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 34.

Muzâf-muzâfun ileyhtir. أَعْمَالَ; ikinci mef'ûlun bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. هُمْ; muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur.

وَهُمْ:

الواو hâliyedir. هُمْ; munfasıl zamirdir, mübtedâdır, sükûn üzere mebnîdir, mahallen merfûdur.

لَا يُظْلَمُونَ:

لَا; nâfiye harfidir. يُظْلَمُونَ; muzârî fiildir, binası meçhuldur, merfûdur, ref alâmeti ن harfinin sübutudur. الواو; nâib-i fâildir.

20. Ayet

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَدْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْرَوْنَ
عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ

وَيَوْمَ:

الواو; İsti'nafiye harfidir. وَيَوْمَ; zarf-ı zamandır, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

Mütealliki, mahzup bir fiildir. Takdiri; يُقَالُ لَهُمْ يَوْمٌ⁸⁰

يُعْرَضُ:

Fiil-i müzaridir, binası meçhuldur, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

الَّذِينَ:

⁸⁰ Zemaşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 297; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 672; Hemedânî, *el-Kitâbu'l Ferîd*, VIII, 608; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 187; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 183.

İsm-i mevsûldur, sükûn üzere mebnîdir. يُعْرَضُ'nun nâib-i fâilidir, mahallen merfûdur.

كَفَرُوا:

Mazi fiildir. İsm-i mevsûlün sıla cümlesi olduğundan i'rabdan mahalli yoktur.

عَلَى النَّارِ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki يُعْرَضُ'dur.

أَذْهَبْتُمْ:

Mazi fiildir, sükûn üzere mebnîdir. Fâili muttasıl zamir olan التاء harfidir.

طَيِّبَاتِكُمْ:

Muzâf-muzâfun ileyhdır. طَيِّبَاتٍ; mef'ûlün bihdır, mansûbdur, nasb alâmeti fetha yerine geçen kesradır. كُمْ; muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur.

فِي حَيَاتِكُمْ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki أَذْهَبَ'dir. حَيَاتِكُمْ; muzâf-muzâfun ileyhdır.

الدُّنْيَا:

حَيَاتٍ'nin sıfatıdır. Mecrurdur, cer alâmeti, sonunda takdir edilen bir kesradır.

وَاسْتَمْتَعْتُمْ:

الواو; atıf harfidir. اسْتَمْتَعْتُمْ; mazi fiildir, sükûn üzere mebnîdir. Fâili muttasıl zamir olan التاء harfidir.

هَآ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki اسْتَمَعْتُمْ'dür.

فَالْيَوْمَ:

فَاءُ isti'nafiye harfidir. الْيَوْمَ; zaman zarfidır, mütealliki sonrasında gelen تُجْرُونَ fiilidir.

تُجْرُونَ:

Muzârî fiildir, binası meçhuldur, merfûdur, ref alâmeti ُ harfinin sübûtudur.

Fâili الواو harfidir.

عَذَابَ الْهُونِ:

Muzâf-muzâfun ileyhtir. عَذَابَ mef'ûlün bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. الْهُونِ; muzâfun ileyhtir, mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

بِمَا:

ب; harf-i cerdir. مَا; masdariyyedir.⁸¹

كُنْتُمْ:

Mazi fiildir, nakıstır. İsmi التاء harfidir.

تَسْتَكْبِرُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ُ harfinin sübûtudur. Fâili الواو harfidir. Fiil cümlesi كان'nin haberidir. Mahallen mansûbdur.

فِي الْأَرْضِ:

⁸¹ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 609; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 187; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 37.

Câr-mecrûrdur, mütealliki تَسْتَكْبِرُونَ dir.

بَعِيرِ الْحَقِّ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki تَسْتَكْبِرُونَ deki fâil olan الواو harfinden hâl olan mahzûf bir amildir. بَعِيرِ الْحَقِّ كَوْنٌ حَالِهِمْ بِبَعِيرِ حَقِّ gibi. muzâf-muzâfun ileyhtir, mecrûrdur, cer alâmeti kesradır.

وَمَا:

الواو; atıf harfidir. ب; harf-i cerdir. مَا; masdariyyedir.⁸²

كُنْتُمْ:

Mazi fiildir, nakıstır. İsmi التاء harfidir.

تَفْسُفُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ن harfinin sübûtudur. Fâili الواو harfidir. Fiil

cümlesi كان nin haberidir. Mahallen mansûbdur.

21. Ayet

وَأَذْكُرُ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَّتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمَنْ خَلْفَهُ إِلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

وَأَذْكُرُ:

الواو; isti'nafiye harfidir. Emr-i hazırdir, fâili gizlenmesi vacip olan أنت zamiridir.

أَخَا عَادٍ:

⁸² Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 609; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 187; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 34.

Muzâf-muzâfun ileyhtir. أَنَا; mef'ûlün bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti eliftir.

عَادٍ; muzâfun ileyhtir, mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

إِذْ:

Zaman zarfıdır, sükûn üzere mebnîdir. أَنَا عَادٍ'den bedel-i iştimâldir, mahallen mansûbdur.⁸³

أَنْذَرَ:

Mazi fiildir, fetha üzere mebnîdir. Fâili أَنَا عَادٍ'e dönen هو zamiridir.

قَوْمَهُ:

Muzâf-muzâfun ileyhtir, قَوْمَهُ; mef'ûlün bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

بِالْأَحْقَافِ:

Câr-mecrûrdur, قَوْمَهُ'den haldır, mahallen mansûbdur.

وَقَدْ:

الواو; hâliyedir. وَقَدْ; tahkik ve takrib harfidir. Sükûn üzere mebnîdir.

خَلَّتْ:

Mazi fiildir. التاء; te'nislik ifade eder.

النُّذْرُ:

Fâildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir. وَقَدْ خَلَّتِ النُّذْرُ cümlesi hal cümlesi olduğundan mahallen mansûbdur.

⁸³ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 609; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 673; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 187; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 184.

مِنْ بَيْنَ يَدَيْهِ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki خَلَّتْ dir. بَيْنَ يَدَيْهِ; muzâf-muzâfun ileyhtir, mecrurdur, cer alâmeti kesradır. يَدَيْهِ; muzâfun ileyhtir, mecrûrdur, cer alâmeti kesra yerine geçen الياء harfidir.

وَمِنْ خَلْفِهِ:

الواو; atıf harfidir. مِنْ بَيْنَ يَدَيْهِ ter kibine atfedilmiştir. Câr-mecrûrdur, mütealliki خَلَّتْ dir.

أَلَّا تَعْبُدُوا:

“أَنَّ” için üç vecih vardır. Birinci olarak أَنَّ'den tahfif edilmiş أَنْ olabilir. Bu durumda şa'n zamirinde amel eder ve لَا nâfiye olur.⁸⁴ İkinci olarak “أَنَّ” nasb edici masdar olur ve aynı şekilde لَا nâfiye olur.⁸⁵ Üçüncü olarak ise bu ayetteki “أَنَّ” müfessire olabilir.⁸⁶ Çünkü öncesinde geçen أَنْذَرَ fiilinde قَالَ manası bulunmaktadır. Bu durumda ise لَا nâfiye olur. تَعْبُدُوا; muzârî fiildir, Nehyedici لَا edatı ile meczumdur, cezm alâmeti النون harfinin hazfidir.

إِلَّا:

İstisna edatıdır.

اللَّ:

Mef'ûlün bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

⁸⁴ Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 184; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 40.

⁸⁵ Derviş, *İ'râb*, IX, 184; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 40.

⁸⁶ Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 188; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 40.

إِيَّ:

إِيَّ; fiile benzeyen, ismini nasb, haberini ref edici harftir, fetha üzere mebnîdir.

إِيَّ'nin ismi mütekellim zamiri olan الياء harfidir.

أَخَافُ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir. Fâili gizlenmesi vacip olan أَنَا'dır.

عَلَيْكُمْ:

Câr-mecrûdur, mütealliki أَخَافُ'dur.

عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ:

Muzâf-muzâfun ileyhtir. عَذَابَ; mef'ûlün bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. يَوْمٍ; muzâfun ileyhtir, mecrurdur, cer alâmeti kesradır. عَظِيمٍ'nin sıfatı, mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

22. Ayet

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَأْفِكَنَا عَنِ آلِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ

قَالُوا:

Mazi fiildir, fâili الواو'dır.

أَجِئْتَنَا:

أَجِئْتَنَا; istifhamiyyedir. جِئْتَنَا; Mazi fiildir, sükûn üzere mebnîdir, ت; fâildir,

mahallen merfûdur. نَا; mef'ûlun bihtir, mahallen mansûbdur.

لِتَأْفِكْنَا:

اللام; ta'liliyyedir. تَأْفِكْنَا; muzârî fiildir, muzmar bir أن ile mansûbdur, nasb alâmeti fethadır, faili gizlenmesi vacip olan müstetir أنت zamiridir. Fetha üzere mebnidir, mahallen merfûdur. نا; mef'ûlun bihtir, mahallen mansûbdur.

عَنْ أَهْلِنَا:

Câr-mecrûdur, mütealliki تَأْفِكْنَا'dır. آهْلِنَا; muzâf-muzâfun ileyhtir. نا; muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur.

فَأْتِنَا:

فَ; fasihiyyedir veya mukadder bir şartın cevabında gelen فَ de olabilir. O halde takdir şu şekilde olur: "إِنْ كُنْتَ صَادِقًا فَأْتِنَا"⁸⁷. أَتِنَا; Fiil-i emirdir, meczûmdur. Fâili, gizlenmesi vacip olan müstetir zamir أنت'dir. Cezm alâmeti nakıs fiil olan أَتِنَا'nin sonundaki ي harfinin düşmesidir. نا; mef'ûlun bihtir, mahallen mansûbdur.

بِمَا:

ب; harf-i cerdir. مَا; ism-i mevsuldur, mahallen mecrûdur.

تَعْدُنَا:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir. نا; mef'ûlun bihtir, mahallen mansûbdur.

إِنْ:

Cezmedici şart edatıdır.

⁸⁷ Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 184; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 41.

كُنْتُ:

Mazi fiildir, nakıstır, sükûn üzere mebnîdir. تَ ; كان'ın ismi, mahallen merfûdur.

مِنَ الصَّادِقِينَ:

Câr-mecrûdur, كان'ın haberidir. إِنَّ كُنْتُ مِنَ الصَّادِقِينَ cümlesi şart cümlesi olup mahallen meczumdur. Şart cümlesinin cevabı mahzûfdur. Takdiri ise ayetin öncesine bakılarak şu şekilde yapılır: ⁸⁸”إِنَّ كُنْتُ مِنَ الصَّادِقِينَ فَأَتَيْنَا بِمَا تَعَدُّنَا“.

23. Ayet

قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ وَلَكِنِّي أَرَأَيْكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ

قَالَ:

Mazi fiildir, fetha üzere mebnîdir. Fâili Hûd (aleyhisselam)'a dönen هو zamiridir.

إِنَّمَا:

إِنَّ; fiile benzeyen tahkik harfidir. Fetha üzere mebnîdir. İsmi ref, haberini nasb eder. مَا; إِنَّ'nin amel etmesini engelleyen edattır.

الْعِلْمُ:

Mübtedâdır, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

عِنْدَ اللَّهِ:

⁸⁸ Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 184; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 41.

Muzâf-muzâfun ileyhdır. عِنْدَ; mekan zarfıdır, mütealliki الْعِلْمِ'nun mahzup haberidir. Takdiri âm fiilerden herhangi biridir. الْعِلْمُ ثَابِتٌ عِنْدَ اللَّهِ gibi.

وَأَبْلَغُكُمْ:

الواو; atıf harfidir. أَبْلَغُكُمْ; muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir. Fâili müstetir أَنَا'dır. كُمْ; mef'ûlun bihtir, mahallen mansûbdur.

مَا:

İsm-i mevsûldur, أَبْلَغُكُمْ fiilinin ikinci mef'ûlun bihidir. Sükûn üzere mebnîdir, mahallen mansûbdur.

أَرْسَلْتُ:

Mazi fiildir, binası meçhuldür. تِ; nâib-i fâildir, mahallen merfûdur.

بِهِ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki أَرْسَلَ fiilidir.

وَلَكِنِّي:

الواو; atıf harfidir. لَكِنِّي; fiile benzeyen, ismini nasb, haberini ref eden istidrâkiye harfidir. لَكِنِّي'nin ismi nefis-i mütekellim zamiri olan الياء harfidir.

أَرَأَيْكُمْ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti mukadder bir dammedir. Fâili, gizlenmesi vacip olan أَنَا'dır. كُمْ; mef'û'lün bihtir, mahallen mansûbdur

قَوْمًا:

İkinci mefû'lün bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

جَهْلُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ُ harfinin sübûtudur. Fâili الواو harfidir. Fiil cümlesi قَوْمًا'nin sıfatı olup mahallen mansûbdur.

24. Ayet

فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ

أَلِيمٌ

فَلَمَّا:

الفاء; isti'nafiye harfidir. لَمَّا; zarf-ı zamandır, sükûn üzere mebnîdir.

رَأَوْهُ:

Mazi fiildir, fâili الواو harfidir. هـ zamiri mef'ûlun bihtir, mahallen mansûbdur. هـ

zamiri tercih edilen görüşe göre مَا تَعْدُنَا lafzına döner.⁸⁹

عَارِضًا:

Hal veya temyizdir.⁹⁰ mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ:

⁸⁹ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 299; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, III, 315; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 673; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 610.

⁹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 299; Neseî, *Tefsîr*, III, 315; Halebî, *el-Mesûn*, IX, 673; Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 610; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 41.

Muzâf- muzâfun ileyhdır. مُسْتَقْبِلٌ; عَارِضًا'nın sıfatıdır, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. أُوْدِيْتِهِمْ; muzâfun ileyhdır. Aynı zamanda kendi içerisinde muzâf- muzâfun ileyhdır.

قَالُوا:

Mazi fiildir, fâili الواو harfidir.

هَذَا:

Mübtedâdır, sükûn üzere mebnîdir, mahallen merfûdur.

عَارِضٌ:

Haberdir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

مُطْرِنَا:

عَارِضٌ kelimesinin sıfatıdır.⁹¹ Merfûdur, ref alâmeti dammedir. نَا; muzâfun ileyhdır, mahallen mecrurdur.

بَل:

İdrab harfidir.

هُوَ:

Munfasıl zamirdir, fetha üzere mebnîdir, mübtedâdır, mahallen merfûdur.

مَا:

İsm-i mevsûldur, haberdir, sükûn üzere mebnîdir, mahallen merfûdur.

اسْتَعْجَلْتُمْ:

Mazi fiildir, sükûn üzere mebnîdir, fâili ثٌ muttasıl zamiridir. الميم; cem'i alâmeti dir.

⁹¹ Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 674; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 610; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 44.

بِه:

Câr-mecrûrdur, mütealliki اسْتَعَجَلْتُمْ'dür.

رِيح:

مَا'dan bedeldir. Diğer bir görüşe göre ise mahzûf bir mübtedânın haberidir.

Takdiri: هُوَ رِيح'dur.⁹² *Meâni'l Kur'ân* sahibi Ferrâ ise رِيح kelimesinden önce 'هو' veya 'هي' takdir edilebileceğini bu bağlamda mahzûf bir mübtedânın haberi olacağını söylemektedir. Ayrıca 'هو' takdir edildiğinde zamirin azaba ve 'هي' takdir edildiğinde ise rüzgara döneceğini ifade etmektedir.⁹³

فِيهَا:

Haber mukaddemdir. Câr-mecrûrdur, mahallen merfûdur. فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ cümlesi رِيح'nun sıfatı olup mahallen merfûdur.

عَذَاب:

Mübtedâ muahhardır, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

أَلِيم:

عَذَاب'nün sıfatıdır. Mecerurdur, cer alâmeti kesradır.

⁹² Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 674; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 610; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 192; Dervîş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 184.

⁹³ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 55.

25. Ayet

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَىٰ إِلَّا مَسَاكِينُهُمْ كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ

تُدَمِّرُ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir. Fâili gizlenmesi caiz olan, رِيح'a dönen müstetir zamir هي'dir.

كُلَّ شَيْءٍ:

Muzâf-muzâfun ileyhdır. كُلَّ; muzâftır, mef'ûlun bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. شَيْءٍ; muzâfun ileyhdır, mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

بِأَمْرِ رَبِّهَا:

Câr-mecrûdur, mütealliki تَدَمَّرُ'dur. رَبِّهَا; muzâf-muzâfun ileyhdır. هَا; zamiri muzâfun ileyhdır, mahallen mecrudur.

فَأَصْبَحُوا:

الفاء; atıf harfidir. أَصْبَحُوا; mazi fiildir, nakıstır, damme üzere mebnîdir.

النون ismi الوَاو'dır. أَصْبَحُوا

لَا يُرَىٰ:

لَا; nâfiye harfidir. يُرَى; muzârî fiildir, binası meçhuldür. Merfûdur, ref alâmeti mükadder bir dammedir.

إِلَّا:

İstisna harfidir.

مَسَاكِينُهُمْ:

Muzâf-muzâfun ileyhdır. مَسَاكِينُ; nâib-i fâildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

هُمَّ; muzâfun ileyh, mahallen mecrurdur.

كَذَلِكَ:

كَذَلِكَ; teşbih ve cer harfidir. ذَلِكْ; İsm-i işaret, sükûn üzere mebnî, mahallen mecrurdur. كَذَلِكَ; câr-mecrûr, mütealliki, mahzup bir mevsufun, mahzup sıfatıdır.

Takdiri: بِجَزِي الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ جزاءً كائنًا كَذَلِكَ dir.⁹⁴

بِجَزِي:

Muzârî fiildir, merfû, ref alâmeti mükadder bir dammedir. Fâili gizlenmesi vacip olan müstetir zamir نَحْنُ'dur.

الْقَوْمِ:

Mefû'lün bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

الْمُجْرِمِينَ:

الْقَوْمِ'nin sıfatıdır. Mansûb, nasb alâmeti fethanın yerine geçen الياء harfidir.

⁹⁴ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 611; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 192; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 186.

26. Ayet

وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَا إِن مَكَّنَّاكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَارًا وَأَفْئِدَةً فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَارُهُمْ وَلَا أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ
وَلَقَدْ:

الواو; kasem ve cer harfidir. Muksemun bih mahzuftur, takdir: والله'dir.⁹⁵ Bu halde câr-mecrûrdur ve mütealliki mahzûf olan أَفْسِيم'dur.⁹⁶ لَ; kasemin cevabıdır.⁹⁷ Fetha üzere mebnîdir. قَدْ; tahkik ve takrib harfidir.

مَكَّنَّاهُمْ:

Mazi fiildir. نَا; fâildir, mahallen merfûdur. هُمْ; mef'ûlun bihtir, mahallen mansûbdur.

فِيمَا:

Câr-mecrûrdur, mütealliki مَكَّنَّاهُمْ'dür. مَا; ism-i mevsûldür, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mecrurdur.

إِن:

Nâfiye harfidir.⁹⁸

مَكَّنَّاكُمْ:

Mazi fiildir. نَا; fâil, mahallen merfûdur. كُمْ; mef'ûlun bihtir, mahallen mansûbdur.

⁹⁵ Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 186; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 47.

⁹⁶ Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 47.

⁹⁷ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, IV, 446; Derviş, *İ'râb*, IX, 186; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 47.

⁹⁸ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 56; Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 300; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, III, 316; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 676; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 612; Derviş, *İ'râb*, IX, 186.

فِيهِ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki مَكْتَاهُمْ dır.

وَجَعَلْنَا:

الواو; atıf harfıdır. Mazi fiildir, sükûn üzere mebnîdir, نَا; fâildir, sükûn üzere mebnîdir, mahallen merfûdur.

هُمْ:

Câr- mecrûrdur, mütealliki جَعَلْنَا dır.

سَمِعًا:

Mef'ûlun bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

وَأَبْصَارًا:

الواو; atıf harfıdır. اَبْصَارًا; سَمِعًا'a ma'tuftur, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

وَأَفْئِدَةً:

الواو; atıf harfıdır. أَفْئِدَةً; سَمِعًا'a ma'tuftur, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

فَمَا:

الفاء; isti'nafiye harfıdır. مَا; Nâfiye harfıdır.

أَعْنَى:

Mazi fiildir, mukadder fetha üzere mebnîdir.

عَنْهُمْ:

Câr- mecrûrdur, mütealliki أَعْنَى dır.

سَمِعَهُمْ:

Muzâf-muzâfun ileyhdır. سَمِعَ; fâildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir. هُمْ;
muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur.

وَلَا:

الواو; atıf harfidir. لَا; zaidir. Te'kid ifade eder.

أَبْصَارُهُمْ:

Muzâf-muzâfun ileyhtir. أَبْصَارُ; ma'tuftur, merfûdur, ref alâmeti dammedir. هُمْ;
muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur.

وَلَا:

الواو; atıf harfidir. لَا; zaidir. Te'kid ifade eder.

أَفْعَلَتْهُمْ:

Muzâf-muzâfun ileyhdır. أَفْعَلَتْ; ma'tuftur, merfûdur, ref alâmeti dammedir. هُمْ;
muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur.

مِنْ شَيْءٍ:

Sıla harfi(zaid)dir. شَيْءٍ; mef'ûlu mutlak⁹⁹ veya mef'ûlu bihdır.¹⁰⁰ Lafzi olarak
mejrurdur fakat mahallî olarak mansûbdur.¹⁰¹

إِذْ:

Mazi için zarf edatıdır, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mansûbdur, mütealliki
أَعْنَى'dır.

كَانُوا:

⁹⁹ Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 186; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 47; Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 193.

¹⁰⁰ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 613; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 47.

¹⁰¹ Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 193; Derviş, *İ'rab*, IX, 186; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 47.

Mazi fiildir, nakısdır. Damme üzere mebnîdir. كان'ın ismi الواو harfidir.

يَجْحَدُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ن harfinin sübûtudur. الواو; fâildir. Fiil cümlesi mahallen mansûb, كان'ın haberidir.

بِآيَاتِ اللَّهِ:

Câr-mecrûdur, mütealliki يَجْحَدُونَ dir. Muzâf-muzâfun ileyhtir. اللَّهُ lafzı muzâfun ileyhtir, mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

وَحَاقَ:

الواو; atıf harfidir. حَاقَ; Mazi fiildir, fetha üzere mebnîdir.

يَهُمُّ:

Câr-mecrûdur, mütealliki حَاقَ dir.

مَا:

İsm-i mevsûldür, sükûn üzere mebnîdir, حَاقَ'nın fâilidir, mahallen merfûdur.

كَانُوا:

Mazi fiildir, nakıstır. Damme üzere mebnîdir. كان'ın ismi الواو harfidir.

بِهِ:

Câr-mecrûdur, mütealliki يَسْتَهْزِئُونَ dir.

يَسْتَهْزِئُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ن harfinin sübûtudur. الواو; fâildir. Fiil cümlesi mahallen mansûbdur, كان nin haberidir.

27. Ayet

وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرَىٰ وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

وَلَقَدْ:

الواو; kasem ve cer harfidir. Muksemun bih mahzuftur, takdir: والله dir. Bu halde câr-mecrûdur ve mütealliki mahzûf olan أَهَلَكْنَا dur. ل; kasemin cevabında gelir, fetha üzere mebnîdir. فَد; tahkik ve takrib harfidir.¹⁰²

أَهَلَكْنَا:

Mazi fiildir. نَا; fâildir, mahallen merfûdur.

مَا: İsm-i mevsûldur, sükûn üzere mebnîdir, أَهَلَكْنَا nın mefû'lün bihidir, mahallen mansûbdur.

حَوْلَكُمْ:

Muzâf-muzâfun ileyhdır. حَوْل; mekan zarfıdır, mansûbdur. Mütealliki mahzûf bir fiildir. Takdiri: استقر dir. كُمْ; muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur.

مِنَ الْقُرَى:

Câr-mecrûdur, mütealliki mahzûf استقر dir.

وَصَرَّفْنَا:

¹⁰² Bir önceki ayette gerekli referanslar verildi.

الواو; atıf harfıdır. صَرَفَ; mazi fiildir. نَا; fâildir, mahallen merfûdur.

الآيَاتِ:

Mef'ûlün bihtir, nasb alâmeti fetha yerine kaim olan kesradır.

لَعَلَّهُمْ:

Fiile benzeyen, ismini nasb, haberini ref edici harfdır. Fetha üzere mebnîdir. هُمْ;

لَعَلَّ'nin ismidir, mahallen mansûbdur.

يَرْجِعُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti َ harfinin sübutudur. الواو; fâildir. Fiil cümlesi mahallen merfûdur, لَعَلَّ'nin haberidir.

28. Ayet

فَلَوْلَا نَصْرُهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا آلِهَةً بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ وَذَلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

فَلَوْلَا:

الفاء; isti'nafiye harfıdır. لَوْلَا; teşvik ve tevbih harfıdır. Sükûn üzere mebnîdir.

نَصْرَهُمْ:

Mazi fiildir, fetha üzere mebnîdir. هُمْ; mef'û'lün bihtir, mahallen mansûbdur.

الَّذِينَ:

İsm-i mevsûldür, fetha üzere mebnîdir, نَصَرَ'nın fâilidir, mahallen merfûdur.

اتَّخَذُوا:

İsm-i mevsûlün sılasıdır. İ'rabtan mahalli yoktur. اتَّخَذُوا; mazi fiildir, الواو; fâildir.

مِنْ دُونِ اللَّهِ:

اللَّهِ; harf-i cerdir, دُونِ; muzâftır, harf-i cer ile mecrurdur, cer alâmeti kesradır. mecrurdur, muzâfun ileyhtir, cer alâmeti kesradır.

قُرْبَانًا:

Birkaç şekilde i'rabı yapılabilir. Birinci şekil; İkinci mefû'lün bihdir. Birinci mefû'lün bihin takdiri ise أَخَذُواهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا'ya dönen هُمْ zamiridir. Takdiri: أَخَذُواهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا şeklinde dir.¹⁰³ İkinci şekil; hal olmasıdır. Bu durumda قُرْبَانًا kelimesi ismi fâile te'vil edilir. Takdiri: أَخَذُواهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا şeklinde olur.¹⁰⁴ Üçüncü şekil ise mef'ûlün leh olmasıdır.¹⁰⁵ Her üç durumda mansûbdur, nasb alâmeti ise fethadır.

آلِهَةً:

قُرْبَانًا lafzının i'rabına göre değişir. Birinci duruma göre قُرْبَانًا'den bedel,¹⁰⁶ ikinci ve üçüncü durumlara göre ise ikinci mefû'lün bihtir.¹⁰⁷ Mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

بَلًا:

İdrab harfidir.

ضَلُّوا:

Mazi fiildir, damme üzere mebnîdir. Fâili, الواو harfidir.

¹⁰³ Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 677; Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 194; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 50; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 190.

¹⁰⁴ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 302; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, III, 317; Halebî, *el-Mesûn*, IX, 677; Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 194.

¹⁰⁵ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 613; Halebî, *el-Mesûn*, IX, 677; Derviş, *Î'rab*, IX, 191; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 50.

¹⁰⁶ Halebî, *el-Mesûn*, IX, 677; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 50; Derviş, *Î'râb*, IX, 190.

¹⁰⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 302; Neseî, *Tefsîr*, III, 317; Halebî, *el-Mesûn*, IX, 677; Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 613; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 50; Derviş, *Î'rab*, IX, 190.

عَنْهُمْ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki ضَلُّوا'dur.

وَذَلِكَ:

الواو; isti'nafiye harfidir. ذَلِكَ; İsm-i işarettir, mübtedâdır, mahallen merfûdur.

إِنكُتُّمُ

Muzâf-muzâfun ileyhtir. إِنكُتُّمُ; haberdir, merfûdur, ref alâmeti dammedir. هُمْ; muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur.

وَمَا:

الواو; atıf harfidir. مَا; ism-i mevsûldür, sükûn üzere mebnîdir, إِنكُتُّمُ lafzına atfedilmiştir. Mahallen merfûdur.

كَانُوا:

Mazi fiildir, nakıstır. Damme üzere mebnîdir. كَانَ'nin ismi الواو harfidir.

يَقْتُرُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti نَ harfinin sübûtudur. الواو; fâildir. Fiil cümlesi mahallen mansûbdur, كَانَ'nin haberidir.

29. Ayet

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ

قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ

وَإِذْ:

الواو; isti'nafiye harfidir. إذ; mazi için zarf edatıdır, sükûn üzere mebnîdir,

mahallen mansûbdur, mütealliki mahzûf bir fiildir. Takdiri: إذ'أذكر' dir.¹⁰⁸

صَرَفْنَا:

Mazi fiildir. نَا; fâildir, mahallen merfûdur.

إِلَيْكَ:

Câr-mecrûdur, mütealliki صَرَفْنَا'dır.

نَفَرًا:

Merf'ûlün bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

مِنَ الْجِنِّ:

Câr-mecrûdur, mahallen mansûbdur. Çünkü نَفَرًا kelimesinin sıfatıdır. Mütealliki

mahzûf, âm fiillerden bir tanesidir.

يَسْتَمِعُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ُ harfinin sübûtudur. الواو; fâildir. Fiil

cümlesi, نَفَرًا kelimesinin sıfatıdır. Başka bir açıdan bakıldığında ise نَفَرًا kelimesi مِّنَ

¹⁰⁸ Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 679; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 615; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 194.

الجِنَّ câr-mecrûru ile marifeye yakınlaştığından dolayı نَعْرًا kelimesinden hal de olabilir.¹⁰⁹ Her iki şekilde mahallen mansûbdur.

الْقُرْآنَ:

Merf'ûlun bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

فَلَمَّا:

الفاء; atıf harfidir. لَمَّا; zarf-ı zamandır, sükûn üzere mebnîdir.

حَضَرُوهُ:

Mazi fiildir, الواو; fâildir. هـ zamiri mef'ûlun bihtir, mahallen mansûbdur.

قَالُوا:

Mazi fiildir, الواو; fâildir.

أَنْصَبْتُوا:

Fiil-i emirdir, ن harfinin hazfı üzere mebnîdir. الواو; fâildir.

فَلَمَّا:

الفاء; atıf harfidir. لَمَّا; zarf-ı zamandır, sükûn üzere mebnîdir.

فُضِيَ:

Mazi fiildir, binası meçhuldür, fetha üzere mebnîdir. Nâib-i fâili, الْقُرْآنَ'a dönen

هو zamiridir.

وَلَوْ:

¹⁰⁹ Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 679; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 615; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 191.

Mazi fiildir, mukadder bir fetha üzere mebnîdir. الواو; fâildir.

إِلَى قَوْمِهِمْ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki وَلَوْ dir. Muzâf-muzâfun ileyhtir. هِمّ lafzı muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur.

مُنذِرِينَ:

Haldir, mansûbdur, nasb alâmeti fetha yerine geçen الياء harfidir.

30. Ayet

قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقِ

مُسْتَقِيمٍ

قَالُوا:

Mazi fiildir, الواو; fâildir.

إِنَّا:

إِنَّ; fiile benzeyen tahkik harfidir. Fetha üzere mebnîdir. İsmi ref, haberini nasb eder. إِنِّnin ismidir, mahallen mansûbdur.

يَا قَوْمَنَا:

يَا; nida harfidir, sükûn üzere mebnîdir. قَوْمَنَا; muzâf-muzâfun ileyhtir. قَوْمٌ; münâdadır, fetha üzere mansûbtur. نَا; muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur.

سَمِعْنَا:

Mazi fiildir. نَا; fâildir, mahallen merfûdur.

كِتَابًا :

Merf' ûlun bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

أُنزِلَ :

Mazi fiildir, binası meçhuldür, fetha üzere mebnîdir. Nâib-i fâili; كِتَابًا'e dönen هو zamiridir. Fiil cümlesi كِتَابًا'nin sıfatı olup mahallen mansûbdur.

مِنْ بَعْدِ مُوسَى :

مِنْ; harf-i cerdir, mütealliki أَنْزَلَ'dir. بَعْدِ; muzâftır, harf-i cer ile mecrurdur, cer alâmeti kesradır. مُوسَى; muzâfun ileyhtir, mecrurdur, cer alâmeti mukadder kesradır.

مُصَدِّقًا :

كِتَابًا'nin ikinci sıfatıdır, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

لِمَا :

Câr-mecrûrdur, mütealliki مُصَدِّقًا'dır. مَا; ism-i mevsûldür, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mecrurdur.

بَيْنَ يَدَيْهِ :

Mekan zarfıdır, mansûbdur, mütealliki mahzûf bir fiildir. Muzâf-muzâfun ileyhtir. يَدَيْهِ; mecrurdur, cer alâmeti kesra yerine geçen الياء harfidir. هـ zamiri ise muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur.

يَهْدِي :

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ي harfi üzerinde takdir edilen dammedir.

Fâili; كِتَابًا'e dönen هو zamiridir.

إِلَى الْحَقِّ :

Câr-mecrûrdur, mütealliki يَهْدِي' dir.

وَأِلَى طَرِيقٍ:

الواو; atıf harfidir. Câr-mecrûrdur, mütealliki يَهْدِي' dir.

مُسْتَقِيمٍ:

طَرِيقٍ'ın sıfatıdır. Mecrûrdur, cer alâmeti kesra yerine geçen الياء harfidir.

31. Ayet

يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ

يَا قَوْمَنَا:

يَا; nida harfidir, sükûn üzere mebnîdir. قَوْمَنَا; muzâf-muzâfun ileyhtir. قَوْمَ;

münâdadır, fetha ile mansûbtur. نَا; muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur.

أَجِيبُوا:

Fiil-i emirdir, mebnîdir, ن harfinin hazfı üzere mebnîdir. الواو; fâildir.

دَاعِيَ اللَّهِ:

Muzâf-muzâfun ileyhtir. دَاعِيَ; muzâftır, mef'ûlun bihtir, mansûbdur, nasb

alâmeti fethadır. اللَّهُ; muzâfun ileyhtir, mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

وَآمِنُوا:

الواو; atıf harfidir. آمِنُوا; fiil-i emirdir, mebnîdir, ن harfinin hazfı üzere mebnîdir.

الواو; fâildir.

بِه:

Câr-mecrûrdur, mütealliki آمِنُوا'dur.

يَعْفِرُ:

Emrin cevabında geldiğinden dolayı meczumdur. Cezm alâmeti sükûndur. Fâili; اللّٰه lafzına dönen gizlenmesi caiz olan هو zamiridir.

لَكُمْ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki يَعْفِرُ'dir.

مِنْ ذُنُوبِكُمْ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki يَعْفِرُ'dir. ذُنُوبِكُمْ; muzâf-muzâfun ileyhtir.

وَيُجْرِكُمْ:

كَمْ; atıf harfidir. يَعْفِرُ fiiline ma'tuftur. Meczumdur, cezm alâmeti sükûndur.

mef'ûlun bihtir, mahallen mansûbdur.

مِنْ عَذَابٍ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki يُجْرِكُمْ'dir

الْيَمِينِ:

عَذَابٍ kelimesinin sıfatıdır, mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

32. Ayet

وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ
وَمَنْ:

الواو; isti'nafiye harfidir. مَنْ; cezmedici şart edatıdır, sükûn üzere mebnîdir.

Mübetedadır, mahallen merfûdur.

لَا يُجِبُّ:

لَا; nafiye'dir. يُجِبُّ; muzârî fiildir, مَنْ ile meczumdur, cezm alâmeti sükûndur.

Fâili, مَنْ'e dönen هو zamiridir.

دَاعِيَ اللَّهِ:

Muzâf-muzâfun ileyhtir. دَاعِيَ; mef'ûlun bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti

fethadır. اللَّهِ; muzâfun ileyhtir, mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

فَلَيْسَ:

هو مَنْ'e dönen لَيْسَ; nakıs fiildir, ismi مَنْ'e dönen

zamiridir.

بِمُعْجِزٍ:

بِ; sıla harfi(zaid)dir. مُعْجِزٍ; مُعْجِزٍ'nin haberidir, mukadder fetha ile mansûbdur.

فِي الْأَرْضِ:

Câr-mecrûdur, mütealliki مُعْجِزٍ'dır.

وَلَيْسَ:

الواو; atıf harfıdır. لَيْسَ; nakıs fiildir.

لَهُ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki لَيْسَ'nin mahzûf haberidir.

مِنْ دُونِهِ:

هـ; harf-i cerdir. دُونِ; muzâftır, harf-i cer ile mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

zamiri; muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur. مِنْ دُونِهِ; مِنْ دُونِهِ'dan haldir, mahallen mansûbdur.¹¹⁰

أَوْلِيَاءُ:

لَيْسَ'nin ismidir, muahhardır, merf'ûdur, ref alâmeti dammedir.

أَوْلَيْكَ:

إِسْمِ-i işarettir, mübtedâdır, kesra üzere mebnîdir, mahallen merf'ûdur. الكاف;

hitap harfıdır, fetha üzere mebnidir, mahallen mecrûrdur.

فِي ضَلَالٍ:

Câr-mecrûr, mütealliki mübtedânın mahzûf haberidir.

مُتَّبِعِينَ:

ضَلَالٍ'nin sıfatıdır, mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

¹¹⁰ Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 198; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 191; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 58.

33. Ayet

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْزَمْ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
أَوَّلَمْ:

أَوَّلَمْ; cezm edici nefiy harfidir. الواو; atıf harfidir. الواو; istifham harfidir, tevbih ifade eder. الهمزة harfidir.

يَرَوْا:
الواو; Muzârî fiildir, مَمَّ ile meczumdur, cezm alâmeti النون harfinin düşmesidir. الواو; fâildir.

أَنَّ:
أَنَّ; fiile benzeyen tahkik harfidir. Fetha üzere mebnîdir. İsmi ref, haberini nasb eder.

اللَّهِ:
اللَّهِ'nin ismidir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

الَّذِي:
İsm-i mevsûldür, sükûn üzere mebnîdir. اللَّهُ lafzının sıfatı olup, mahallen mansûbdur.

خَلَقَ:
Mazi fiildir, fetha üzere mebnîdir. Fâili, الَّذِي'ye dönen müstetir هو zamiridir.

السَّمَاوَاتِ:
Mef'ûlün bihtir, nasb alâmeti fetha yerine kaim olan kesradır.

وَالْأَرْضَ:

الواو; atıf harfidir. الْأَرْضَ; mef'ûlün bihtir, السَّمَاوَاتِ kelimesine atfedilmiştir. Nasb alâmeti fethadır.

وَأَمْ:

الواو; hâliyedir. أَمْ; cezm edici nefiy harfidir.

يَعْنِي:

Muzârî fiildir, أَمْ ile meczumdur, cezm alâmeti sonundaki illet harfinin düşmesidir. Fâili, هُوَ zamiridir. الَّذِي'ye dönen müstetir.

بِحَلَّتِهِنَّ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki يَعْنِي'dir. هُنَّ; muzâfun ileyhtir, mahallen mecrurdur.

بِقَادِرٍ:

بِ; sıla harfi(zaid)dir. قَادِرٍ; الْقَادِرِ'nin haberidir, mukadder bir damme ile merfûdur.¹¹¹

عَلَى أَنْ يُجِيبِي:

عَلَى; harf-i cerdir. أَنْ; nasbedicidir, masdariye harfidir. يُجِيبِي; muzârî fiildir, أَنْ ile mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. Fâili, هُوَ zamiridir. الَّذِي'ye dönen müstetir.

الْمَوْتَى:

Mefû'lün bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti mukadder bir fethadır. Teazzürden dolayı ortaya çıkamamıştır.

¹¹¹ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 305; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, III, 319; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 681; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 616; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 200.

بَلَىٰ:

Cevap harfidir. Sükûn üzere mebnîdir. Önceki olumsuz cümleyi olumlu hale çevirip ikrar eder.¹¹² Kendisinden sonra sibâka uygun olacak şekilde bir cümle takdir edilir. Örneğin; بَلَىٰ إِنَّهُ فَادِرٌ عَلَيَّ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتِ gibi.¹¹³

إِنَّهُ:

إِنَّ; fiile benzeyen tahkik harfidir. Fetha üzere mebnîdir. İsmi ref, haberini nasb eder. هـ zamiri; إِنَّ'nin ismidir, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mansûbdur.

عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ:

عَلَىٰ; harf-i cerdir. كُلِّ شَيْءٍ; muzâf-muzâfun ileyhtir. كُلِّ; muzâftır, عَلَىٰ ile mecrurdur, cer alâmeti kesradır. شَيْءٍ; muzâfun ileyhtir, mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

قَدِيرٌ:

قَدِيرٌ'nin haberidir, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

¹¹² Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 681; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 201; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 193; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 60.

¹¹³ Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 60.

34. Ayet

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ
تَكْفُرُونَ

وَيَوْمَ:

الواو; İsti'nafiye harfidir. وَيَوْمَ; zaman zarfidır, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

Mütealliki, mahzuf bir fiildir. Takdiri; يقال لهم يوم¹¹⁴ Diğeri bir görüşe göre mahzuf

bir fiilin mef'ûlun bihidir. Takdiri ...أُذْكَرُ يَوْمَ...¹¹⁵ şeklindedir.

يُعْرَضُ:

Fiil-i müzaridir, binası meçhuldür, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

الَّذِينَ:

İsm-i mevsûldür, sükûn üzere mebnîdir. يُعْرَضُ'nun nâib-i fâilidir, mahallen
merfûdur.

كَفَرُوا:

Mazi fiildir. İsm-i mevsûlün sıla cümlesi olduğundan i'rabdan mahalli yoktur.

عَلَى النَّارِ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki يُعْرَضُ'dur.

أَلَيْسَ:

الهمزة; istifham edatıdır. لَيْسَ; nakıs fiildir.

هَذَا:

¹¹⁴ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 617; Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 201; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 193; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 60.

¹¹⁵ Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 617.

İsm-i işarettir, sükûn üzere mebnîdir. كَيْسٌ'nin ismidir, mahallen merfûdur.

بِالْحَقِّ:

ب; sıla harfî(zaid)dir. كَيْسٌ; الْحَقِّ'nin haberidir, mukadder bir fetha ile mansûbdur.

قَالُوا:

Mazi fiildir, الواو; fâildir.

بَلَى:

Cevap harfidir. Sükûn üzere mebnîdir. Önceki olumsuz cümleyi olumlu hale dönüştürür ve ikrar eder. Kendisinden sonra sibâka uygun olacak şekilde bir cümle takdir edilir. Örneğin; بلى هو الحقُّ.¹¹⁶

وَرَيْنَا:

Câr-mecrûrdur, mütealliki mahzûf kasedir. Takdiri: نَا; نَفْسِمْ بَرَيْنَا.¹¹⁷ zamir-i muttasıldır, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mecrurdur.

قَالَ:

Mazi fiildir, fetha üzere mebnîdir. Fâili, Allah Teâlâ'ya dönen هو zamiridir.

قَدْوَقُوا:

الفاء; fasihiyyedir.¹¹⁸ Mukadder bir şartı açıklamak için kullanılmaktadır. Örneğin; ن، دُوَقُوا; fiil-i emirdir.¹¹⁹ وَإِذَا كَانَ ذَلِكَ وَاقِعًا بِكُمْ فَذُوقُوا

harfinin hazfî üzere mebnîdir. الواو; fâildir.

الْعَذَابُ:

¹¹⁶ Taha Durre, *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Kerîm*, IX, 60.

¹¹⁷ Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 202; Derviş, *Î'râbu 'l-Kur'âni 'l-Kerîm*, IX, 194.

¹¹⁸ Derviş, *Î'râb*, IX, 194; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 61.

¹¹⁹ Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 61.

Mef'ûlun bihtir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır.

بِمَا:

Câr-mecrûrdur, mütealliki ذُوْفُوْا'dur. مَا; masdariyedir.

كُنْتُمْ:

Mazi fiildir, nakıstır, sükûn üzere mebnîdir. كُنْتُمْ; muttasıl zamirdir, sükûn üzere mebnîdir, كَانَ'nin ismidir, mahallen merfûdur.

تَكْفُرُونَ:

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti ن harfinin sübûtudur. الْوَاو; fâildir. Fiil cümlesi, mahallen mansûbdur, كَانَ'nin haberidir.

35. Ayet

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَانَهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الْفَاسِقُونَ

فَاصْبِرْ:

الفاء; isti'nafiyedir. اصْبِرْ; emr-i hâzırdır, meczumdur, cezm alâmeti sükûndur, fâili vücûben müstetir olan أَنْت zamiridir.

كَمَا:

الكاف; teşbih harfidir. مَا; masdariyedir.

صَبَرَ:

Mazi fiildir, fetha üzere mebnîdir.

أُولُو الْعَرْصِ:

Muzâf-muzâfun ileyhtir. أُولُو صَبْرٍ'nın fâilidir, merfûdur, ref alâmeti damme yerine geçen الواو harfidir. الْعَرْصِ; muzâfun ileyhtir, mecrurdur, cer alâmeti kesradır.

مِنَ الرُّسُلِ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki mahzuftur. أُولُو الْعَرْصِ'den haldır, mahallen mansûbdur.

وَلَا تَسْتَعْجِلْ:

الواو; atıf harfidir. لَا; nâhiyedir. تَسْتَعْجِلْ; muzârî fiildir, لَا ile meczumdur, cezm alâmeti sükûndur. Fâili vücûben müstetir olan أنت zamiridir.

هَمَّ:

Câr-mecrûrdur, mütealliki وَلَا تَسْتَعْجِلْ'dir.

كَأَنَّهُمْ:

Fiile benzeyen, ismini nasb, haberini ref edici harftir, fetha üzere mebnîdir. هَمَّ;

كَأَنَّ'nin ismidir, mahallen mansûbdur

يَوْمَ:

Zaman zarfidir, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. Mütealliki ileride gelecek olan أَن يَلْبَسُوا fiildir.¹²⁰

يَرُونَ:

¹²⁰ Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 203; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 63.

Muzârî fiildir, merfûdur, ref alâmeti َ harfinin sübûtudur. Fâili الواو'dır. Fiil cümlesi يَوْمَ ye izafe olduğundan mahallen mecrurdur.

مَا:

İsm-i mevsuldur, sükûn üzere mebnîdir, mahallen mansûbdur.

يُوعَدُونَ:

Muzârî fiildir, binası meçhuldür, merfûdur, ref alâmeti َ harfinin sübûtudur.

الواو; nâib-i fâildir.

لَمْ:

Cezm edici nefiy harfidir.

يَلْبَسُوا:

Muzârî fiildir, لَمْ ile meczumdur, cezm alâmeti َ harfinin düşmesidir. الواو; fâildir.

إِلَّا:

İstisna harfidir.

سَاعَةً:

Zaman zarfıdır, mansûbdur, nasb alâmeti fethadır. Mütealliki لَمْ يَلْبَسُوا'dür.

مِنْ نَهَارٍ:

Câr-mecrûdur, mütealliki mahzuftur. سَاعَةً'nin sıfatı olup mahallen mansûbdur.

بِالْبَلَاغِ:

Mahzuf bir mübtedânın haberidir. Takdiri: هَذَا بِأَلَاغٍ ya da هُوَ بِأَلَاغٍ olabilir.¹²¹

فَهَلَّ:

الفاء; isti'nafiyedir. هَلَّ; istifhamiyedir.

يُهْلِكُ:

Muzârî fiildir, bina-i meçhuldür, merfûdur, ref alâmeti dammedir.

إِلَّا:

İstisna harfidir.

الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ:

القَوْمُ; nâib-i fâildir, merfûdur, ref alâmeti dammedir. الْفَاسِقُونَ; الْقَوْمُ'nün sıfatı,

merfûdur, ref alâmeti damme yerine geçen الواو harfidir.

2. AHKÂF SÛRESİ'NİN BELÂGAT YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

2.1. Teşbih

Teşbih lugatta; “benzetmek, bir şeyin başka bir şeye benzetilmesi” manasına gelmektedir.¹²² Bir beyân terimi olarak istilâhi manası ise; aralarında birden fazla benzerlik bulunan iki şeyin birini diğerine benzetmektir. Bu iki unsur “teşbihin tarafları” diye isimlendirilir. Bu unsurlardan biri müşebbeh (benzeyen), diğeri ise müşebbehin bih (kendisine benzetilen)dir.¹²³

¹²¹ Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî el-Basrî, *Mecâzu'l-Kur'an*, thk. Muhammed Fuad Sezgin, Mektebetü'l-Hâncı, Kahire, 1961, II, 213; Ahfeş, *Meâni'l-Kur'an*, II, 519; Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 305; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 617; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 681; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 194.

¹²² Mecidüdin b. Muhammed b. Yakub el-Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsu'l-Muhît*, Dârü'l-Erkam, Beyrut, ts, s. 1602; es-Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, t.y, s. 219; Muhammed Ahmed Kasım-Muhyiddin Dîb, *Ulûmu'l-Belâga*, el-Mektebetü'l-Hadis li'l-Kitab, Lübnan, 2003, s. 143.

¹²³ Ebu Yakup Yusuf b. Ebi Bekir Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 1987, s. 332; Hâşimî, *Cevâhir*, s. 219; Ali Cârim ve Mustafa Emin, *el-Belâgatü'l-Vâdiha fi'l-Beyâni ve'l-Meâni, ve'l-Bedî' mea'd-Delîl*, Müessesetü'r-Risâleti Nâşirûn, Beyrut, 2014, s. 52; Ahmet Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmaniye*, haz. Prof. Dr. Mehmet Gümüşkılıç, Kapı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 160; Mehmet Ali Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*, Gökkuş, İstanbul,

Teşbîhin unsurları dört tanedir:

- 1) Müşebbeh (benzetilen): Asıl maksat müşebbehteki vasfı ortaya çıkarmaktır.
- 2) Müşebbeh bih (kendisine benzetilen): Müşebbehteki vasfı karşılaştırmak, açıklamak için getirilir.
- 3) Vech-i Şebeh (benzetme yönü): Teşbihin tarafları arasındaki ortak vasıftır.
- 4) Teşbîh edatı: ك (kâf) “gibi” كَأَنَّ (keenne) “sanki” , مِثْلُ (mislü) “benzeri” gibi edatlar müşebbeh ve müşebbeh bihi bağlayan unsurlardandır.¹²⁴

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ (35)

Sûremizin bu ayetinde “teşbih” sanatı vardır.¹²⁵ Allah Teâlâ, önceki peygamberlerin eziyet görüp sabrettikleri gibi Hz. Muhammed (Sav.)’in de aynı şekilde sabretmesini telkin edip teselli ediyor. Nitekim onlar nasıl sabırlarının neticelerini aldılar ise Rasulullah’ın da akıbetinin aydınlık olacağını ifade etmektedir.

2.2. Mecâz-ı Mürsel

Mecâz-ı mürsel, alakası müşâbehetin dışında olan ve hakiki manasının haricinde kullanılan lafızdır. Mecâz-ı mürselde hakiki manaya engel olan bir karine bulunması gerekir. Bu karine cümle içerisinde lafız olarak bulunabilir veya lafız dışında başka bir unsur olabilir. Mecâz-ı mürseli meydana getiren birçok alaka vardır. Bunlardan başlıcaları; cüz’iyyet, külliyyet, sebebiyyet, müşebbebiyyet, geçmişe itibar, geleceğe itibar, mahalliyyet, hâlliyyet ve umum-husûsdur.¹²⁶ Ayetin bu cümlesinde hakiki mana ile mecâzi mana arasındaki alakalardan “sebebiyyet” vardır.¹²⁷ Sebebiyyet, herhangi bir

2015, s. 129; Ali Bulut, *Belâgat Meâni-Beyân-Bedî*, İfav Yayınları, İstanbul, 2015, s. 194; Nusrettin Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, İfav, İstanbul, 2015, s. 34-35.

¹²⁴ Sekkâkî, *Miftâh*, s. 332-333; Celaleddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer el-Hatib el-Kazvîni, *el-Îzâh fî Ulûmu'l-Belâga*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Lübnan, 2013, s. 214; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s. 219; Ali Cârîm ve Mustafa Emin, *el-Belâgatü'l-Vâdiha fî'l-Beyâni ve'l-Meâni, ve'l-Bedî' mea'd-Delîl*, Müessesetü'r-Risâleti Nâşirûn, Beyrut, 2014, s. 52; Ahmet Cevdet, *Belâgat-ı Osmaniye*, s. 160; Saraç, *Klasik Edebiyat*, s. 129; Bulut, *Belâgat Meâni-Beyân-Bedî*, s. 194-195; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, s. 35-36.

¹²⁵ Muhammed el-Emin b. Abdillâh el-Üremî el-Alevî el-Hererî, *Tefsîru Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhâni fî Ravâbî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru Tavkî'n-Necati, Beyrut, 2001, XXVII, 117.

¹²⁶ Kazvîni, *el-Îzâh*, s. 266; Kazvîni, *el-Îzâh fî Ulûmu'l-Belâga*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Lübnan, 2013, s. 83; Hâşimî, *Cevâhir*, s. 252; Ali Cârîm ve Mustafa Emin, *el-Vâdiha*, s. 203; Bulut, *Belâgat*, s. 227; Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, s. 291; Bolelli, *Belâgat*, s. 144.

¹²⁷ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr fî'l-Akîdeti ve's-Şerîati ve'l-Menheci*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 2003, XIII, 321.

şeye sebep olanı zikredip o şeyin kendisini kastetmektir. Yani sebebi söyleyip, sebep dolayısı ile meydana gelen neticeyi kastetmektir. Örneğin; "رَعَتِ الْمَاشِيَةُ الْعَيْثَ" cümlesinde "الْعَيْثَ" yağmur anlamına gelmektedir. Ancak "Sürü yağmuru otladı" manasını vermek doğru olmaz. "Sürü (yağmurun sebebi ile meydana gelen) bitkileri otladı." anlamı doğru olmalıdır. Bu cümlede hakiki manayı vermeye engel olan karine "رَعَتِ/otladı" kelimesidir. Dolayısı ile sebep zikredilmiş (yağmur) netice (bitki) kastedilmiştir.¹²⁸ "Bereket yağıyor" veya "Ateş bastı" cümlelerinde de aynı şekilde mecâz-ı mürsel vardır ve alaka aynı şekilde sebebiyettir. Birinci cümlede netice olan berekete sebep olan yağmur kastedilmiş diğerinde aynı şekilde hararete sebep olan ateş zikredilmiştir. Bu örneklere baktığımızda sebebiyet dediğimiz alakada, gerçek mana ile mecâzî manadan birinin diğerine sebep olmasıdır.¹²⁹

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ (4)

Bu ayette ki أَرَأَيْتُمْ cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır.¹³⁰ "Gördünüz mü?" cümlesinde hakiki mana ve mecâzi mana arasındaki alaka sebebiyettir. Ayet, Mekke müşriklerine hitaben "Gördünüz mü?" diyerek görme neticesinde oluşan haberi/bilgiyi kastmektedir.

وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا (15)

وَفِصَالُهُ kelimesinde mecâz-i mürsel vardır. وَفِصَالُهُ kelimesi فِطَام manasında "ayırma, süttten kesme" anlamına gelmektedir. Asıl kastedilen mana emzirme süresidir. Çünkü emzirme süresinden sonra ayırma, süttten kesme meydana gelir. Alakamız ise mücâveret yani, yakınlık, peşi sıra olmaktır. Süt emzirme süresinin dolması ile çocuk

¹²⁸ Bulut, *Belâgat Meâni-Beyân-Bedî*, s. 230; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, s. 144.

¹²⁹ Ahmet Cevdet, *Belâgat-ı Osmaniye*, s. 158-159.

¹³⁰ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru 'l-Münîr*, XIII, 321.

sütten kesilir. Bundan dolayı burada mücâveret manası olan **فِصَالُهُ** kelimesi zikredildi.

Ancak süt emzirme müddetinin dolması kastedildi.¹³¹

وَأَمْ يَعْنِي بِخَلْقِهِنَّ (33)

Bu ayette mecâz-ı mürsel vardır. Ayette geçen “**وَأَمْ يَعْنِي بِخَلْقِهِنَّ**”/Gökyüzü ve yeryüzünü yaratma hususunda yorgun düşmedi” cümlesi hakiki mana itibari ile “Gökyüzü ve yeryüzünü yaratma hususunda aciz olmadı.” anlamına gelmektedir. Buradaki mecaz manayı meydana getiren alaka ise sebebiyettir. Çünkü yorgunluk, aciz kalma ve noksanlık ifade eder. Bu ise bir işin tamamlanmasındaki aciziyeti gösterir. Böylesi bir durum Allah Teâlâ için mümkün değildir.¹³²

2.3. İstiâre

İstiâre, beyân ilminin konularından biridir. Sözlükte; bir şeyi kaldırmak ve onu biryerden alıp başka bir yere koymak veya birşeyden faydalanmak üzere birisinden ödünç almak manalarına gelir.¹³³ İstiâre, alakası teşbih olan mecazdır ve teşbihe dayanır. İstilâhi tanımı; hakiki mana ile mecâzi mana arasındaki benzerlik alakasından dolayı bir kelimenin manasını başka bir kelime için kullanmak sanatı şeklindedir. Hakiki mananın anlaşılmasına engel olucu bir karine bulunur.¹³⁴ Aslında teşbih olan istiâre, müşebbeh veya müşebbehün bihden birisinin hazfedilmesi ve kalanın cümlede kullanılması ile oluşur. Örneğin; “**عَلِيٌّ كَالْبَحْرِ فِي الْعِلْمِ**/Ali ilimde deniz gibidir.” cümlesinde vechü’ş-şebeh/benzetme yönü hazfedilir. “**عَلِيٌّ كَالْبَحْرِ**/Ali deniz gibidir” halini alır. Daha sonra teşbih edatı olan **ك** atılır ve **عَلِيٌّ بَحْرٌ** olur. Son olarak müşebbeh

¹³¹ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 289; Kadı Ebu's-Su'ûd Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî el-Hanefî, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 2010, VII, 371; Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XIII, 349. Hererî, *Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhâni*, XXVII, 90.

¹³² Ebu's-Su'ûd, *Tefsîr*, VII, 383; Vehbe Zuhaylî, *el-Münîr*, XIII, 390; Hererî, *Hadâik*, XXVII, 117; Muhammed Ali es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Mektebetü Yasin, İstanbul, 2010, III, 210.

¹³³ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s. 258; Muhammed Ahmed Kasım-Muhyiddin Dîb, *Ulûmu'l-Belâga*, el-Mektebetü'l-Hadis li'l-Kitab, Lübnan, 2003, s. 192; Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*, s. 118.

¹³⁴ Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsu'l-Muhît*, s. 577. Ahmet Cevdet, *Belâgat-ı Osmaniye*, s. 172; Hâşimî, *Cevâhir*, s. 258; Ahmed Kasım-Muhyiddin Dîb, *Ulûmu'l-Belâga*, s. 192; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-Vâdiha*, s. 141; Saraç, *Klasik Edebiyat*, s. 118.

yani benzetilen **بَحْرًا يُعَلِّمُ عَلِيًّا** hazfedilir ve geriye kalan **بَحْرٌ** kelimesi bir cümlede kullanılır.

رَأَيْتُ النَّاسَ şeklini alarak istiâre meydana gelir.¹³⁵

İstiârenin unsurları şunlardır:

- 1) Müsteâr minh - müşebbehün bih/ kendisinden manası ödünç alınan - kendisine benzetilen
- 2) Müsteâr leh - müşebbeh/ kendisine mana ödünç verilen - benzeyen
- 3) Müsteâr - istiâre/ ödünç lafız
- 4) Müşâbehe alakası/ iki mana arasındaki ilgi
- 5) Karîne-i mâniâ/ gerçek manaya engel olan ipucu.¹³⁶

İstiâre çeşitleri

a) **İstiâre-i tasrîhiyye**: İçersinde müşebbehün bih lafzı açıkça zikredilen ve müşebbeh hazfedilen istiâredir.¹³⁷ Örneğin Mehmet Akif'in Çanakkale Şehitleri isimli şiirinde geçen şu mısralar gibi;

Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor

Bir hilal uğruna, ya Rab, ne güneşler batıyor.

Merhum Âkif Çanakkale'de şehit olan genç neferleri güneşe benzetmiştir. Burada sadece benzetilen "güneş" zikredildiği için buna "İstiâre-i tasrîhiyye/Açık İstiâre" denir.¹³⁸

b) **İstiâre-i mekniyye**: Müşebbehün bih lafzı hazfedilen ve kendisi ile ilgili bir özellik ile ona işaret edilen istiâredir.¹³⁹ Buna örnek İstiklal Marşı'nda bulunan şu mısralar olabilir.

Çatma kurban olayım çehreni ey nazlı hilal

¹³⁵ Hıfînî Nâsif-Sultan Muhammed-Muhammed Diyâb-Mustafa Tamûm, *Dürûsu'l-Belâga*, şrh. Muhammed b. Salih Useymîn, Mektebetü Ehli'l-Eser, Kuveyt, 2004, s. 124; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, s. 91.

¹³⁶ Ahmet Cevdet, *Belâgat-ı Osmaniye*, s. 172; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s. 258; Bulut, *Belâgat Meâni-Beyân-Bedî*, s. 237; Bolelli, *Belâgat*, s. 91-92.

¹³⁷ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, s. 373; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-Vâdiha*, s. 141; Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*, s. 119.

¹³⁸ Bulut, *Belâgat*, s. 237-238.

¹³⁹ Sekkâkî, *Miftâh*, s. 373; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Vâdiha*, s. 141; Saraç, *Klasik Edebiyat*, s. 120.

Şair bayrağı insana benzetiyor. Burada benzetilen öge/müşebbehün bih zikredilmemektedir. İnsana ait olan bir özellik zikredilerek insana benzetme yapılmaktadır. Bu özellik ise “çehrenin çatılması”dır.¹⁴⁰

Kullanılan kelimenin türüne göre de istiâre ikiye ayrılır. Bunlar istiâre-i asliyye ve istiâre-i tebeiyyedir.

a) **İstiâre-i asliyye:** İstiâre yapılan kelime câmid, cins (türetilmeyen) bir kelime ise buna istiâre-i asliyye denir. *بَدْرٌ, قَتْلٌ, أَسَدٌ* gibi.¹⁴¹

b) **İstiâre-i tebeiyye:** İstiâre yapılan kelime müştak(türetilen) bir kelime ise buna da istiâre-i tebeiyye denir. *جَارِحٌ, أَشْرَقَ, يُشْرِقُ* gibi.¹⁴²

هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ (8)

“O(Allah) Kur’ân-ı Kerîm hakkında dalıp gittiğiniz şeyleri iyi bilir.”

Bu ayette istiâre-i tasrîhiyye-tebe’iyye vardır.¹⁴³ *هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ* cümlesindeki “تُفِيضُونَ” kelimesi ile istiâre yapılmıştır. Müşriklerin Kur’ân-ı Kerîm hakkında ki iftiraları ve aralarında yaptıkları konuşmaları ifade etmektedir. Mekke müşriklerinin, ayetler hususunda ne demek gerektiğine dair toplantılar yapıp, uzun uzun konuşmalar neticesinde, Kur’ân-ı Kerîm ayetlerinin, birer sihir, kehanet ve yalan olduğu kanaatine varmalarını, Allah teala “dalmak, hakkında dalıp gitme” olarak *تُفِيضُونَ* kelimesi kullanarak istiâre yolu ile anlatmıştır. Ayetin tefsiri “Kur’ân-ı Kerîm hakkında konuşmakta olduğunuz şeyleri, atmakta olduğunuz iftiraları Allah bilmektedir.” şeklinde yapılabilir.¹⁴⁴ Dolayısı ile ayette müşebbehün bih açıkça

¹⁴⁰ Bulut, *Belâgat Meâni-Beyân-Bedî*, s. 239.

¹⁴¹ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, s. 380; Ahmet Cevdet, *Belâgat-ı Osmaniye*, s. 173; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s. 364; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-Vâdiha*, s. 153; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, s. 105.

¹⁴² Sekkâkî, *Miftâh*, s. 380; Ahmet Cevdet, *Belâgat*, s. 173; Hâşimî, *Cevâhir*, s. 365; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Vâdiha*, s. 153; Bolelli, *Belâgat*, s. 105.

¹⁴³ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XIII, 329; Hererî, *Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhâni*, XXVII, 42.

¹⁴⁴ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 289; Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 365; Vehbe Zuhaylî, *el-Münîr*, XIII, 332.

zikredildiği için İstiâre-i tasrîhiyye/açık istiâre; kullanılan kelime, türetilen yani müştak bir kelime olduğu içinde istiâre-i tebeyye vardır.

وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مِّمَّا عَمِلُوا (19)

Bu ayette tağlib uslûbu yerine istiâre sanatı bulunduğu da söylenebilir. “دَرَجَاتٍ/dereceler” kelimesi “مَرَاتِبٌ/makamlar, mertebeler” manasında kullanılarak istiâre-i mekniyye-i asliyye yapılmıştır. Dolayısı ile “dereceler” kelimesi “mertebeler/makamlar” manasına geleceğinden ayetin fehvasına hem cennetlikler hem de cehennemlikler dahil olurlar.¹⁴⁵

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ (20)

Ayetteki “يُعْرَضُ/arz edilirler” kelimesi azab edilirler (يُعَذَّبُ) manasında kullanılmıştır. Azap etmek; arz etme, gösterilme, sunma manasına benzetilmiştir. Burada sadece benzetilen zikredildiği için istiâre-i tasrîhiyye ve istiâre yapılan kelimemiz fiil olması cihetiyle de istiâre-i tebeyye vardır.

Muhakkak ki kendisine arz edilen veya kendisine gösterilen bir şey akıl ve şuur sahibi olması gerekir. Ancak burada arz edilen şey ateş olmasından akılsız ve şuur sahibi olmayan bir varlık olduğunu anlıyoruz. Bu neden ile burada “يُعْرَضُ/arz edilir” kelimesi ta’zîb/azap etme manasına gelmektedir. Nitekim Araplar, esirler öldürüldüğünde عُرِضَ الْأَسَارَى عَلَى السَّيْفِ yani öldürüldüler manasında kullanırlardı.¹⁴⁶

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ (34)

Yirminci ayette olduğu gibi istiâre-i tasrîhiyye-i tebe’iyye vardır.¹⁴⁷

فَادْوَقُوا الْعَذَابَ (34)

¹⁴⁵ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru’l-Münîr*, XIII, 358; es-Sabûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, III, 211.

¹⁴⁶ Zemahşerî, *Tefsîru’l-Keşşâf*, IV, 297; Ebu’s-Su’ûd, *Tefsîru Ebi’s-Su’ûd*, VII, 375; Vehbe Zuhaylî, *el-Münîr*, XIII, 360; Hererî, *Hadâiki’r-Ravhi ve’r-Reyhâni*, XXVII, 91; Derviş, *İ’râbu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, IX, 187; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhît*, s. 832.

¹⁴⁷ Hererî, *Hadâik*, XXVII, 117.

Aynı şekilde bu ayette de istiâre-i tasrîhiyye-i tebe'iyeye vardır. Çünkü “فَذُوقُوا”
“Azabı tadın” cümlesi “بِأَشْرُوا الْعَذَابَ”/Cehennem azabına girin, içiçe olun”
anlamında kullanılıp istiâre yapılmıştır.¹⁴⁸

2.4. Kinâye

Beyân bölümlerinden biri olan kinâye; bir sözü gerçek manasına da gelebilecek şekilde, onun dışında başka bir manada kullanma sanatına denir.¹⁴⁹ Kinâye sanatının bulunduğu cümlede maksat, kendi lafızları dışında fakat aynı manadaki başka bir lafızla ifade edilir.¹⁵⁰ Örneğin; “فُلَانٌ طَوِيلٌ النَّجَادِ”/ Falancanın kılıç bağı uzuncadır.” cümlesi kişinin boyunun uzun olduğundan kinâyedir. Ayrıca İmriü'l Kays'ın “بَعِيدَةٌ مَهْوَى الْقُرْطِ”/ Küpe sarkım mesafesi uzundur” ifadesi de kadının boynunun uzun olduğunu dolayısı ile boyunun da uzun olduğunu ifade etmektedir. Kinâye bulunan lafzın aynı zamanda hakiki manası ile anlaşılmasında da herhangi bir sakınca yoktur. Yani gerçek manası ile kılıç bağının uzun olduğu manası yanlış olmaz. Ancak asıl kastedilen boyunun uzun olmasıdır. Bu yönü ile mecazdan ayrılmaktadır. Mecazda gerçek anlamın kastedilmesine engel olan bir mani vardır. “بِئْسَ الْحَمَامِ أَسَدٌ” “Banyoda aslan var” cümlesinde mecaz vardır ve hakiki manasını vermek mümkün değildir.¹⁵¹ Bu cümlede söylenmek istenen ise banyoda cesaretli olan birisinin bulunduğunu ifade etmektir.

عَمَّا أَنْذِرُوا مُعْرِضُونَ (3)

Ayetin bu cümlesinde belâgat sanatlarından kinâye bulunmaktadır. Ayetin içinde geçen “مُعْرِضُونَ” kelimesinde kinâye vardır.¹⁵² “مُعْرِضُونَ” kelimesi “yüz çevirme, arkasına

¹⁴⁸ Hererî, *Hadâiki 'r-Ravhi ve 'r-Reyhân*, XXVII, 117.

¹⁴⁹ Sekkâkî, *Miftâhu 'l-Ulûm*, s. 402; Kazvînî, *et-Telhîs*, s. 83; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, s. 171.

¹⁵⁰ Kazvînî, *el-Îzâh*, s. 313; Hâşimî, *Cevâhiru 'l-Belâga*, s. 287; Bulut, *Belâgat Meâni-Beyân-Bedî*, s. 253; Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, s. 269.

¹⁵¹ Sekkâkî, *Miftâh*, s. 403; Kazvînî, *el-Îzâh*, 313; Hâşimî, *Cevâhir*, s. 288; Bulut, *Belâgat*, s. 253; Bulut, *Belâgat Terimleri*, s. 270.

¹⁵² Hererî, *Hadâik*, XXVII, 41.

dönüp gitme” manalarına gelmektedir.¹⁵³ Kinâye yapılan asıl mana ise Mekkeli müşriklerin Kur’ân-ı Kerîm’deki uyarıları, kıyamet haberlerini, enfûsî ve âfâki delilleri anlamaya yanaşmadıklarını ve üzerinde tefekkür etmedikleridir. Bu nedenle bu cümleye “Uyarıldıkları şey üzerine tefekkür etmezler, iman etmezler, önemsemezler, " şeklinde mana vermek daha uygun olacaktır.¹⁵⁴ Aynı zamanda kelimenin gerçek manası da verilebilir.

2.5. Kasr

Belâgatın meâni bölümünde yer alan kasr, kelime olarak hapsedmek, kısaltmak, sınırlamak manalarına gelir.¹⁵⁵ Belâgat terimi olarak ise; özel bir şekilde bir kavramı başka bir şeye tahsis etmektir. Kasr yapma yöntemlerini şu şekilde sıralayabiliriz.

a) Nefy ve İstisna

b) *إِثْمًا* edatı ile

c) *لَا* atıf harfî ile

d) *لَكِنَّ* ve *بَلَّ* atıf edatları ile

e) Zamirü'l fasl ile

bir cümlede kasr(tahsis) yapılabilir¹⁵⁶

إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ (9)

Bu cümlede “Kasr” vardır. Ayetteki kasr uslûbu ile anlaşılıyor ki peygamber ancak vahyedilene tabi olmaktadır. Dini hüküm ve konularda yapmış olduğu fiiller

¹⁵³ Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1993, VII, 176; İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *Mu'cemu's-Sihâh*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2008, s. 691.

¹⁵⁴ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 287; Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 364; Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XIII, 322.

¹⁵⁵ İbn Manzûr, *Lisân*, V, 95; Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsu'l-Muhît*, s. 598.

¹⁵⁶ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, s. 288-292; Kazvînî, *el-Îzâh*, s. 123-126; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s. 165-167; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-Vâdiha*, s. 374; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, s. 312.

ancak ve ancak Allah'ın kendisine indirmiş olduğu vahiy ile olduğu ifadesi ve vurgusu söz konusudur.¹⁵⁷

مَا هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ (17)

Nefiy ve istisna edatları ile cümle de kasr bulunmaktadır.¹⁵⁸

لَا يُرَى إِلَّا مَسَاكِينُهُمْ (25)

Bu ayette de nefiy ve istisna edatları ile cümlede kasr manası meydana gelmiştir.

2.6. Cinâs

Belâgat sanatının bedî' bölümünde yer alan cinâs, bir sözdeki edebi sanatların lafız yönü ile ilgili (muhassinât-i lafziyye) olan kısmındadır. Bedî' ilmi, çalışmamızın ilk kısmında bahsettiğimiz gibi iki kısma ayrılmıştır. Biri muhassinât-i ma'neviyye diye bilinen lafzın mana ile ilgili güzelleştirici ve süsleyici sanatlarıdır. Diğer kısmı ise muhassinât-i lafziyye diye isimlendirilen kelimenin lafız yönü ile alakalı süsleme ve güzelleştirme sanatlarıdır.

Söz sanatlarında iki lafzın birbirine benzemesine cinâs denir.¹⁵⁹ Cinâs tam ve nakıs olmak üzere ayrılır. Tam cinâsta birbirine benzeyen iki kelime, harfleri itibari ile dört yönden uyumlu olur.¹⁶⁰ Bunlar; harflerin türü, sayısı, hareke ve sükûnları ve son olarak sırasıdır. Nakıs cinâs ise iki lafız arasındaki dört açıdan olan benzerliklerden bir tanesinin olmamasıdır.¹⁶¹

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ (4)

¹⁵⁷ Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 365; Hererî, *Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhâni*, XXVII, 42; es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 200.

¹⁵⁸ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XIII, 358. Hererî, *Hadâik*, XXVII, 90.

¹⁵⁹ Kazvîni, *el-Îzâh*, s. 375; Ahmed Kasım-Muhyiddin Dîb, *Ulûmu'l-Belâga*, s. 114; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-Vâdiha*, s. 452

¹⁶⁰ Kazvîni, *el-Îzâh*, s. 375; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Vâdiha*, s. 452; Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*, s. 245; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, s. 406.

¹⁶¹ Kazvîni, *el-Îzâh*, s. 377; Ahmet Cevdet, *Belâgat-ı Osmaniye*, s. 195; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Vâdiha*, s. 452; Saraç, *Klasik Edebiyat*, s. 246; Bulut, *Belâgat Meâni-Beyân-Bedî*, s. 352.

Ayetteki bu kelimeler arasında “cinâs-ı mûmasil” vardır.¹⁶² أَرُونِي ve أَرَأَيْتُمْ arasında tam cinâsın kısımlarından cinâs-ı mûmâsil bulunmaktadır. Cinâs-ı mûmâsil, birbirine benzeyen iki lafzın kelime türleri bakımından yani isim, fiil veya harf olma yönünden ortak olmasıdır.¹⁶³ Görüldüğü gibi birbirine benzeyen bu iki lafızda birbirine olan müşâbehet fiil olması yönündedir.

يَدْعُو ve وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ (5)

يَدْعُو ve دُعَائِهِمْ kelimeleri arasında cinâs-ı iştikak vardır.¹⁶⁴ Cinaslı kelimeler aralarında türeme açısından bir benzerlik taşıyorsa buna cinâs-ı iştikak denir. Bazı kitaplarda iştikak konusu cinâsa dahil edilmemiştir. Ancak bazı kitaplar bu konuyu da cinâs bölümünde incelemişlerdir. Genel itibari ile iştikak, cinâs konusu içerisinde değerlendirilebilir. Buna dair başka bir örnek daha vermek konunun daha iyi anlaşılmasına yardım olacaktır.¹⁶⁵ قَالَ إِيَّيَّ لَعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ (Şuara 168) ayetindeki cinâs-ı iştikak söz konusu olan kelimeler قَالَ ve الْقَالِينَ kelimeleridir. Aynı şekilde دُعَائِهِمْ ve يَدْعُو kelimelerinde de türeme yönünden benzerlik bulunduğundan cinâs-ı iştikak içermektedir.

وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ (10)

وَشَهِدَ ve شَاهِدٌ kelimeleri arasında türeme yönünden benzerlik bulunduğundan cinâs-ı iştikak vardır.

وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي (15)

¹⁶² Hererî, *Hadâiki 'r-Ravhi ve 'r-Reyhâni*, XXVII, 41.

¹⁶³ Kazvîni, *el-Îzâh*, s. 375; Hâşimî, *Cevâhiru 'l-Belâga*, s. 326; Ahmed Kasım-Muhyiddin Dîb, *Ulûmu 'l-Belâga*, s. 115; Bulut, *Belâgat Meâni-Beyân-Bedî*, s. 346.

¹⁶⁴ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru 'l-Münîr*, XIII, 322; Hererî, *Hadâik*, XXVII, 41.

¹⁶⁵ Kazvîni, *el-Îzâh*, s. 381; Hâşimî, *Cevâhir*, s. 326; Ahmed Kasım-Muhyiddin Dîb, *Ulûmu 'l-Belâga*, s. 119; Ahmet Cevdet, *Belâgat-ı Osmanîye*, s. 198; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, s. 428; Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*, s. 249.

Ayette geçen **صَالِحًا** ve **أَصْلِحْ** kelimeleri arasında cinâs-ı müstevfâ vardır.¹⁶⁶

Cinâsın meydana geldiği kelimelerden biri isim diğeri fiil ise buna cinâs-ı müstevfa denir.¹⁶⁷ Burada cinâs olan kelimelerden **صَالِحًا** isim, **أَصْلِحْ** ise fiildir.

وَعَدَ الصَّادِقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ (16)

وَعَدَ ve **يُوعَدُونَ** kelimeleri arasında cinâs-ı iştikak vardır.¹⁶⁸

أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ ve وَمَنْ لَا يُجِيبُ دَاعِيَ اللَّهِ (32)

31. ve 32. ayetlerdeki **دَاعِيَ** kelimeleri arasında cinâs-ı mûmâsil vardır.¹⁶⁹

2.7. İtnâb

İtnâb; kelime olarak sözü uzatmak manasına gelmektedir.¹⁷⁰ Terimsel manası ise anlatılmak istenilen maksadı, bir fayda gereği normalden daha uzun şekilde ifade etmektir.¹⁷¹ İtnâb yapmayı gerektiren sebepler, manayı kuvvetlendirmek, maksadı açığa çıkarmak, vurgu yapmak ve manadaki kapalılığı kaldırmaktır.¹⁷² İtnâbın başlıca çeşitleri şunlardır:

a) Geneli ifade eden lafızdan sonra özeli ifade eden lafzı getirmek: Bu daha çok sonra zikredilen özel ifadenin önemine ve değerine vurgu yapmak için yapılır. “ **حَافِظُوا عَلَيَّ** “

¹⁶⁶ Hererî, *Hadâiki 'r-Ravhi ve 'r-Reyhâni*, XXVII, 90.

¹⁶⁷ Kazvînî, *el-İzâh*, s. 375; Ahmed Kasım-Muhyiddin Dîb, *Ulûmu'l-Belâga*, s. 115; Bulut, *Belâgat Meâni-Beyân-Bedî*, s. 348; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, s. 411.

¹⁶⁸ Hererî, *Hadâik*, XXVII, 90.

¹⁶⁹ Hererî, *Hadâik*, XXVII, 116.

¹⁷⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 560; Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsu'l-Muhît*, s. 145; el-Cevherî, *Mu'cemu's-Sihâh*, s. 649.

¹⁷¹ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, s. 277; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s. 201; Ahmet Cevdet, *Belâgat-ı Osmaniye*, s. 19; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-Vâdiha*, s. 426; Bulut, *Belâgat*, s. 172; Bolelli, *Belâgat*, s. 366.

¹⁷² Hâşimî, *Cevâhir*, s. 202.

وَالصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ
Namazlara ve orta namaza devam edin.” (Bakara/238) örneğinde olduğu gibi.

b) Özeli ifade eden lafızdan sonra geneli ifade eden lafzı söylemek: Aynı şekilde daha özel olanın önemine delalet olması amacını taşır. Özel olarak zikredilen şeyin fazilet ve üstünlüğüne işaret eder. “وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَالنَّبِيُّنَ مِنْ رَبِّهِمْ”/Rablerinden Musa’ya, İsa’ya ve peygamberlere verilene...” (Âl-i İmran/84) örneğinde olduğu gibi.

c) Kapalı olan ifadeyi açıklamak: Cümle içerisinde anlatılan şeyi izaha kavuşturma amacıyla zikredilir. “وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ”/Biz Lut’a şu kesin emri vakyettik: Bu kâfirler, sabahleyin kökleri kazınmış olacaklardır.”(Hicr/66) örneği buna işaret eder.

d) Lafzın tekrarı: Bir şeyi iki kere veya daha fazla tekrar etme sureti ile yapılır. Manayı te’kid etme ve dinleyenin zihnine yerleştirme amacı taşır. Örneğin şu ayette olduğu gibi “فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا” Şüphesiz her güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten her zorlukla beraber bir zorluk vardır.(İnşirah/5-6)

e) Ara cümle yolu ile: Buna da i’tirâziyye cümlesi ismi verilmektedir. Bir cümlenin değişik unsurları arasına veya mâna olarak birbirine bağlı olan iki cümlenin arasına ekleme yolu ile elde edilir. “فَلَا أُفْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ إِنَّهُ لَقُرْآنٌ”/Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim ki, -Eğer bilerseniz- bu gerçekten büyük bir yemindir. Muhakkak ki o değerli bir Kur’ân’dır.” (Vâkı’a/75-77) ayetinde ara cümle ile itnâb vardır.¹⁷³

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ

¹⁷³ Kazvînî, *et-Telhîs*, s. 57-58; Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, s. 202; Hıfînî Nâsif-Sultan Muhammed-Muhammed Diyâb-Mustafa Tamûm, *Dürûsu’l-Belâga*, s. 93-94; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatü’l-Vâdiha*, s. 426; Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*, s. 83; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meânî-Bedî İlimleri*, s. 368-372.

Burada, zikr'l hs ba'de'l m denilen umuma işaret eden bir lafzın ardından hususa işaret eden lafzı zikretme vardır.¹⁷⁴ Ayetimize baktığımızda “ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ “ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ “ cümlesinin ardından “ إِحْسَانًا/nsana anne-babasına iyilik yapmayı emrettik.” cümlesinin ardından “ كُرْهًا/Annesi onu zorlukla karnında taıdı.” diyerek genel ifade olan anne-babanın ardından önemine ve değerine vurgu yapmak için özel ifade olarak anneyi zikretti.¹⁷⁵

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَارًا وَأَفْئِدَةً فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَارُهُمْ وَلَا أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ (26)

أَفْئِدَتُهُمْ, أَبْصَارُهُمْ, سَمْعُهُمْ kelimeleri tekrar getirilerek itnâb yapılmıştır. Kur'ân-ı

Kerîm gereksiz uzatmalardan, tatvillerden mnezzektir. Burada bir zamir ile bu kelimelere gönderme yapılarak ayet daha kısa hale getirilebilirdi. Ancak böyle yapmamasında Yüce Allah'ın bir hikmeti ve bir maksadı vardır. İşitme, görme ve kalp hasselerinin fayda vermeyiinin ne feci, ne kötü, ne felaket bir durum olduğunu ifade etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in ayetlerini, uyarılarını, vaazlarını kulakları olmasına rağmen iitmek, knattaki ve insandaki açık delilleri gözleri olmasına rağmen görmek, Allah'ın varlığını, birliğini, kudretini gösteren sonsuz burhanları kalplerinin varlığına rağmen anlamamak, ancak bu kadar dehşet verici olarak anlatılabılırdi.¹⁷⁶

يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ (30)

إِلَى طَرِيقٍ “ إِلَى الْحَقِّ/ hakikat” ve طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ cümlesi ile itnâb yapılmıştır.

إِلَى طَرِيقٍ/doğru yol” aslında ikisi de aynı manayı, aynı içeriği barındırmaktadır. Kasıt İslam'dır. Ancak ard arda iki aynı manayı bulunduran kelimeleri getirmek ile Kur'ân-ı

¹⁷⁴ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XIII, 342; es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 211

¹⁷⁵ Vehbe Zuhaylî, *el-Münîr*, XIII, 342; es-Sabûnî, *Safvet*, III, 211; Hererî, *Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhâni*, XXVII, 90.

¹⁷⁶ Ebu's-Su'd, *Tefsîru Ebi's-Su'd*, VII, 379; Vehbe Zuhaylî, *el-Münîr*, XIII, 370; Hererî, *Hadâik*, XXVII, 92; es-Sabûnî, *Safvet*, III, 212.

Kerîm'in doğruluna te'kid ve İslam'ın yüceliğine vurgu vardır. O halde manayı şu şekilde verebiliriz: “Öyle bir kitap ki sadece doğru yola, sadece hakikate ulaştırır.”¹⁷⁷

أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَ مَنْ لَا يُجِيبُ دَاعِيَ اللَّهِ (32)

Aynı zamanda اللّٰهُ دَاعِيَ اللَّهِ وَ مَنْ لَا يُجِيبُ دَاعِيَ اللَّهِ cümlesinde de itnâb vardır. Normalde وَ مَنْ لَا يُجِيبُهُ diyerek bir zamir ile kısaca ifade edebilirdi. Ancak اللّٰهُ دَاعِيَ اللَّهِ terkinin yeniden zikredilmesinde Allah'ın davetinin, çağrısının önemine vurgu, irşadına kulak vermenin ne yüce olduğuna işaret vardır.¹⁷⁸

2.8. İstifhâm Üslûbu

İstifhâm cümleleri inşâi cümleler içerisine yer alır. İstifham; istifâl babından “إِسْتَفْهَمَ” fiilinin masdarıdır. Kişinin önceden bilmediği bir şeyi sorarak öğrenmek istemesidir.¹⁷⁹ أ، هَلْ، مَا، مَنْ، أَي، كَمْ، كَيْفَ، أَيْنَ، أَيْنَ، مَتَى، أَيْتَانْ gibi edatlar istifham edatlarıdır.¹⁸⁰ İstifhâm cümleleri değişik amaçlar ile soru dışında da kullanılır. Cümledeki soru ile hangi anlamın kastedildiği ifadenin öncesi ve sonrası ile anlaşılır.¹⁸¹ Örneğin, tahkir manasında “Bu kim?”, tehdit makamında “Sen kim oluyorsun?”, taaccüb açısından “Ne acayip?”. Saydığımız örnekler, soru edatlarının işte bu şekilde farklı manalara da gelebileceğini, anlamlarının soru manasından farklı bir mana taşıyabileceğini göstermektedir.¹⁸² Soru edatları karineler ile şöyle manalara gelmektedir. İstibtâ, taaccüb/şaşırtma, emir, nehiy, nefiy, tehdit, inkâr.¹⁸³ İstifhâm

¹⁷⁷ Hererî, *Hadâiki 'r-Ravhi ve 'r-Reyhâni*, XXVII, 116.

¹⁷⁸ Hererî, *Hadâik*, XXVII, 117.

¹⁷⁹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s. 78; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-Vâdiha*, s. 332; Bulut, *Belâgat Meâni-Beyân-Bedî*, s. 113.

¹⁸⁰ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, s. 308; Kazvîni, *el-İzâh*, s. 136; Kazvîni, *et-Telhîs*, s. 41; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Vâdiha*, s. 335; Bulut, *Belâgat*, s. 113.

¹⁸¹ Kazvîni, *el-İzâh*, s. 140-141; Kazvîni, *et-Telhîs*, s. 44-45; Ahmed Kasım-Muhyiddin Dîb, *Ulûmu'l-Belâga*, s. 290-291; Bulut, *Belâgat*, s. 119.

¹⁸² Ahmet Cevdet, *Belâgat-ı Osmaniye*, s. 130.

¹⁸³ Kazvîni, *el-İzâh*, s. 140-141; Kazvîni, *et-Telhîs*, s. 44-45; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Vâdiha*, s. 339; Bulut, *Belâgat*, s. 119.

cümlelerinin gelebileceği farklı manalar ise şunlardır; nefiy, inkâr, takrîr, tevbîh, ta'zim, tahkir, taaccüb, tesviye, temennî, teşvik.¹⁸⁴

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ (4)

Bu cümledeki söz sanatı أَرَأَيْتُمْdeki istifham edatının emir manasında kullanımıdır. İstifhâm edatı kendi manası dışında kullanılmıştır. Emir manasını içermektedir. Emir manasını vermemizi kolaylaştıran karine ise ayetin siyakında bulunan “أَرُونِي/Bana gösterin” emir cümlesidir. Bu iki söz sanatı neticesi bu cümlenin tefsirini birçok müfessir “أَخْبِرُونِي/Bana haber verin, bildirin" şeklinde yapmışlardır.¹⁸⁵

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ (5)

Ayetteki مَنْ istifhâm edatlarından biridir. Buradaki istifhâm cümlesi asıl manasının dışında yani soru manasının dışında kullanılmıştır. İstifhâm edatı ayetin öncesi ve sonrasına bakılarak nefiy ve inkâr ifade ettiği anlamı çıkmaktadır. Buna göre “Allah’tan başka birşeye ibadet edenden daha delalette olan kim vardır?” cümlesi “Allah’tan başka birşeye ibadet eden kimseden daha delalette olan biri yoktur.” manasını taşımaktadır.¹⁸⁶

2.9. Emir Üslûbu

Belâgat ilminde emir cümleleri, meâni bölümünde inşâî cümleler kısmında yer almaktadır. Cümleler, doğruluk-yanlışlık payı taşımaları açısından ya inşâî ya da haberi olurlar. Haberî cümlede bir hüküm, bir netice vardır. Doğruluk ve yanlış olma ihtimali taşır. Ancak inşâî cümlelerde doğru veya yanlış olma ihtimali olmadığı gibi herhangi bir hüküm de bildirmezler.¹⁸⁷ Emir, üstünlük yolu ile bir fiilin yapılmasını talep etmektir.

¹⁸⁴ Kazvîni, *et-Telhîs*, s. 43; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-Vâdiha*, s. 339; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, s. 275.

¹⁸⁵ Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 364; Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XIII, 322; Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 197.

¹⁸⁶ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 288; Ebu's-Su'ûd, *Tefsîr*, VII, 365; Vehbe Zuhaylî, *el-Münîr*, XIII, 324; es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 199.

¹⁸⁷ Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Vâdiha*, s. 252.

Emir sığası birkaç şekilde oluşur. Bunlar, emir fiil زَيْدًا أكرم, başında emir lâmanı olan muzâri fiil (emr-i ğâib) لِيُنْصُرَ زَيْدًا, emir manasına gelen ism-i fiil رُوِيَ بِكَرًا, emir fiil yerine kullanılan masdar; سَعِيًّا فِي سَبِيلِ الْخَيْرِ أَيِ اسْعُوا gibi.¹⁸⁸ Ancak bazen emir cümleleri talep manasından çıkıp, cümlenin içindeki konuma göre değişik manalara gelebilir. Bunlar, irşad, temenni, tesviye, aciz bırakma, tehdit ve mübah kılma gibi mefhumlardır.¹⁸⁹

اِثْتَوِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا (4)

Ayetin bu kesiminde ise “اِثْتَوِي” emir cümlesi ile Mekkeli müşrikleri aciz bırakmak maksadı vardır.¹⁹⁰ Allah teala “اِثْتَوِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا”/Bana, bu kitaptan (Kur’ân-ı Kerîm’den) evvel (putlatınızı destekleyecek, onların da ilah olduğunu bildiren)bir kitap getirin” emri ile Mekkeli müşrikleri azarlamakta, onları aciz bırakmaktadır. Daha önce kendilerine herhangi bir kitap inmeyen ve aynı zamanda ümmi olan Mekkeli müşrikler tümüyle bu emir karşısında çaresiz kalmışlardı. Nitekim son kitap olan Kur’ân-ı Kerîm’den önce inen tüm kitaplarda yine Allah’ın vahdaniyetine işaret eden ayetler vardı. Böylelikle ayetteki emir kipinin manasının talep olmadığı, aciz bırakma manasını kazandığı görülmektedir.¹⁹¹

2.10. Tağlib Sanatı

Tağlib, anlamca birbirine yakın olan veya benzerlik taşıyan kelimelerin birbirine katılmasıdır. Bu edebi yöntem dil için kolaylık sağlama amacı taşımıştır. Tağlib tesniye lafızlarda daha çok kullanılır. Mesela anne-baba için tağlib ciheti ile أبوان, Ebû bekir ve

¹⁸⁸ Kazvîni, *el-Îzâh*, s. 145; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s. 71; Ahmed Kasım-Muhyiddin Dîb, *Ulûmu'l-Belâga*, s. 283; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, s. 236.

¹⁸⁹ Kazvîni, *et-Telhîs*, s. 44; Kazvîni, *el-Îzâh*, s. 145; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Vâdiha*, s. 310; Bolelli, *Belâgat*, s. 240.

¹⁹⁰ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XIII, 322; Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 211.

¹⁹¹ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 287; Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 364; Vehbe Zuhaylî, *el-Münîr*, XIII, 324; es-Sabûnî, *Safvet*, III, 198.

Ömer (R.anhuma) için tağlib ciheti ile عُمَرَان, Basra ve Kûfe şehirleri için de بَصْرَتَان denmiştir.¹⁹²

وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ (5)

Ayette هُمْ zamiri putlara dönmektedir. Putlar akılsız varlıklar oldukları için هُنَّ müennes zamiri kullanılması gerekirken akıllı varlıklar için kullanılan هُمْ müzekker zamiri kullanılmıştır. Buna belâgatta tağlib denmektedir.

Müşrikler cahillik ve ahmaklıklarından dolayı ibadet ettikleri putları gören, işiten, bilen varlıklar olarak saydıklarından, onların inançlarına göre akıllı varlıklarda kullanılan zamir yer almıştır. Diğer bir sebep ise tağlib ciheti ile هُمْ zahirinin kullanılmasıdır. Bu da şu şekilde açıklanabilir. مَنْ دُونِ اللَّهِ/Allah'tan başka tapılacak şeylerin içerisinde akıllı varlıklar olarak; insanlar, cinler ve akılsız varlıklar içerisinde de putlar ve diğer akılsız varlıklar yer alır. İnsan ve cin gibi akıllı varlıklar, hayvan, taş ve tahta gibi akılsız varlıklara üstün/galip gelmiş ve tağlib ciheti ile هُمْ zamiri kullanılmıştır.¹⁹³

وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مِّمَّا عَمِلُوا (19)

Bu ayette tağlib sanatı vardır. “Yaptıkları sebebi ile her kimsenin bir derecesi vardır.” ayetinde bütün insanları kapsayacak uslûb bulunmaktadır. Hâlbuki دَرَجَاتٌ kelimesi ile ahiretteki yeri cennet olup yüksek seviyelerde olacak kişilerin sahip olacağı makamları ifade eder. Ancak isyan eden günahkarlar ve kafirler için derece söz konusu değil (دَرَكَاتٌ/alçaklık, düşüklük) dereke söz konusudur. Fakat ahiret mutluluğuna ulaşanlar, cehenneme girenlerden üstün olduklarından tağlib ciheti ile sadece

¹⁹² Bahâuddîn Ebû Hâmid Ahmed b. Ali b. Abdulkâfi es-Subkî, *Arûsu'l Efrâh fî Şerhi Telhîsi'l-Mift'ah*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2003, I, 328-329; Ahmet Cevdet, *Belâgat-ı Osmaniye*, s. 107; Bulut, *Belâgat Meâni-Beyân-Bedî*, s. 92.

¹⁹³ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 288; Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 365; Hererî, *Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhâni*, XXVII, s.41; es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 199.

دَرَجَات/makam sahipleri zikredildi. Bununla birlikte hem cennetlikler hem de cehennemlikler kastedilmiştir.¹⁹⁴

2.11. Tıbâk

Tıbâk bedî' bölümünün muhassinât-ı ma'neviyye (mana ile ilgili güzelleştirici) kısmında yeri alır. Kelime olarak; uygunluk, iki şeyi birbirine eşit hale getirmek manalarına gelir.¹⁹⁵ Belâgat terimi olarak ise; iki zıt manayı bir arada zikretme anlamına gelir. Tıbâk, kelimenin isim, fill veya harf olması ciheti ile dört kısımda incelenir.¹⁹⁶

a) Her iki kelimenin de fiil olması

“لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَا”/Daha sonra orada ne ölecek ne de ne yaşayacak” (A'lâ/13)

b) Her iki kelimenin de isim olması

“وَكَبِيرٌ مُسْتَطَرٌّ / وَكُلٌّ صَغِيرٌ / Küçük, büyük (günahlar) hepsi satırlardadır.” (Kamer/53)

c) Her iki kelimenin de harf olması

“لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ”/Her nefsin kazandığı (iyilik) kendine, yapacağı kötülük ise aleyhinedir.” (Bakara/154)

d) İki kelimedenden biri fiil, diğeri isim olarak gelmesi

“أَوْ مَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ”/Ölü iken dirilttiğimiz kimse...”(En'âm/122)¹⁹⁷

لِيُنذِرَ/uyarmak, korkutmak manasına gelirken; بُشْرَى kelimesi ise müjde vermek, sevindirmek manalarını taşımaktadır. Aralarında mana açısından tezat bulunmaktadır. Burada ki tıbâk sanatı yapılan kelimelerden biri fiil diğeri ise isimdir.

لِيُنذِرَ ve بُشْرَى (12)

¹⁹⁴ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 297; Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 375; Herefî, *Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhâni*, XXVII, 91.

¹⁹⁵ Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsu'l-Muhît*, s. 1158; İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab*, X, 209.

¹⁹⁶ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, s. 423; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s. 303; Ahmet Cevdet, *Belâgat-ı Osmaniye*, s. 181; Ali Cârîm ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-Vâdiha*, s. 480; Bulut, *Belâgat Meâni-Beyân-Bedî*, s. 266.

¹⁹⁷ Bulut, *Belâgat*, s. 266-267; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, s. 469-471.

Ayette geçen لِيُنذِرَ ve وَبُشْرَى kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.¹⁹⁸

حَمَلَتْهُ ve وَضَعَتْهُ (15)

Burada tıbâk vardır.¹⁹⁹ حَمَلَتْهُ hamile olmak, taşımak manasına gelirken, وَضَعَتْهُ doğurmak, koymak manasına gelmektedir. İki kelime arasında tezat vardır. İki kelimenin de fiil olduğu tıbâk çeşidine girmektedir.

¹⁹⁸ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru 'l-Münîr*, XIII, 339; es-Sabûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, III, 211.

¹⁹⁹ Vehbe Zuhaylî, *el-Münîr*, XIII, 342; es-Sabûnî, *Safvet*, III, 211.

II. BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'İN TERCÜMESİ VE MEÂLİ OLGUSU

1. KUR'ÂN-I KERÎM'İN TERCÜMESİ VE MEÂLİ OLGUSU

İnsan dünya hayatına saf, temiz ve muhtaç olarak gelir. Yaratıcısı olan Allah Teâlâ insana hidayet rehberi, yol gösterici olarak peygamberler ve kitaplar gönderir. İnsanoğlu bazen peygamber dönemine bizzat şahit olur. Tüm bunlar mükellef olan kişinin hayatı boyunca insan olarak kalabilmesi içindir.

Herşeyden daha zor olan müstakim olabilmektir. Hatta 'istikamette keramet vardır' sözü yaygındır. Bu nedenle başlangıçtaki insanî özelliği koruma adına insanın gayret etmesi ve yöntemini belirlemesi ancak bir rehber yardımcılığı ile olmaktadır. Bugün tüm insanlığa rehber olacak olan Hz. Muhammed (sav.)'in elçiliği ile Yüce Yaratıcıdan gelen Kur'ân-ı Kerîm'dir.

Allah Teala “ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ” / Seni tüm insanlığa uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderdik” (Sebe 34/28) ayeti ile tüm insanlığın önderinin Hz. Muhammed (sav) ve rehber edineceği kitabın ise Kur'ân-ı Kerîm olduğunu belirtmektedir. Buna benzer bir diğer ayette ise “ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ” / De ki! Ey İnsanlar! Ben sizin hepinize gönderilmiş bir peygamberim” (el-A'râf 7/158) şeklinde buyurulmaktadır. Yani Yüce Allah peygamberine, kendisinin tüm insanlığa gönderilmiş olduğunu, dünya ve ahiret saadeti için sadece onun getirdiklerine tabi olunması gerektiğini ilan etmeyi emrediyor.

Demek ki Kur'ân-ı Kerîm tüm insanlığın olması gereken ana çizgiyi belirleyici konumda son ve en üstün kaynaktır. O halde insanlık onu anlama noktasında bütün gayretini göstermeli ve hayat nizamını vahyin aydınlattığı düsturlara göre düzenlemelidir. Bu ise onu okuyup anlamak ile olur.

Konumuz ile alakalı olarak Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme edilmesi konusuna girmeden önce kelimenin iştikak ettiği kaynağı araştırmakta muhakkak ki fayda vardır. İlk etapta 'terceme' kelimesinin lügat ve ıstılah manasına değineceğiz. Daha sonra konumuza geniş bir açıdan bakmamız kolaylaşacaktır.

2. İSLAM TARİHİNDE KUR'ÂN-I KERÎM'İ TERCÜME FAALİYETİ

Allah kelamına ilk muhatap olanlar Arap kavmiydi. Onlar, Arapça inen Kur'ân ayetlerini yüksek şiir ve edebi yetenekleri sayesinde rahatlıkla idrak ediyor, anlamakta güçlük çekmiyorlardı. Hatta okuma-yazma bilmediğine şahit olan Mekkeliler Hz. Peygamber'in bütün şairleri susturarak aciz bırakmasına şaşırıyorlar, bir anlam veremiyorlardı. İnzal edilen ayetlerin kendi dillerindeki değerini ve kıymetini anlıyorlar ancak gelenek ve eski inançlarını terk edemediklerinden inat ve bağınazlıkta ısrar ediyorlar, iman etmekten kaçıyorlardı. Bu açıdan bakıldığında İslam'ın ilk dönemlerinde Allah'ın ayetleri muhatap olunan kesim tarafından rahatlıkla anlaşılıyor ve tercüme edilmesine gerek duyulmuyordu.

Ancak Allah'ın son ve ekmel din olarak belirlediği İslam, hitap açısından sadece Mekke veya Arap halkı ile sınırlı değildir. O bütün insanlığa seslenmekte, hidayet rehberi ve kurtuluş çaresi olarak bütün tahlil ve tedkikleri içermektedir. Bu şu ayette şöyle dile getirilmektedir: " وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ

الْجَمْعِ لَا رَبَّ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ / Aynı şekilde sana da Arapça olan Kur'ân'ı şehirlerin anasını (Mekke halkını) ve etrafındaki (doğu-batı, kuzey-güney yönündeki) halkları uyarman için indirdik." (eş-Şûra 42/7) Kur'ân-ı Kerîm Mekke halkından itibaren başlayarak bütün insanlığa uyarı ve tebşir için gönderilmiştir. İnsanların bir kısmının cennette bir kısmının da cehennemde olacağını bildiren bu ayet, adem oğlunun tümüne şamildir.

Bir başka ayet ise şöyledir: " وَأَوْحِي إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرْكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ / Bana bu Kur'ân, sizi ve (sizden başka) kime ulaşırsa onları uyarmam için indirildi." (el-En'âm 6/19) Bu ayetten anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber (sav) kendisine inen Kuran ile sadece kendi kavmini uyarıcı olarak gönderilmemiştir, O'nun uyarısı vahyin ulaştığı bütün noktalara nüfuz etmektedir. Bu ilahi hitap, inzal olduğu mekandan çölleri, okyanusları, yüksek dağları ve derin vadileri aşarak hangi milletten olursa olsun herkesi kuşatmıştır.

Ancak şu var ki; yeryüzünde yaşayan bütün insanların konuşmuş olduğu lisan vahyin inmiş olduğu Arapça değildir. Buna şu ayet işaret ediyor: " وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ

وَاللَّوَانِكُمْ / وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَاللَّوَانِكُمْ
varlığının delillerindendir.” (er-Rum 30/22) Kur’ân’da geçen bu ifadeler Allah’ın kudreti ve kuvvetine işaret eder. İnsanların farklı lisanlarda konuştuğunu ilmiyle her şeyi kuşatan Allah Teâlâ da bilmektedir. O halde Arap diline vakıf olmayanlar kendilerini alakadar eden hükümleri, beyânları, ilahi fermanın manalarını kendi ana dillerine çevirilmesi sureti ile ulaşabileceklerdir.

2.1. Mekke Dönemi

Mekke döneminde Kur’ân’ı Kerîm’deki ayetlerin tercümesi ile alakalı itimat edilebilecek kesin bir kaynak yoktur. Edinilen siyer bilgilerine göre tahmin ve olasılık üzere tercüme edilmiş olabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır. Mekke’de eziyet gören Müslümanlar inançlarını daha rahat yaşamak için Hz. Peygamber’in (sav) emri ile Habeşistan’a göç ettiler. Amr b. el-As, Necaşi’nin yurduna sığınan mülteci müslümanları geri iade etmesi için başvuru yapması üzerine hep birlikte sarayda toplandılar. Müslümanların sözcüsü olan Cafer b. Ebî Talib Hrisitiyan dini mensubu olan saray ileri gelenlerine Hz. Meryem (as) ve Hz. İsa (as) hakkında nazil olan ayetleri okudu. Okunan ayetlerin tercüme edilip edilmediğine dair kesin bilgi sahibi değiliz.²⁰⁰

2.2. Medine Dönemi

Medine döneminde ise Mekkeli müşrikler ile Hudeybiye Antlaşması yapılmasının ardından Arap yarımadasında huzur ve barış ortamı olması Peygamber’in (sav) tebliğ faaliyetlerini hızlandırmasını sağladı. Buhari, Müslim, Taberi Tarihi, İbn Sa’d’ın Tabakâtı gibi muteber kaynaklarda geçen güvenilir rivayetlere göre İslam peygamberi Hz. Muhammed (sav) çevre bölgelerdeki devlet başkanı ve krallara mektuplar göndererek onları İslam’a davet etti. İçerisinde kısa ayetlerin bulunduğu risaleler gönderdi.²⁰¹ Şimdi bu rivayetler ile ilgili bir takım mülâhazalarda bulunarak İslam tarihinde tercüme faaliyetlerini incelemeye çalışacağız.

Arap yarımadasında barış antlaşması yapıp emniyetli bir ortam sağlandıktan sonra hicretin altıncı senesinde Hz. Muhammed (sav) dünya devletlerine İslam’ın

²⁰⁰ Aydar, *Kur’ân-ı Kerîm’in Tercümesi Meselesi*, s. 85.

²⁰¹ Mektupların orijinal halini incelemek için bk. Muhammed Hâmidullah, *Hz. Peygamber’in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, Çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998.

çağrısını tebliğ etmek istedi. Rum Kayseri İmparator Herakl'i Dihyetü'l Kelbisimli sahabi aracılığı ile İslam'a davet etti. İmparatora gönderdiği mektupta geçen ifadeler şöyledir: “Allah’ın elçisi Muhammed’den Rum büyüğü Herakl’e. Hidayete erenlere selam olsun. Seni İslam’ın çağrısına davet ediyorum. İslam’a gir, esenliğe kavuş. Allah’ın takdir ettiği sevaptan iki kat elde et. Eğer yüz çevirirsen Rum halkının günahı boynunadır.” Bu ifadelerin ardından “

فَأَنْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ / De ki: Ey Ehli Kitap! Sizin ile bizim aramızda ortak olan kelimeye birleşelim.

Bu ortak noktamız Allah’tan başkasına tapmamak, O’na hiçbirşeyi ortak koşmamak, Allah’ı bırakıp birbirimizi rab edinmemektir. Eğer yüz çevirirseniz şahid olunuz ki bizler Müslümanlarız.” (Âli İmrân 3/64) ayeti geçmektedir.²⁰²

Abdullah b. Huzâfe ile Fars kralına gönderdiği mektupta ise şunlar yazılıdır: “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adı ile. Allah’ın Rasûlü Muhammed’den Fars önderi Kisra’ya. Allah’ın selamı, hidayete erenlerin üzerine, Allah’a ve Rasûlüne iman edenlere ve Allah’ın hiçbir ortağı olmayıp tek ilah olduğuna ve Muhammed’in Allah’ın kulu ve Rasûlü olduğuna şehadet edenlerin üzerine olsun. Seni İslam’ın çağrısına davet ediyorum.” Sözlerinden sonra “

فَإِنَّ أَنَا رَسُولُ اللَّهِ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً لِيُنذَرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيُحَقِّقَ الْقَوْلُ / Hayatta olanı uyarsın ve inkârcılar üzerine söz hak olsun diye²⁰³ tüm insanlığa gönderilmiş bir elçiyim” ayetini iktibas ederek mektubu tamamlıyor.²⁰⁴

Hatib b. Ebî Belte’a vasıtası ile Kıptilerin Kralı Mukavkıs’ı İslam’a şu sözler ile davet etti: “Allah’ın elçisi Muhammed’den Kıpti halkının ulusu Mukavkıs’a. Seni İslam’ın çağrısına davet ediyorum. İslam’a gir, esenliğe kavuş. Allah karşılığını iki kat versin. Şayet yüz çevirirsen Kıptilerin günahı boynunadır.” Daha sonra Rum kralına yazmış olduğu “

²⁰² Buhârî, “Kitâbü’t-Tefsîr”, 4553; Müslim, “el-Cihâd ve’s-Siyer”, 1773; Ebû Dâvûd, “Evvelü Kitabi’l Edeb”, 5136; Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Târihu’t-Taberî, Dâru’l-Maârif, Mısır, 1967, II, 654-655; Ebû Abdullah Muhammed b. Sa’d b. Menî’ ez-Zührî, Tabakâtü’l-Kebîr, Mektebetü’l-Hâncı, y.y. 2001, I, 223.

²⁰³ Kur’ân-ı Kerîm, Yasin, 36/70.

²⁰⁴ Taberî, Târihu’t-Taberî, II, 655; İbn Sa’d, Tabakâtü’l-Kebîr, I, 223.

شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ / De ki: Ey Ehli

Kitap! Sizin ile bizim aramızda ortak olan kelimedede birleşelim. Bu ortak noktamız Allah'tan başkasına tapmamak, O'na hiçbirşeyi ortak koşmamak, Allah'ı bırakıp birbirimizi rab edinmemektir. Eğer yüz çevirirseniz şahid olunuz ki bizler Müslümanlarız.” (Al’i İmrân/64) ” ayetini yazmıştır.²⁰⁵

Habeşi kralı Necâşi’yi ve halkını Amr b. Ümeyye aracılığı ile İslam’a davet etti. Göndermiş olduğu mektuba şu şekilde başlamıştır: “*Allah’ın Rasûlü Muhammed’den Habeşlilerin önderi Necâşi’ye. Selam, hidayete tabi olanların üzerine olsun.*” Ardından Haşr Sûresi 23. ayetten alıntı yaparak “*فَإِنِّي أَحْمَدُ إِلَيْكَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقَدُّوسُ السَّلَامُ*”

المؤمن المهيمون / Kendisinden başka ilah olmayan, mâlik ve sahip, münezzeh, selamet veren, emniyete kavuşturan, gözetip koruyan Allah; Sana hamd eder seni överim.” ifadelerini getirmiştir. Mektubun geri kalan kısmında Necâşi’yi ve ordusunu tek olan Allah’a davet etmiştir.²⁰⁶

İslam Peygamberi yukarıda belirtmiş olduğumuz mektuplar gibi Rum İmparatorluğuna bağlı Ğassânî Melikine, Bahreyn Emîrine, Busra valiliğine de davet mektupları göndermiştir. Onlara Allah’ın ayetlerini okumuş ve bir tek Allah’a ibadet etmeye çağırmıştır.²⁰⁷

Dünya devletlerine gönderilen İslam’a davet mektuplarında konumuzu ilgilendiren kısım, elçiler aracılığı ile iletilen mesajların içeriğidir. Her risalede muhatabın itikadına göre ayetler bulunmaktadır. Her bir muhatap ayetlerin manasını tercüme vasıtası ile öğrenmiştir. Buhari’nin Cami’u’s-Sahih kitabında Bedü’l Vahyi kısmında geçen altıncı hadiste Herakl’in tercümanını çağırmasından bu anlaşılmaktadır. Ayrıca Fars Kralına ulaşan mektubun huzurunda okunduğu şeklindeki rivayette ayetlerin tercüme edildiğini desteklemektedir.²⁰⁸ Hz. Peygamber yazdırdığı mektupları ilahi mesajdan bazen bir kesit alarak veya tam bir ayet yazarak oluşturdu. İslam’a davet

²⁰⁵ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-Kebîr*, I, 224; Ebû’l-Hasen en-Nedvî, *es-Sîretü’n-Nebeviyyetü*, Dâru’l-Kalem, Dimeşk, 2010, s. 292; Muhammed el-Gazalî, *Fıkhu’s-Sîreti*, Dâru’l-Kalem, Dimeşk, 2007, s. 358.

²⁰⁶ Taberî, *Târihu’t-Taberî*, II, 652; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 222; Nedvî, *es-Sîre*, s. 291.

²⁰⁷ Taberî, *Târih*, II, 644-657; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 222-252; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, XXV, 29-30; Nedvî, *es-Sîre*, s. 292; Muhammed el-Gazalî, *Fıkhu’s-Sîre*, s. 356-364.

²⁰⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 223; Said Ramazan el-Bûtî, *Fıkhu’s-Sîre*, Gonca Yayınları, y.y. 1992, s. 358.

edilen milletlerin Arapça bilmediklerini ve ayetlerin tercüme edileceğini de gayet iyi bilmektedir.²⁰⁹ Zaten rivayetlerde geçen bir bilgiye göre gönderilen her elçi gideceği ülkenin lisanını konuşabilen kişilerden oluşmakta idi.²¹⁰

Bu bilgiler neticesinde anlaşılan Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı Kerîm ayetlerinin tercüme edilmesinde herhangi bir sakınca görmemesidir. Şayet şeriat açısından bir mani olsaydı tercüme edileceğini bildiği halde mektuplarda ayetlere yer vermezdi. O halde ayetlerin tercüme edilme hususunu Hz. Muhammed (sav) ikrar etmiştir.²¹¹

Hz. Peygamber (sav) Zeyd b. Sabit'e Süryanice ve İbranice öğrenmesini emretmişti. Vahiy katiplerinden de olan bu güzide sahabe Rasulullah'a (sav) gelen Rum, Fârisî, Habeşî, Kıptî dillerinde yazılan, imparatorların mektuplarını huzurunda okur ve onlara cevap yazardı.²¹² Yani İslam'ın teşekkül yıllarından itibaren tercüme olgusu bulunmaktadır ve bu durum İslam davetinin evrensel olması sebebi ile de önem arz etmektedir. Allah Rasûlü (sav) bizzat bunu uygulayarak onaylamıştır.

2.3. Selman Rivayeti

Kur'ân'ı Kerîm'in tercüme edilmesi bahsinde delil gösterilen ve çokça öne sürülen rivayetlerden biri de Selman-ı Fârisî'nin Fatiha tercümesi yaptığı iddiasıdır. İmam es-Serahsî'nin el-Mebsût kitabında geçen rivayet şu şekildedir: “*İranlılar Selman-ı Fârisî'ye kendilerine Fatiha'yı Farsça yazmasını istemek için mektup gönderdiler. Kendi dilleri Arapçaya yakınlaşana kadar bu tercüme namazda okuyorlardı.*”²¹³ Bu alanda araştırma yapan hemen hemen herkesin başvuru kaynağı olmuş olan bu rivayet Prof. Dr. Muhammed Hâmidullah tarafından da kaynak olarak kullanılmış hatta sahih olarak tavsif edilmiştir. Ancak kendisi sahih demesinin sebebini veya rivayetin râvi zincirini zikretmemiştir. Bu açıdan neye göre sahih olduğu anlaşılamamaktadır. Diğer bazı Hanefî fıkıh kaynaklarında da rivayet farklı şekillerde varid olup; Selmân-ı Fârisî, Besmele-i Şerifi “Be-nâm-ı yezdân-ı bahşâyende-i bahşâyışgar” şeklinde tercüme ettikten sonra mektubu Hz. Peygamber'e arz etmiştir.

²⁰⁹ Halid Abdurrahman el-Akk, *Usûlu't-Tefsîr ve Kavâiduhu*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1986, s. 465.

²¹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 222; en-Nedvî, *es-Sîre*, s. 287.

²¹¹ Akk, *Usûlu't-Tefsîr*, s. 465; Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, s. 89.

²¹² Akk, *Usûlu't-Tefsîr*, s. 463.

²¹³ Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, Dâru'l-Marife, Beyrut, y.y. I, 37.

Hız. Peygamber'in olumsuz bir Şey dememesinden anlaşılan onay ¼zerine mektubu Farisilere g¼ndermiřtir.²¹⁴

Kur'ân'ı Kerîm'in terc¼me edilebileceği hususunda delil olarak g¼sterilen ve Selmân Hadîsi olarak da adlandırılan²¹⁵ bu rivayet *Menâhîlu'l İrfân* sahibi ez-Zurkânî tarafından rivayet ilmîne tabi tutularak eleştirilmiştir. O bu hadisi şu y¼nleri ile incelemiştir:

- Bu rivayetin ne senedi ne de aslı bilinmektedir. Dolayısı ile bu hadisle amel edilemez.
- Şayet bu haber sabit olmuş olsaydı, ¼okça nakledilir ve tevat¼r derecesine ulaşırdı.
- Delil olması zayıftır. ¼¼nk¼ İranlılar Fatiha Suresi'nin terc¼mesini istiyorlar ancak Selmân-ı Farisi onlara Besmele'nin terc¼mesini yazıyor. Şayet Fatiha'nın terc¼mesi namazda okunması caiz olsaydı onlara yazıp g¼nderirdi. ¼¼nk¼ ilmi gizleyen lanetlenmiştir.
- Bu hadisin kimi rivayetinde noksan lafızlar, kimisinde ziyade edilmiş değişik c¼mleler bulunduğundan ¼eliřkili ifadeler yer almıştır. Bu da g¼venilir olmasını zedelemiştir. Bu ihtilaflar en-Nevevî'nin *el-Mecm¼*' kitabında "İran'dan bir grup M¼sl¼man Selmân-ı Fârisî'den Kur'ân'ı Kerîm ayetlerinden bir Şeyler yazıp g¼ndermesini istediler. O da Fatiha'yı Farsça yazıp g¼nderdi." şeklinde ge¼mektedir. Dolayısı ile bir rivayette Besmele'yi yazdığı, diğerinde ise Fatiha'yı yazdığı şeklinde iken; başka bir rivayette ise Fatiha terc¼mesini Hız. Peygamber'e arz ettiğinden bahsedilirken bir diğerinde ise arz ettiği hususu zikredilmemiştir.²¹⁶

Bu gibi incelemeler ve araştırmalar neticesinde bizim anladığımıza g¼re bu rivayetin g¼venilirlięinin son derece zayıf olduğu anlaşılmıştır. Bu g¼r¼ř¼ Osmanlı

²¹⁴ Muhammed Hâmidullah, *Hız. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, s. 30; Muhammed Hâmidullah, *Kur'ânı Kerîm Tarihi*, ¼ev. Salih Tuğ, İfav Yayınları, İstanbul, 2000, s. 101-102; Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Terc¼mesi Meselesi*, s. 89; Halil Altuntaş, *Kur'ân'ın Terc¼mesi ve Terc¼me ile Namaz Meselesi*, TDV Yayınları, Ankara, 2001, s. 29-31.

²¹⁵ Altuntaş, *Kur'ân'ın Terc¼mesi*, s. 29.

²¹⁶ Muhammed Abd¼lazim ez-Zurkânî, *Menâhîlu'l-İrfân fî Ul¼mi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1995, II, 125-126.

Devleti'nin son şeyhülislamlarından Mustafa Sabri Efendi de savunmaktadır.²¹⁷ Herhangi bir şekilde isnadı bulunamamıştır. Aslı bilinmemektedir. Şayet rivayetin sahih olduğunu kabul etmiş olsak Selmân-ı Farisi'nin yapmış olduğu tercümenin 'Harfi Tercüme'ye tekabül ettiğini görürüz. Bu ise namazda tercümenin okunması, Kur'ân'ın asli metnine bağlı kalınarak tercüme yapılması gibi son derece uzun ve içinden çıkılmaz tartışmalara yol açmıştır. Ayrıca yukarıda zikretmiş olduğumuz Hz. Peygamber'in Arap olmayan devlet başkanlarına ve krallara göndermiş olduğu mektuplarda Allah'ın elçisi ayetleri tercüme ettirmemiş bizzat aslı itibari ile Arapça olarak yazmıştır. O (sav) böyle yaparak Kur'ân'ı Kerîm lisanını bütün dünyaya ilan etmiş ve İslam'ın yüce olduğunu bildirmiştir. Ayrıca tercüme ettirmemesinde Arapça inen ilahi kelamın aynı şekilde yeryüzüne Arapça olarak yayılmasını arzu etmiştir.

2.4. Özet

Bize göre diplomatik mektuplar rivayetlerinin daha kuvvetli olması ve Kur'ân ayetlerinin aslından Arapça olarak yazılmış olması; ayrıca Selmân hadisinin belirsiz olması Fatiha'nın namaz için tercüme edilmesi rivayetini daha da zayıflatmıştır. Selman-ı Fârisî'nin rivayeti her ne kadar zayıf olsa da daha sonra Kur'ân'ı Kerîm'in 'Harfî/Lafzî' ve 'Manevî/Tefsirî Tercümesi' meselesini ortaya çıkarmış görünmektedir. Şimdi 'Harfî' ve 'Manevî' tercümesi hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

3. KUR'ÂN-I KERÎM'İN HARFÎ TERCÜMESİ

Kur'ân'ı Kerîm için baktığımızda harfî tercüme; mütercim'in ilahi nazmın bütün üslûb cihetine ve belâğî yönlerine riayet ettiği halde her kelimenin yerine çevirilen lisanındaki birebir karşılığı olan lafzı getirerek yaptığı tercüme şeklidir.²¹⁸ Bu tür tercüme gerçekte bazı harf, fiil ve isimlerin manalarını tam olarak yerine getirip getirmediğine veya kısmî olarak yerine getirdiğine bakmaksızın ilahi ifadelerin harfî olarak nakline dayanır.²¹⁹ Kur'ân'ı Kerîm'in harfî tercümesinin mümkün olmayacağı hususunda İslam alimleri ittifak etmişlerdir. Çünkü onlara göre 'harfî/motamot tercüme' edilmesi demek

²¹⁷ Mustafa Sabri, *Kur'ân Tercümesi Meselesi*, Çev. Süleyman Çelik, Bedir Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 30.

²¹⁸ Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l Müfessirûn*, Mektebetü Vehbe, Kahire, t.y, I, 20-21.

²¹⁹ Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, s. 240.

aslın yerine bedelin konulması demektir. Bedel ise aslın yerine; ihtiva ettiği her şeyi kapsamı içine almalıdır. Bu da ilahi kelimeler için mümkün değildir.²²⁰

Allah Teala'nın Kur'ân'ı Kerîm'i Arapça olarak indirdiğini şu ayetlerde açıkça görmekteyiz: "إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا" / Biz onu Arapça Kur'ân olarak indirdik." (Yusuf 12/2)

Bir diğer ayet ise şöyledir: "كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا" / Ayetleri Arapça Kur'ân olarak beyân edilen bir Kitap'tır." (Fussilet 41/3) Şu ayette de aynı mana geçmektedir: "وَكَذَلِكَ

أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا" / Aynı Şekilde onu Arapça Kur'ân olarak indirdik." (Tâhâ 20/113)

Kur'ân'ı Kerîm'in bir benzerinin ise hiçbir şekilde getirelemeyeceğini İsrâ Suresi 88. ayetinde "قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ

لَإِن يَعْضُ ظَهِيرًا / De ki! İnsanlar ve cinler Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için bir araya gelip birbirlerine yardımcı bile olsalar asla bir benzerini getiremezler." ayetinden anlamaktayız. Dolayısı ile motamot tercüme böyle bir iddia olacağından uygun görülmemiş ve Kur'ân ile ilgilenen samimi Müslümanlar tarafından tutulmamıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'in iki yönü bulunmaktadır. Biri mana yönü diğeri ise nazım yönüdür. Mana yönü; Allah Teala'nın vahdaniyetine, tenzihîyetine delalet eden ve tevhid inancına muhalif inançta olanlara karşı hüccet içeren anlamların bulunmasıdır. İnançın temellerini oluşturan manaların yanında helal ve haramı tayin eden ve insanlar arasında içtimai ilişkileri düzenleyen şer'i hükümleri içermesidir. Ayrıca muhatapların ahlakî gelişimlerini düzenleyen nassları da ihtiva etmesidir.²²¹ Nazım yönü ise; ilahi kelâmın dizilimi, tertibi, üslûbu, beyânı, lugatı ile karşıdakini aciz bırakmasıdır. Tüm bu özellikleri ile beraber tıpkısının aynısını getirmeye davet etmek kıyamete kadar sürecek olan bir tehdiddir.²²² İşte bu açılardan bakıldığında harfî tercüme mümkün değildir. Bunu yapmaya kalkışmak ise mislini getirme yarışına katılmaktır.

Cumhuriyet dönemi müfessirlerinden olan merhum Elmalılı Hamdi Yazır *Hak Dini Kur'ân Dili* eserinde harfî tercümenin kesinlikle mümkün olamayacağını ve

²²⁰ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2014, s. 217.

²²¹ Akk, *Usûlu't-Tefsîr ve Kavâiduhu*, s. 472.

²²² Akk, *Usûlu't-Tefsîr*, s. 472.

“Türkçe Kur’ân” diye isimlendiren bazı mütercimleri ‘şaşkın’ diye nitelendirerek ağır eleştirilerde bulunmuştur.²²³ Böylelikle onun da harfî tercümeyle kabul etmediğini görmekteyiz.

4. BATILI AYDIN VE MÜSTEŞRİKLERİN İTİRAFLARI

Kur’ân ilimleri ile ilgilenen ve İslam’ı araştıran müsteşrik ve Batılı münevverler öğrendikleri Arapça neticesinde Kur’ân-ı Kerîm’i tercüme etmeye çalışmışlardır. Allahü Teala’nın kelimelerini tercüme etmek için yaptıkları incelemeler ve gayretleri sonucu bu kitabın harfî tercümesinin kesinlikle mümkün olamayacağı itiraflarında bulunmuşlardır. Bunların birkaçını örnek olarak sunmak istiyoruz.

Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* eserinde ve İsmail Hâmi Danişmend, *Garb İlminin Kur’ân-ı Kerîm Hayranlığı* eserinde Cenevre Üniversitesi profesörü ve fahri rektörü Edouard Montet’in, yaptığı Fransızca Kur’ân’ı Kerîm tercümesindeki mukaddimesinde şunları söylediğini aktarmaktadır: “Kur’ân’ı bilen herkes, bu dini kitabın güzelliğini, üslûbunun son derecedeki mükemmeliyetini kabul etmiştir. Avrupa dillerindeki bütün tercüme, bu mükemmeliyeti hissettirip ifade etme imkânından mahrumdurlar.”²²⁴ Cerrahoğlu aynı eserinde yine Kur’ân mütercimlerinden Georges Sale’in şu itirafta bulunduğunu bildirmektedir: “Kur’ân-ı Kerîm’i tarafsız olarak, harfî harfine tercüme etmeye çalıştımsa da okuyucularım Kur’ân metnini tam bir sadakat ile ifadeye muvaffak olamadığımı görecektir.”²²⁵ Ömer Rıza Doğrul, *Kur’ân-ı Kerîm Tercüme ve Tefsiri Tanrı Buyruğu* kitabında İngiliz müsteşrik Marmaduke Packthall’in “Kur’ân tercüme edilemez. En eski âlimler bu görüşte idiler. Ben de aynı görüşteyim. Onun için Kur’ân’ı tercüme ettiğimi iddia etmiyorum. Yalnız Kur’ân’ın manalarını nakletmeye çalıştım. Fakat bu çalışma yani bu tercüme hiçbir zaman asıl Kur’ân’ın yerini tutamaz.”²²⁶ İfadelerini aktarmıştır. Aynı şekilde İsmail Hâmi Danişmend söz konusu eserinde İslam düşmanlığı ile meşhur İngiliz müsteşriklerinden Charles Mills’in Fransızcaya tercüme edilen *Histoire du Mohamétisme* kitabının Paris 1825 yılı baskısında, 305. sayfasında Kur’ân-ı Kerîm’in ölüleri diriltmekten daha mucizevi olduğunu belirttikten sonra şu

²²³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, Umur Matbaası, İstanbul, t.y. I, 8

²²⁴ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 218; İsmail Hâmi Danişmend, *Garb İlminin Kur’ân-ı Kerîm Hayranlığı*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1967, s. 55.

²²⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir*, s. 218.

²²⁶ Ömer Rıza Doğrul, *Kur’ân-ı Kerîm Tercüme ve Tefsiri Tanrı Buyruğu*, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1980, İlk Basımın İlk Sözü.

cümleleri dile getirmiştir: “Kur’ân üslûbunun zenginliğini ve ahengini hiçbir Avrupalı onu tercüme ederken taklit edemez.”²²⁷ Yine Danişmend Amerika Princeton Üniversitesi sâmi diller edebiyatı profesörü Philip K. Hitti’nin Fransızcaya tercüme edilen *Précis d’histoire des Arabes* isimli eserinin 42. sayfasında Kur’ân-ı Kerîm hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: “Üstün kudreti ve kuvveti ile başarılı tesirinin mühim bir kısmı, belâgatiyle kafiyelerinden, tatlı üslûbuyla ahenginden dolayı ortaya çıktığından, hiçbir tercümede bu hususiyeti elde etmek mümkün değildir.”²²⁸ Danişmend aynı eserinde Fransa’da ‘İlmi Araştırmalar Milli Merkezi’ üyelerinden Jean-Paul Roux’un *La Turquie* adlı eserinde Kur’ân-ı Kerîm’in tercümesi hakkında şu sözlerini nakletmiştir: “Tevrat ve İncil’den sonra vahyolunan son mukaddes kitap Kur’ân-ı Kerîm’dir. Şiirden üstün, taklidi imkânsız ve tercümesi muhal olan bu ulvi kelamın ekmeleliyet seviyesine ne bundan evvel çıkılabilmıştır, ne de bundan sonra çıkılabilecektir.”²²⁹ Edebi özelliği zengin olan Fransızca gibi bir dil dahi Kur’ân tercümesinde yeterli olmamaktadır. İsmail Hâmi bu hususu, Jacques Jomier’in *Bible et Coran* isimli eserinden alıntı yaparak şöyle izah etmektedir: “Kur’ân’ın birçok Fransızca tercümesi vardır. Ancak bunların hiçbiri Arapça metni hakkında tam bir fikir veremez. Çünkü Kur’ân üslûbunu tercüme imkânı yoktur.”²³⁰

Sonuç olarak İslam âlimleri ile İslam’ı araştıran ve Arapça diline müttali olan Batılı müsteşrikler Kur’ân-ı Kerîm’in hiçbir şekilde motamot/harfî tercümesinin mümkün olmadığı noktasına birleşmiş ve aynı kanaati taşımışlardır. Onların Kur’ân-ı Kerîm’i tercüme etmesi ise ‘Manevi/Tefsiri Tercüme’ye girmektedir. Yani ilahi kelamın başka dilde izahı ve beyân edilmeye çalışılmasıdır. O halde ‘Harfî Tercüme’yi tanıdıktan ve mümkün olmadığını gördükten sonra Kur’ân’ın Manevî Tercümesi bahsine değinebiliriz.

5. KUR’ÂN-I KERÎM’İN MANEVÎ/TEFSİRÎ TERCÜMESİ

Asıl metnindeki nazmın ve tertibin korunma endişesi taşınmadan, metindeki kastedilen mananın başka bir dilde beyân ve izah edilmesine manevî veya tefsiri tercüme denir. Cümlelerden anlaşılan mefhum çevirilen lisandaki kelime kalıplarına

²²⁷ Danişmend, *Garb İlminin Kur’ân-ı Kerîm Hayranlığı*, s. 41.

²²⁸ Danişmend, *Garb İlminin*, s. 50.

²²⁹ Danişmend, *Garb İlminin*, s. 53.

²³⁰ Danişmend, *Garb İlminin*, s. 58.

dökülerek oluşturulur.²³¹ Bu şekilde yapılan tercümede Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinin manaları başka bir dilde beyân edilmiş olur. İlahi kelamın değişme veya çevirilen metnin Allah kelamının yerine geçme korkusu yoktur. Böyle bir çeviriyi “Tercüme Edilmiş Kur'ân” diye isimlendirmek doğru olmamakla birlikte,²³² İslam alimleri Kur'ân-ı Kerîm'in bu şekilde tercüme edilebileceğinin mümkün ve meşru olduğunda ittifak etmişlerdir.²³³

Kur'ân-ı Kerîm'in yüksek ve enfes değeri, daha önceki ilahi kitaplardan daha yüce oluşu ihtiva etmiş olduğu birçok dini, dünyevi ve uhrevi mana ve mefhumları bünyesinde barındırmasındandır. Kur'ân-ı Kerîm, tekvinî ve enfüsî delilleri, dirilişe dair burhanları, sem'iyat ile alakalı ve geçmiş kavimlerin tarihi kıssalarından ve akibetlerinden peş peşe serdettiği cümleler ile bir mecradan diğer bir mecraya bir vadiden ayrı bir vadiye serüvenimsi ve adrenalini dolu bir şekilde okuyucuyu alıp götüren aziz ve kerim bir kitaptır “إِنَّهُ لَكُرْآنٌ كَرِيمٌ/Yemin olsun ki O cömert, asil bir kitaptır.”(Vakıa/77) Her ne kadar ‘manevi/tefsiri’ tercüme caiz olsa da Kur'ân-ı Kerîm'in zengin manalarını ifade etmede eksik ve noksan olacağından yapılan tercüme ‘meâl’ olarak isimlendirilmiştir. O halde meâl kelimesinin lugat ve ıstılah manaları hakkında inceleme yapmakta fayda görmekteyiz.

6. MEÂL MEFHUMU

Lugatta ‘meâl’ kelimesi ل-و-أ ecvef fiilinden oluşan mimli masdardır. Manası bir şeyin varacağı yer, gaye anlamına gelmektedir.²³⁴ Ayrıca bu kelime, noksan olmak, eksilmek gibi manalara da gelmektedir.²³⁵ Tefsir ıstılahında ise bu terim: Bir sözün manasını, her yönüyle değil de biraz noksan ve eksikliği ile ifade etme anlamına

²³¹ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l Müfessirîn*, I, 21; Zurkânî, *Menâhilü'l-İrfân*, II, 92; Ayrıca bk. Faruk Gürbüz, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2003, s. 64-67

²³² Akk, *Usûlu't-Tefsîr ve Kavâiduhu*, s. 466.

²³³ Akk, *Usûl*, s. 466. Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, s. 337; Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, s. 267.

²³⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XI, 32; Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk Ebu'l-Feyz Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Hidâye, 2010, XXVIII, 31; Yazır, *Hak Dini Kurân Dili*, I, 22.

²³⁵ İbn Manzûr, *Lisân*, XI, 39; Zebîdî, *el-Arûs*, XXVIII, 31; Yazır, *Kurân Dili*, I, 22.

gelmektedir.²³⁶ Bu bahiste Cerrahoğlu şöyle açıklama getirmiştir: “İşte Kur’ân-ı Kerîm’in tercümesi için kullanılan meâl kelimesi onu aynen tercüme etmeye imkan olmadığını, daha doğrusu yapılan işte bir eksikliğin olduğunu belirtmek içindir.”²³⁷ Buna benzer ifadeleri Elmalılı da belirtmiş, yapılan tercümenin hiçbir zaman ayetlerin tam manasını veremeyeceğini, hiçbir dilin buna kadir olamayacağını, Kur’ân çevirisinin daima noksan olacağını mukaddimesinde izah etmiştir.²³⁸

Tercüme ve meâl kavramları hakkında yaptığımız kısa bir inceleme neticesinde Kur’ân-ı Kerîm’in tercümesinin veya meâlinin asıl metindeki tüm manaları veremeyeceğini anlamış durumdayız. Zaten bu alanda mütebahhir olan alimlerin her biri hatta İslâm’a düşman olan bazı müsteşrikler dahi bunu söyleme mecburiyetinde kalmış, Allah’ın evrensel mesajı karşısında acizliklerini itiraf etmişlerdir. Arapça lügatının kendi içersindeki özellikleri; fesahatı, belâgatı, kısa bir cümle ile müteaddid manaları ihtiva etmesi yani i’câzı ve en önemlisi semavi oluşu ona böyle bir özellik kazandırmıştır. Tüm insanlık ve cinler onun karşısında aciz kalmıştır. Bu açıklamaların ardından gücümüz nisbetince ve kaynaklara müracaat ederek Kur’ân-ı Kerîm’in i’câzından bahsetmekte yarar görmekteyiz.

7. İ’CÂZU’L KUR’ÂN / KUR’ÂN’IN EŞSİZLİĞİ

Kur’ân-ı Kerîm; “Cebrâil (as) tarafından Abdullah’ın oğlu Muhammed’in (sav) nübüvvetine burhan olup, insanlığa yol gösterecek anayasa olarak, tilaveti ile ibadet edilmek üzere, iki kapak arasında Fatıha Sûresi ile başlayıp Nâs Sûresi ile biten, tevatür yolu ile hem yazı hem de şifahi olarak nesiller boyu nakledilen, Arapça lafız ve manası ile yeryüzüne indirilen Allah’ın kelimidir.”²³⁹ Bu yüce kitab dünya nizamına yön verme iddiası taşıması neticesinde muarızları ve muhalifleri ortaya çıkması gayet tabidir. İnsanoğlu şehvi ve heveskarane bir varlık olmasından dolayı kendi arzu ettiği şekli ile hayatını devam ettirmek ister. Hayatına yön verecek bu eşsiz kitabı kabul etmek istemez, görmezden gelir, inkâra kalkışır. Ancak bu kalkışmalar Kur’ân-ı Kerîm’in varlığına, güzelliğine, parlak ve aydınlık kanunlarına bir halel getiremeyeceği gibi onun yakmış olduğu ateşi de söndüremez. Güneş ne kadar inkar edilirse edilsin hep aynı

²³⁶ Yazır, *Kurân Dili*, I, 22.

²³⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 220.

²³⁸ Yazır, *Kurân Dili*, I, 22.

²³⁹ Abdulvehhab Hallâf, *İlmü Usûli’l-Fıkhi*, Müessesetü’r-Risaleti Nâşirûn, Dimeşk, 2012, s. 21.

yerinde, sonsuz fayda ve tükenmez güzelliكتedir. Kur'ân-ı Kerîm'in ışığı insanlığı, tüm zerreciklerine kadar çepeçevre kuşatmış, ihata etmiştir. Beşeriyet bu ilahi kelim karşısında aciz kalmış, inkar edememiş ve bir benzerini getirmeye güç yetirememiştir.

İ'caz kelimesi ع-ج-ز kökünden meydana gelen if'âl babına girmiş masdardır.

Lugat manası olarak “etkisiz bırakmak, güçsüz bırakmak, karşı koyamama” anlamına gelmektedir. İstilahî manası olarak da “Allah'ın Nebî'sine karşı koymaya ve muarız olmaya yeltenen İslam düşmanlarının Kur'ân'ın meydan okuması sonucu ellerinden hiçbir şeyin gelmeyip, yenik düşmeleridir.”²⁴⁰ Hz. Peygamber'in fesahat ve belağat dolu Kur'ân ayetlerini okuması karşısında en edip ve şair olanların sus pus olarak aciziyetini ifade etmeleri Kur'ân'ın eşsiz ifade ve ikna yeteneğine sahip olduğunu göstermektedir. Zaten Arap, “Konuşmasını en beliğ ve en fasih şekilde eda etti.” demek istediğinde “أعجزَ في الكلام” derdi.²⁴¹ İşte Kelâm-ı İlahî onların en iyi oldukları şeyle ‘Lisan’ ile aciz bıraktı.

Mucize; adetleri aşan, adet dışı ve fizikötesi olan şeylere denir. Hârikulâde dediğimiz şey budur. Mucizeler ya hissi olur ya da akli olur.²⁴² Geçmiş ümmetlerde Nebiler ve Rasûller birçok mucizeler göstermişler, tevhide, hakka, hakkaniyete çağırdukları ümmetlerini bazı hissi olağanüstü olaylar ile aciz bırakmışlardır. Salih a.s kendi halkının kaya işlemeciliğinde otorite oldukları dönemde kayadan deve çıkartarak onları aciz bırakmış, ellerini kollarını bağlamıştı. Musa a.s sihirbazlığın ve göz boyamanın meşhur olduğu bir dönemde âsasının ejderha ve yılan olması ile sihirbazları secdeye kapanma ve iman etme mecburiyetinde bıraktı. Onlar biliyorlardı ki Hz. Musa'nın yaptığı şey bir sihir değil, harikulâde bir şeydi. Bundan dolayı “Musa ve Harun'un rabbine iman ettik” dediler. Tıp gelişmelerinin olduğu bir dönemde İsa a.s ölüleri diriltti. İşte bütün bunlar birer hissi mucizelerdir.

Hz. Muhammed'in mucizesi ise kıyamete kadar baki olacak, akıl ve basiret ehlini çepeçevre kuşatıp etkisi altına alacak, sürekli ve devamlı mucize olan Kur'ân-ı Kerîm'dir. Geçmiş peygamberlerin mucizeleri basar ile müşahade edilirken son

²⁴⁰ Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XV, 211. Ayrıca bk. Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, s. 276.

²⁴¹ Ahmet Muhtâr Ömer, *Mu'cemu'l-Lugati'l-Arabiyyeti'l-Mu'âsirati*, Âlemü'l-Kütüb, y.y, 2008, II, 1459.

²⁴² Celâluddîn es-Suyûtî, *el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Müessesetü'r-Risaleti Nâşirûn, Dimeşk, 2010, s. 645.

peygamberin mucizesi basiret ile fark edilmektedir. Önceki peygamberlerin ortaya koydukları olağanüstü durumlar dönemlerine ait olup, sonraki dönemlerde herhangi bir etkisi yok iken Hâtemü'l Enbiya'nın mucizesi her nesilde etkisini ve eşsizliğini korumuştur. Güneş batıdan doğana kadar yani kıyamete kadar da koruyacaktır.

Allah Rasûlü (sav) Mekke toplumunu hidayete, karanlıklardan aydınlığa, Kur'ân ayetleri ile davet etti. En şiddetli ve azgın oldukları dönemdi. Hanif inancının tamamen tahrif olduğu o dönemlerde en önemli hususiyetleri ise şifahi kültür, nesilden nesile miras bıraktıkları şiir ve edebi sanattı. Tam da böyle bir zamanda nadide bir kelim ile karşı karşıya kaldılar ki onları hareketsiz bırakıp bir karşılık verecek mecal bırakmadı. Müşriklerin Hz. Peygamber'e her iftirasında ve inkarında Allah onları bir benzerini getirme yarışına davet ediyordu. Tur Suresi 33. ve 34. ayetlerinde “ أَمْ يَحْسُبُونَ أَنَّنَا نَلْمُكَ لَا

أَمْ يَحْسُبُونَ أَنَّنَا نَلْمُكَ لَا / Yoksa Kur'ân'ı uydurdu mu diyorlar? Bilakis

onlar inanmıyorlar. O halde söylediklerinde doğru iseler O'nun bir benzerini getirsinler” şeklinde geçen bu davet uzun zaman geçmesine rağmen bir türlü yerine getirilemedi.

Daha sonra hala inkârlarında inat edenlere şu bildiri geldi. “ أَمْ يَحْسُبُونَ أَنَّنَا نَلْمُكَ لَا

أَمْ يَحْسُبُونَ أَنَّنَا نَلْمُكَ لَا / Yoksa 'O'nu uydurdu' mu diyorlar? De ki: 'Öyleyse onun sûrelerine

benzeyen, uydurma on sure meydana getirin.” (Hud 11/13-14) Artık bütün bir Kur'ân değil sadece on suresi üslûbu, terkihi, belagâtı ve fesâhatı açısından Kur'ân'a benzeyen bir kitap getirin çağrısında müşriklerin kulaklarında çınlamış ancak yine onlardan karşılık gelmemiştir. Allah Teâlâ nihaî olarak Kur'ân'ın kul yapımı değil yerlerin ve göklerin sahibinin kelâmı olduğunu hala anlamamakta ve iftira yaftasında ısrarcı olanlara “ أَمْ يَحْسُبُونَ أَنَّنَا نَلْمُكَ لَا / De ki: Benzeri bir tane sûre getirin” (Yunus 10/37) diyerek en azından Kur'ân-ı Kerîm'in en kısa suresi Kevser Sûresi'ne benzeyen üç cümle meydana getirmelerini istedi. Bu çağrı da yanıtız kaldı.

Onlar atalarının dinlerine ve taştan, tahtadan sanemlerine o denli bağlı idiler ki Kur'ân'ın nurunu söndürmek için her türlü iftiralarda bulunmuşlardı. Anneyi evladından ayıran bir sihir, geçmişten ve gelecekte haber veren kehanet iddialarında bulundular. Kendi aralarında sihrin ve kehanetin ne olduğunu bildiklerinden Allah

kelamının sihir veya kehanet olmadığını gayet iyi biliyorlardı. Alaya aldılar, istihza ettiler. Şiir olduğunu savundular. Ancak hiçbirisinin tutarlı olmadığını kendileri de itiraf ettiler. Onlar şiirin, belagâtın, fesâhatın ve edebî sanatların zirvesinde oldukları bir dönemde Kur’ân ayetleri karşısında kundaktaki bebeğin bakıma muhtaç haldeki acizliğini tattılar. En son olarak Allah Teâlâ tüm insanlığa şu daveti vahyetti: “ قُلْ لَّيْن

اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا / De

ki! İnsanlar ve cinler Kur’ân’ın bir benzerini getirmek için bir araya gelip birbirlerine yardımcı bile olsalar asla bir benzerini getiremezler.” (el-İsrâ 17/88) Zaten akıl sahiplerine şu sual yeterli olacaktır: Arap dilinin zirvesinde olan müşrikler bir Kur’ân meydana getirememişken diğer milletler nasıl olsun da bir benzerini getirmeye güç yetirebilsin?

8. CUMHURİYETTEN SONRA TÜRKİYE’DE MEÂL YAZIMI

8.1. Şahsî Girişimler

İslam’a girdikleri andan itibaren XX. yüzyıla kadar eğitim dili Kur’ân lisanı Arapça olan Türkiye toplumu Tanzimat dönemindeki milliyetçi akımlardan etkilenmeye başlamıştır. Özellikle bu, yönünü Batıya çeviren edebiyat üstadlarında daha fazla görülmektedir. Bu akımı fırsata çevirmek isteyip İslam milletinin arasına tefrika koymak isteyenler büyük çaba içerisine girmişler, Türk toplumunu Kur’ân lisanı olan Arapçadan uzaklaştırmak için tercüme yapma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Onların bu faaliyetleri Kur’ân-ı Kerîm’in Türkler tarafından daha iyi anlaşılmasını diye olmadığı kesindir. Zaten kütüphanelerde Kur’ân-ı Kerîm tercümeleleri mevcut, birçok tefsir kitabı da bulunmaktadır. Hatta bunun farkına varan Abdülhamit Han bu kötü niyetli çalışmalarını farkedince bizzat kendisi Kur’ân’ın Türkçeye tercümesine engel olmuş ve yasaklamıştır.²⁴³ Tercümedeki asıl amacın Müslümanları birbirinden uzaklaştırmak ve gönül birlikteliğini sona erdirmek olduğu görüşünü Bekir Topaloğlu da savunmuştur.²⁴⁴ Aynı şekilde Mustafa Sabri Efendi de asıl amacın Türkleri Kur’ân’dan uzaklaştırmak,

²⁴³ Aydar, *Kur’ân-ı Kerîm’in Tercümesi Meselesi*, s. 111.

²⁴⁴ Aydar, *Tercümesi Meselesi*, s. 111.

kendi lisanlarında bir Kur'ân ile ibadet ve taatte bulduklarını göstermek olduğu görüşünü savunmuştur.²⁴⁵

Bu dönemdeki tercüme faaliyetlerinin iyi niyetli olmayıp, Kur'ân'a ve İslam'a hizmet için olmadığını, bu iş ile meşgul olanların kimliklerinden, yaptıkları tercümelelerdeki kasıtlı hatalarından ve Müslümanların akıllarını bulandırmak için manaları tahrif etmelerinden anlamaktayız. Ayrıca bu kişilerin tercüme için ehil olmamalarından kaynaklanan dil problemleri de bunu ortaya koymaktadır. Bunlardan birkaç tanesini örnek verecek olursak Zeki Megâmiz adlı Hıristiyan bir Arabın yapmış olduğu tercümedir. Bu kişinin yapmış olduğu tercüme İbrahim Hilmi tarafından 1926 yılında basılmış tercüme yapan kişinin ismini gelecek tepkilerden korktuğu için gizlemiş 'Muktedir Bir Heyet' tarafından hazırlandığını belirtmiştir. Ancak bu tercümenin basımı, yazarının bir Hıristiyan olduğunun ortaya çıkması ve Arapça lisanına bir avam derecesi kadar muttali olmadığı gerekçesi ile gerek hükümetin gerekse ilim erbabının göstermiş olduğu tenkit ve eleştiriler neticesinde durdurulmuştur. Ömer Rıza Doğrul, bu tercümenin basım hazırlığında olduğunu öğrenince tercüme hakkında görüş beyân ettiklerini ve basımının durdurulmasını sağladıklarını söylemiştir.²⁴⁶

'Tercüme-i Şerife', veya 'Türkçe Kur'ân-ı Kerîm' adı altında bir tercüme girişimi daha vardır. Bu tercüme, Süleyman Tevfik tarafından '*Tafsîlu'l Beyân fi Tefsîri'l Kur'ân*' adlı basılmamış tefsirden özetlenerek hazırlanmıştır. Tercümede Kur'ân metnine yer verilmemiştir. Ahmet Hamdi Akseki 'Türkçe Kur'ân-ı Kerîm' başlığının tamamen hezeyan olduğunu ve ayetlerin Arapçasının yazılmamasının büyük sorunları meydana getireceğini ve her türlü tahrifata yatkın olduğunu belirterek eleştirmiştir. Bu tercüme de, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından güvenilmez damgası vurulmuştur.²⁴⁷

²⁴⁵ Mustafa Sabri, *Kur'ân Tercümesi Meselesi*; Altuntaş, *Kur'ân'ın Tercümesi ve Tercüme ile Namaz Meselesi*, s. 88.

²⁴⁶ Altuntaş, *Kur'ân'ın Tercümesi ve Tercüme ile Namaz Meselesi*, s. 88-91; Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, s. 226; Ali Akpınar, *Kur'ân Tercüme Teknikleri*, Serhat Kitabevi, Konya, s. 32.

²⁴⁷ Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, hzrl. Fahrettin Gün, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 157; Düccane Cündioğlu, *Bir Kur'ân Şairi Mehmet Akif ve Kur'ân Meâli*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 123; Altuntaş, *Kur'ân'ın Tercümesi*, s. 84-86.

Bunların arasında Cemil Said isimli bir kişinin Kur'ân'ın Fransızca tercümesinden çevirmiş olduğu²⁴⁸ bir Kur'ân tercümesi vardır ki dikkat çekicidir. Kendisi Kur'ân'ın manasının yazılabilmesi için tefsir, hadis, lügat, sarf, nahiv ve belagât gibi ilimlere sahip olmanın gerekli olmadığını vurgulayan bir kişidir. Tercümeden aktardığı için birçok hata ve tahrif bulunmaktadır.²⁴⁹

Bu tercüme Mustafa Kemal'in Dolmabahçe Sarayı'nda hafızlara okutmuş olduğu tercümedir. Sadettin Kaynak'ın anlattığı şu olay bu tercümenin ne kadar hatalı olduğunu ve Fransızca'dan çevirildiğini göstermektedir: “Mustafa Kemal Paşa bir sayfa tespit edip bana verdi. Şu sayfayı okuyacaksın diye gösterdi. Gösterdiği ayet Nisa Sûresi 23. ayetti. Okumaya başladım:

“Validelerinizi, kızlarınızı, birader veya hemşirelerinizin kızlarını, süt ninelerinizi, süt hemşirelerinizi, kadınlarınızın validelerini, nikahınızın altında bulunan kadınların kızlarını nikahlamak size haramdır. Yalnız birlikte yatmadığınız kadınların kızlarını almakta hiçbir günah yoktur. Kardeş oğullarınızın zevcelerini ve iki hemşireyi nikah etmeyiniz. Lakin daha evvel olmuş ise Allah Gafûr ve Rahim'dir.” Mustafa Kemal bu son cümleye itiraz etti.

“- Bu hezeyandır. Böyle şey olmaz.” dedi. Haklı idi. Ben de bir yanlışlık olduğunu anlamıştım fakat tercümeyle göre harfî harfine okumuştum. Ayağa kalkıp:

“- Paşam bu tercüme yanlıştır, Kur'ân böyle değildir.” dedim.

“- İspat et, yanlış olduğunu.” dedi. Cevap verdim:

“- Kur'ân'daki aslı: “İki kız kardeşi cem etmek haramdır.”

“- Yaaa! Diye hayretle yüzüme bakışından belli ki Mustafa Kemal Paşa bu tercümenin sakat olduğunu bilmiyordu. Bunun üzerine bu yanlışlığın sebebinin Kur'ân'ın aslından değil de Fransızcasından tercüme edildiği için meydana geldiği anlaşıldı.”²⁵⁰

İşte görüldüğü gibi Kur'ân tercümesi yapma yarışına giren ehliyetsiz ve kötü niyetli kişilerin Allah'ın ayetlerine hizmet etmek gayesi içerisinde olmadıkları yukarıda

²⁴⁸ Aydar, *Tercümesi Meselesi*, s. 111; Akpınar, *Tercüme Teknikleri*, s. 32; Altuntaş, *Kur'ân'ın Tercümesi ve Tercüme ile Namaz Meselesi*, s. 79.

²⁴⁹ Doğrul, *Kur'ân Nedir?*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1967, s.91; Altuntaş, *Kur'ân'ın Tercümesi*, s. 77; Eşref Edip, *Mehmet Âkif*, s. 171.

²⁵⁰ Altuntaş, *Kur'ân'ın Tercümesi*, s. 78-79.

zikredilen olaylardan anlaşılmaktadır. Müslümanların Kur'ân ayetlerinin daha rahat anlaşılması gayesi yerine akıllarının teşviş edilmesi, bulandırılması maksadı taşımaktadırlar.

8.2. Millet Meclisi'nin Girişimleri

Cumhuriyet'in kurulduğu ilk dönemlerde Kur'ân tercümeleri ve çeviri işi ile ilgilenen kesimin samimiyetsizliğini gördük. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve özellikle bazı din adamlarının bu konuda çalışmalarına kısaca atıfta bulunduk. Daha sonra Kur'ân tercümesi ile bizzat ilgilenen kurumun TBMM olduğunu anlamaktayız. Biz TBMM'yi bu konuda harekete geçiren saikin ise aşağıda aktaracağımız bilgiler ışığında devletin kurucusu Mustafa Kemal Paşa olduğunu düşünmekteyiz.

Kazım Karabekir'in anlattığı şu olay ile Mustafa Kemal Paşa'nın Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme edilmesinde tetikleyici etken olduğu ortaya çıkmaktadır. 1923 senesinde yapılan Maârif Programını belirleyecek İlim Heyeti şerefine tertiplenen çaya Kazım Karabekir ve Mustafa Kemal Paşa davetlidir. Kazım Karabekir bu davette geçen konuşmaları şöyle aktarmaktadır: “Mustafa Kemal Paşa hayli geç geldi. Maarif programı ile ilgili görünmeyerek ‘Kur'ân'ı Türkçeye aynen tercüme ettirmek’ arzusunda olduğunu bildirdi.” Karabekir, Paşa'nın bu arzusunun daha önce de Konya milletvekili Hoca Vehbi Efendi'den duyduğunu anlatır. Bunu şu cümlelerinden anlamaktayız: “Vehbi Efendi ve sözüne güvendiğim bazı kişilerden duyduğuma göre Gazi, Kur'ân-ı Kerîm'i İslam aleyhdarı zübbelere tercüme ettirme isteğindedir. Sonra da Kur'ân'ı Arapça okunmasını, namazda bile yasaklayarak bu tercümeyi okutacak! Ve o zübbeler ile işi alaya alarak, güya Kur'ân'ı da İslam'ı da kaldıracaktır!” Karabekir bu davette Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat kendisinden de tercüme meselesini işitince Paşa'ya: “Devlet Reisi olarak din işlerini kurcalamanız bize zarar verir. İş ehil olan kişilere bırakmalı. Arapçaya ve dini bilgilere hakkıyla vakıf olan şahsiyetlerden oluşan bir ilim heyeti bu konu hakkında karar verip; tefsir mi yoksa tercüme mi yapmak uygundur, bunun kararını versinler. Mustafa Kemal Paşa ise “ Din adamlarına ne gerek var, dinlerin tarihi bellidir. Doğrudan doğruya tercüme ediverilmeli” beyânında bulunmuştur. Kazım Karabekir Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme ve tefsirinin bolca olduğunu ve yeniden tefsir yapılması gerekirse yapılabileceğini, Devlet otoritesinin ise bu gibi işler yerine Milli kalkınma ile vakit ve mesai harcaması gerektiği görüşünü ileri sürerek

tercüme işinden vazgeçilmesi gerektiğini bildirir.²⁵¹ Mustafa Kemal Paşa hiddetli bir şekilde “Evet Karabekir; Arapoğlunun yavelerini Türk oğullarına öğretmek için Kur’ân’ı tercüme ettireceğim ve böylece de okuttaracağım! Ta ki budalalık edip de aldanmakta devam etmesinler!” diyerek karşılık verdi.²⁵²

Bir başka nakil ise Mustafa Kemal Paşa’nın Vassische Zeitung isimli yabancı bir muhabire vermiş olduğu demeçtir. Burada aynen şöyle demiştir: “Daha sonra Kur’ân’ın tercüme edilmesini emrettim. Bu da ilk defa Türkçe’ye tercüme ediliyor. Muhammed’in hayatına ait bir kitabın [Sahih-i Buhari’nin] tercüme edilmesi için de emir verdim. Halk, tekerrür etmekte bulunan birşeyin mevcut olduğunu ve din adamlarının derdinin de ancak kendi karınlarını doyurup, başka bir işleri olmadığını bilsinler.”²⁵³

Dücan Cündioğlu, *Âkif’e Dair* eserinde Yunan gazeteci Yorgi Pasmazoğlu’nun şöyle yazdığını söyler: “ Mustafa Kemal Kur’ân’ı Türkçe’ye tercüme ettirmekle, bunu herkesin malı yapmıştır. Bu suretle Kitab’ı okuyanlar, içindeki felsefi ahkâmın çağdaş bir devletin yurttaşlarının ihtiyacına yeterli gelemeyeceğini anlamışlardır.”²⁵⁴

Bu nakillerde geçen “Kur’ân’ı tercüme ettireceğim”, “Kur’ân’ın tercüme edilmesini emrettim” gibi sözlerinden anladığımız Türkiye Cumhuriyet Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa’nın bu konuda etkisi olduğudur. Onun bu uygulamasını anlatan kişilerin ise “Kur’ân’ı Türkçe’ye tercüme ettirmekle” ve “Kur’ân’ın iyi bir dille tercüme edilmesini çok istiyordu”²⁵⁵ gibi sözleri bu düşüncemizi desteklemektedir.

Gerek ehliyetsiz kişilerin Kur’ân’ı tercüme cüreti neticesi tahrif etmeleri, gerek ilim adamlarının ve dini dergilerin samimi çalışmaları, gerekse Mustafa Kemal’in Kur’ân-ı Kerîm’i Türkçe’ye tercüme ettirme isteği TBMM’yi ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nı hareket geçirmiştir. Yeni Cumhuriyet idaresi İslami kültürün artık kendi dili ile öğretilmesi gerektiğini düşünmektedir. 1925 yılında Diyanet İşleri’ne verilen bir

²⁵¹ İsmet Bozdağ, *Kazım Karabekir Paşaların Kavgası Atatürk-Karabekir*, Emre Yayınları, İstanbul, 1991, s. 158; Faruk Özerengin, *Kazım Karabekir Paşaların Kavgası İnkılap Hareketlerimiz*, Emre Yayınları, İstanbul, 2000, s. 158.

²⁵² Bozdağ, *Kazım Karabekir*, s. 158; Özerengin, *Kazım Karabekir*, s. 158; Cündioğlu, *Âkif’e Dair*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 35.

²⁵³ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (1918-1937)*, T.T.K. Ankara, 1997, III, 125-126; Cündioğlu, *Âkif’e Dair*, s. 34.

²⁵⁴ Cündioğlu, *Âkif’e Dair*, s. 35.

²⁵⁵ Cündioğlu, *Âkif*, s. 35-37.

tahsisat ve ödenek ayarlanmıştır. Tercüme görevini üstlenecek kişi istiklal şairimiz Mehmet Akif, tefsirini yazacak isim de Elmalılı Hamdi Yazır olacaktır.²⁵⁶

Tercüme çalışmalarına 1926 yılında Mısır'da başlayan Mehmet Akif Ersoy, Türkiye'de camilerde, mevlidlerde, Ramazan mukabelelerinde hatta namazlarda Arapçası yerine tercüme edilen Kur'ân'ın okunacağı haberlerini duymuştur. Türkiye'den aldığı haberlerden dolayı çok müteessir olan milli şairimizin zihni alt üst olur ve "Benim tercüme için mi istiyorlar." diyerek endişeye kapılır.²⁵⁷ Akif kendisini üzen bu olaydan "Meğer ben Rabbime karşı ne büyük hata işliyordum. Ben dinime hizmet için Kur'ân'a hizmet için bu ağır işi üzerime almışım. Kur'ân kalkacak, benim tercümem okunacak." diye bahseder. Yüreği burkulan ve vicdanına bu olayı sığdıramayan büyük şair "Tercüme güzel oldu hatta umduğumdan daha iyi. Lakin onu verirsem namazda okutmaya kalkacaklar. Ben o vakit Allahımın huzuruna çıkamam ve Peygamberimin yüzüne bakamam" diyerek tercüme faaliyetini durdurur ve almış olduğu ödeneği geri gönderir.²⁵⁸

Eşref Edip Arapça Kur'ân yerine tercümesinin okunma teşebbüslerine şöyle değinmiştir: "Gerçekten'de 1932 yılı Ramazan ayında Türkiye de Kur'ân'ın Arapçası yerine Türkçe tercümesi ikame edilme hareketi başlamıştı. Bir takım hafızlar camilerde Kur'ân yerine tercüme aynı makamla okumaya çalıştılar. Okudukları tercüme ise Cemil Said'in Fransızcadan tercüme etmiş olduğu çeviriydi. Gönülleri kırılan ve vicdanları sızlayan Müslümanlar o camilerden hızla dağıldılar."²⁵⁹

Mehmet Akif'in Kur'ân'ı tercüme etmeyi bırakmasından sonra merhum Elmalılı Hamdi Yazır aynı zamanda meâl metnini oluşturmaya başlamıştır. Hazırlamış olduğu *Hak Dini Kur'ân dili* isimli tefsir mukaddimesinde "Bazılarını duyuyoruz ki 'Kur'ân tercümesi' demekle yetinmiyor da 'Türkçe Kur'ân' demeğe kadar gidiyor. Türkçe

²⁵⁶ Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı*, s. 156; Cündioğlu, *Bir Kur'ân Şairi Mehmet Akif*, s. 137-144; *Kuran Meâli Mehmed Akif Ersoy*, hzr. Recep Şentürk ve Asım Cüneyd Köksal, Mahya Yayınları, İstanbul, 2012, s. XII; Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 115; Altuntaş, *Kur'an'ın Tercümesi ve Tercüme ile Namaz Meselesi*, s. 97-103.

²⁵⁷ Eşref Edip, *Mehmet Akif*, s. 170; Altuntaş, *Kur'an'ın Tercümesi*, s. 103; Aydar, *Tercümesi Meselesi*, s. 116.

²⁵⁸ Cündioğlu, *Bir Kur'ân Şairi Mehmet Akif*, s. 180; *Kur'ân Meâli Mehmed Akif Ersoy*, s. XIII.

²⁵⁹ Eşref Edip, *Mehmet Akif*, s. 171. Geniş bilgi için ayrıca bk. Cündioğlu, *Türkçe Kur'ân ve Cumhuriyet İdeolojisi*, Kitabevi, İstanbul, 1998.

Kur'ân mı var be hey şaşkın!” diyerek ‘Türkçe Kur'ân’ söylemlerini kesin bir dil ile önünü kapatmıştır.²⁶⁰

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz bilgilere göre Türkiye'deki ‘Kur'ân-ı Kerîm Meâl-Tercüme’ başlangıç tarihi bu şekilde cereyan etmiş bulunmaktadır. TBMM'nin bu girişimlerinin ardından ilerleyen tarihlerde birçok meâl -tercüme çalışması yapılmıştır.²⁶¹

Bundan sonra bahsini açmak istediğimiz konu, Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinin bir tercüme veya meâl sıkıştırılarak manadaki daralma-eksilme, gereken manayı verememe ve bazen de yanlış anlaşılmaya sebep olma açısından incelemek olacaktır.

²⁶⁰ Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, I, 8.

²⁶¹ Genel bilgi olması açısından yapılan meâl ve tercüme çalışmaları için bk. Ali Akpınar, *Kur'ân Tercüme Teknikleri*, s. 33-40; Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, s. 119-121.

III. BÖLÜM

İ'RAB VE BELÂGAT BAĞLAMINDA FARKLI ANLAMLARA AHKÂF SÛRESİ'NDEN ÖRNEKLER

1. KUR'ÂN-I KERÎM'İ ANLAMADA İ'RAB VE BELÂGAT

Bir önceki bölümde Ahkâf Suresi'nin i'rab ve belagât açısından incelenmesini kaynaklar doğrultusunda aktarmaya gayret ettik. Ayetlerin i'rablarını farklılıkları ile beraber alametlerini izah ederek naklettik. Sûrede bulunan edebi sanatlara değindik. Edebi sanatların herbirine dair özel malumat vererek kendi içerisinde tanımlama yaparak örneklere yer verdik.

Bu bölümde ilk olarak islam tarihinin başında tercüme olgusunun nasıl oluştuğunu ele aldık. Hz. Peygamber'in dünya devletlerine yapmış olduğu çağrı ve davetler neticesinde ayetlerin tercüme edilebilirliği kanaatine vardık. Bunun ardından Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme edilme problemlerinin ortaya çıktığına ve bazı kötü niyetli mütercimlerin varlığına değindik. Cumhuriyete geçiş devresi olan ve İslami çalışmalar açısından boşlukların bulunduğu du dönemde Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme ve tefsir yapılmasını en nihayetinde TBMM'nin üstlendiğini belirttik. Bu gelişmelerin neticesinde ülkemizde birçok meâl-tercüme hazırlandığını ve büyük bir yekün oluşturduğunu belirttik.

Kur'ân-ı Kerîm ferdî ve ictimaî alanda ahlaklı, erdemli ve faziletli duygu ve fiileri aş yapmaktadır. İnsan, bu güzel hasletleri elde etmesi, dünyasının ve ahiretinin en değerli makamlarına ve derecelerine ulaşabilmesi için ilahî kelama muhatap olmalı ve anlamaya çaba sarfetmelidir. Bu ise kendisine hitap eden Kur'ân-ı okuyup anlaması ile olacaktır. İşte tam da bu noktada Arapça bilmeyen ve islam'ı öğrenip anlamaya çalışan kişilerin Kur'ân'a ulaşma vasıtaları meâl ve tercüme olmaktadır. Bu açıdan meâl ve tercüme yapanların üzerine büyük görev ve yaptıkları çalışmalarda titizlik göstermeleri gerekmektedir. Yanlış yapılan bir tercüme – meâl İslam'ı yanlış anlamaya sevkedeceği gibi hem okuyanı hem de yazanı büyük bir vebal altına sokacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'i anlama ve yorumlama açısından i'rab ve belagât sanatlarının büyük bir yeri vardır. Şayet bu iki olgu ihmal edilirse ilahî kelâmı yanlış anlama başta olmak üzere bir takım anlam daralma ve yitme sorunları da ortaya çıkmaktadır. Bizim bu çalışmamızda gayemiz meâl ve tercüme oluşturulurken i'rab fonksiyonuna dikkat edilmesi gerektiğine, aksi takdirde gereken mananın aktarılamama gibi bazı problemlerin oluştuğuna dikkat çekmektir. Aynı şekilde edebî sanatlarında aynı duruma haiz olduğunu belirtmek de amacımız dahilindedir. Nitekim i'raba ve edebî sanatlara riayet edilmeksizin yapılan tercüme ve meâllerde Kur'ân-ı Kerîm'in bir çok manası yitmiş duruma düşmekte ve anlamda daralma sıkıntıları çokça rastlanmaktadır.

Türkiye'de birçok meâl -tercüme çalışması yapılmış ve hali hazırda yapılmaya devam edilmektedir. Bu çalışmaları yapanların emeğine saygı duymaktayız ve İslam'a hizmet ettikleri düşüncesindeyiz. Tezimizde vereceğimiz örnekler ve yapıcı eleştirilerimiz ile amacımız, yapılan bu çalışmaları daha ileri seviyeye taşımak ve daha faydalı hale getirmektir. Bu nedenle meâllerdeki eksik yönlerin ortaya çıkarılması ve hataların tashih edilmesi bu açıdan faydalı bir çalışma olacaktır. Bundan sonraki yapılan meâl-tercüme çalışmalarının i'rab ve edebî sanatlarına dair daha dikkatli yaklaşarak yapılacağını ümit etmekteyiz.

İncelemeye tabi tuttuğumuz meâl çalışmaları arasında günümüzde insanların elinde çokça bulunan, her daim faydalandıkları ve ilk yapılan meâller yer almaktadır. Elmalılı Hamdi Yazır, Hasan Basri Çantay, Hasan Tahsin Feyizli, Ahmed Davudoğlu'nun hazırlamış olduğu meâller bu kabildendir. Ayrıca devlete bağlı dini bir kurum olmasından dolayı Diyanet'in hazırlatmış olduğu meâl, bir kurul tarafından hazırlanmış meâl olarak Kur'ân Yolu ve Diyanet Vakfının bir araya getirdiği kurul tarafından oluşturulan meâl tetkik edilen çalışmaları arasında yer almaktadır. Özellikle ilahiyat çevresinin itibar ettiği Y. N. Öztürk, B. Bayraklı, S. Ateş, H. Atay, S. Akdemir ve M. İslamoğlu yapmış oldukları meâl çalışmaları da incelediğimiz meâller arasındadır. Aynı zamanda insanlar arasında yaygın olmayan ve tanınmasını istediğimiz S. Kocaoğlu, H. Yılmaz, Y. Işıcık isimlerinin yapmış oldukları meâl çalışmalarını da tezimizde değindik. Ayrıca belli bir kesimin dinlediği ve meâl-tefsir çalışmasından istifade ettikleri İ. Eliaçık'ın da meâl çalışmasına yer verdik.

Bu bölümde toplam on sekiz meâl gözden geçirilmiştir. Sayının fazla olması meâl ve tercümelere bütüncül bakma yeteneğini bize sağlayacaktır. Böylelikle meâl ve tercümelere genel bakış açısı yakalanacağını düşünmekteyiz. Meâllerde yapılan çevrilerin birbirine benzerliklerinin çok olduğunu tespit ettik. Bu nedenle meâllerin aynı lafızlar ile birebir örtüşerek yaptıkları çevirilere yer vermedik. Böylece okuyucu yorup sıkılmayı düşündük. Farklı şekilde mana verdikleri yerlerde ise örnek olarak aktardık. Her bir meâl sahibinin yapmış olduğu tercümeyle böylece inceleme şansımız oldu.

Değerlendirmeye tabi tuttuğumuz meâllerin isimlerini ve yayın evlerini ilk başta sunmakta fayda görmekteyiz. Daha sonra sadece meâl sahiplerinin isimlerini vereceğiz. Bu yöntemi kaynak tekrarından kaçınmak için tercih ettik. Böylelikle tatvilden ve okuyucuyu kaynak gözlemleyerek usanmasından alı koymak istedik.

2. İNCELENEN MEÂLLERİN KAYNAKÇASI

Elmalılı: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Sadeleştirenler Prof. Dr. Yakup Çiçek – Necat Kahraman, Temel Neşriyat, İstanbul, t.y.

H.B. Çantay: Hasan Basri Çantay, *Kur'ân'ı Hâkim ve Meâli Kerim*, Dergah Ofset, İstanbul, 2011.

A. Davudoğlu: Ahmed Davudoğlu, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Vakit Gazetesi, 1981.

H. T. Feyizli: Hasan Tahsin Feyizli, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Server Yayınları, İstanbul, 2016.

A. F. Yavuz: Ali Fikri Yavuz, *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâl-i Âlisi*, Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık A.Ş. İstanbul, 1984.

Diyanet: *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Hzrl. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.

Kur'ân Yolu: Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008.

Diyanet Vakfı: Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Ali Özek, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.

Y. N. Öztürk: Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, Yeni Boyut, İstanbul, 1997.

M. İslamoğlu: Mustafa İslamoğlu, *Nüzûl Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'ân Gerekçeli Meâl-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2010.

S. Ateş: Süleyman Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.

H. Atay: Hüseyin Atay, *Kur'ân Türkçe Çeviri*, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2002.

S. Akdemir: Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur'ân*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2009.

B. Bayraklı: Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Meâli*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2014.

Y. Işıcık: Yusuf Işıcık, *Kur'ân Meâli*, Konya İlahiyat Derneği Yayınları, Konya, 2010.

H. Yılmaz: Hakkı Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur'ân'ın Türkçe Meâli*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2015.

İ. Eliaçık: İhsan Eliaçık, *Yaşayan Kur'ân Türkçe Meâl*, İnşa Yayınları, İstanbul. t.y.

S. Kocaoğlu: Sami Kocaoğlu, Apaçık, *Kur'ân ve Türkçe Hikmetli Meâli*, Zafer Matbaası, İstanbul, 2010.

3. İ'RAB FARKLİLİĞİNDAN OLUŞAN ANLAM FARKLİLİĞİ

Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması ilk olarak doğru bir i'rab olgusuna dayanmaktadır. Hiç şüphe yok ki farklı i'rab ihtimallerinin bulunduğu ayetlerde manalar değişiklik arz etmektedir. Yanlış bir i'rablandırma yapılması sonucunda ise ayetlerin manasının yanlış anlaşılma problemi ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm'in i'rablandırılmasında hataların olması ayetlerin yanlış yorumlanmasına sebep olabileceği gibi farklı i'rab seçeneklerinin ihmal edilmesi ise çeşitli yorumların, değişik hükümlerin ve muhtelif manaların zayi olup yok olmasına neden olacaktır. Bu nedenle Hz. Muhammed'den (sav), güzide sahabilerinden ve de tabiin neslinden Kur'ân-ı

Kerîm'in i'rablanmasının faziletine dair birçok rivayet gelmiştir.²⁶² Bu rivayetler i'rab fonksiyonunun ehemmiyetine işaret etmekte ve ilahi kelamı anlamak isteyenlere bir teşvik olmaktadır. Nitekim doğru i'rab bilgisi Kur'ân-ı Kerîm'in zengin manalarına ulaştıracak ve yanlış anlamaktan uzaklaştıracaktır. Bu nedenle Ahkâf Suresinde farklı i'rabı olan ayetlerin üzerinde durarak değişik manaları ele almaya gayret ettik. Böylece anlam daralmasına örneklik edecek misalleri ortaya koymaya çalıştık. Bunu yaparken meâllerden de misaller vererek i'rab zenginliğinin manayı etkilediğini ve farklılaştırdığını göstermek istedik.

3.1. Mübtedâ-Haber Örneği

حم/تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ (Ahkâf /1-2)

Elmalılı: Bu kitabın indirilişi, çok güçlü, hikmet sahibi olan Allah tarafından.

H.B. Çantay: “Haa, Mîm. (Bu) kitabın indirilmesi mutlak gaalib, yegâne hukûm ve hikmet saahibi Allahdandır.”

A. Davudoğlu: “Hâ. Mîm. Bu kitabın (ayet ayet) indirilmesi, güçlü ve hikmet sahibi olan Allah'dandır.”

H. T. Feyizli: “Hâ, Mîm. (Bu) Kitabın indirilmesi mutlak galip, tek hüküm ve hikmet sahibi olan Allah tarafından.”

A. F. Yavuz: Bu Kitab'ın (âyet, âyet) indirilmesi Azîz, Hakîm olan Allah'dandır.

Y. N. Öztürk: “Hikmeti sınırsız, kudreti sonsuz Allah'tan, Kitap'ın indirilişidir bu...”

M. İslamoğlu: “Bu kitabın indirilişi, her işinde mükemmel olan, her hükmünde tam isabet sahibi Allah katındandır.

S. Ateş: “Kitabın indirilişi aziz, hakim olan Allâh tarafından.”

²⁶² Kurtubî, *el-Câmi*, I, 41.

H. Atay: “Hâ, Mîm. Bu kitab’ın indirilmesi ulu olan, bilge olan Allah katındandır.”

S. Akdemir: “Hâ, Mîm. Bu kitap, çok güçlü, çok bilge olan Allah tarafından indirilmektedir.”

B. Bayraklı: “Hâ, mîm. Kitap, üstün ve hikmet sahibi Allah tarafından indirilmiştir.”

Y. Işıcık: Hâ Mîm (ve benzeri harflerden oluşan Arapça bir kitap bu)! Bu kitabın indirilişi, herşeye gücü yeten ve her şeyi yerli yerince yapan Allah’tandır.

H. Yılmaz: “Hâ, Mîm. Bu kitabın indirilişi, en üstün, en güçlü, en şerefli, mağlup edilmesi mümkün olmayan/mutlak galip olan, en iyi yasa koyan, bozulmayı iyi engelleyen/sağlam yapan Allah’tandır.”

İ. Eliaçık: “Ha, Mim. Bu kitabın inişi çok güçlü ve bilge olan Allah tarafındandır.”

Yukarıda meâllerini verdiğimiz ayetlerin özellikle ikinci ayetin, i’rabdaki yapısı basit bir mübtedâ-haberden oluşmaktadır. Bu iki ayet ile Arapça’da bazı i’râb takdirleri yapıldığı vakit değişik manaların elde edilebileceği hususunda örnek teşkil edeceğini ve aynı zamanda bir fikir sahibi olunulacağını düşünmekteyiz. Aynı zamanda Arapça cümle terkibine uymadan mana veren meâl sahiplerini görmüş olacağız.

Birinci ayetin i’rabına göz attığımızda çeşitli vecihlerin ve verilebilecek farklı manaların olduğu ortaya çıkmaktadır. *حم* ayetininin²⁶³ i’rabı söz konusu edildiğinde mahzûf bir mübtedânın haberi olduğu görüşü yer almaktadır.²⁶⁴ Bu durumda “İşte Bu Hâ, Mîm (Arapça harflerinden meydana gelen)’dir.” İkinci takdir olarak mansûb olmasıdır. Bu durumda mübtedâ olmaktan çıkar, mahzûf bir fiilin mef’ûlun bihi olur.²⁶⁵ “أقرأ حم” veya “أتل حم” gibi. Bu durumda vereceğimiz mana “Hâ, Mîm (gibi Arapça

²⁶³ Mukatta’a harfleri ile ilgili bk. 9-10.

²⁶⁴ Halebî, *ed-Durru’l-Mesûn*, I, 79-80; Hemedânî, *Kitâbu’l-Ferîd*, VIII, 583; Taha Durre, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 32.

²⁶⁵ Nehhâs, *Î’râbu’l-Kur’ân*, s. 892; Halebî, *el-Mesûn*, I, 79-80; Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 583; Taha Durre, *Tefsîr*, I, 32.

harflerinden meydana geleni) oku!” şeklinde olabilir. Üçüncü seçeneğimiz ise حم’in mahallen mecrur olmasıdır. Bu ise mahzuf bir kaseem harfi ile olur. Takdiri ise أُقْسِمُ بِ أَقْسِمُ ب "حم" şeklinde olur.²⁶⁶ Bu halinde ise “Hâ, Mîm (gibi Arapça harflerinden meydana gelen)e yemin olsun!” manasını vermemiz mümkündür.

İkinci ayetimize gelicek olursak mübtedâ-haberdan oluştuğunu görmekteyiz. “تَنْزِيلُ الْكِتَابِ” muzaf-muzafun ileyh terki bidir. Mübtedâdır. “مِنَ اللَّهِ” kısmı ise mübtedânın haberidir.²⁶⁷ O halde verebileceğimiz mana şu şekildedir:

Kitabın indirilişi Allah tarafından dır.

Meâllerde verilen manalara göz attığımızda; Elmalılı, H.B. Çantay, A. Davudoğlu, H. T. Feyizli, A. F. Yavuz, Y. N. Öztürk, M. İslamoğlu, S. Ateş, H. Atay, H. Yılmaz ve İ. Eliaçık muzaf-muzafun ileyh terki bini göz önüne alarak “Kitabın indirilişi Allah tarafından dır” şeklinde çeviri yapmışlar ve isabet etmişlerdir. Bunların içerisinde Y. N. Öztürk, devrik cümle şeklinde tercüme ederek vurgu yapmaya çalışmışsa da bu ayette herhangi bir vurgu ve tekid edatı olmadığından bize göre uygun bir çeviri yöntemi olmamıştır. Burada dikkat edeceğimiz bir meâl ise Işıcık’ın yapmış olduğu meâldir. O bizim de kastettiğimiz gibi حم ayetine cümlede yer vermeye çalışmış ve verilebilecek bir manasını verme gayretinde bulunmuştur.

Bu ayet için diğer meâl sahiplerine bakacak olursak Akdemir ve Bayraklı, bu ayetin tercümesinde muzaf-muzafun ileyh terki bine riayet etmeksizin “Kitap, Allah tarafından indirilmiştir” çevirisini yapmışlardır. Bu çeviriyi her ne kadar manada bir bozukluk olmasa da Arapça gramer kurallarına uymadığından ötürü uygun görmemekteyiz. Ayrıca bu ayetin çevirisinde dikkat çekici bir husus Eliaçık’ın yapmış olduğu “Kitabın inişi” çevirisidir. Bu çeviri kelimeye yanlış mana vermesinden dolayı hatalıdır. Konumuz i’rab ile alakalı olan anlam daralmaları-kaymaları-eksilmesi

²⁶⁶ Halebî, *ed-Durru’l-Mesûn*, I, 79-80; Hemedânî, *Kitâbu’l-Ferîd*, VIII, 583; Taha Durre, *Tefsîr*, I, 32.

²⁶⁷ Nehhâs, *Î’râbu’l-Kur’ân*, s. 892; Hemedânî, *el-Ferîd*, VIII, 583.

olmasından sadece تَنْزِيلٌ kelimesinin “inmek” manasında değil “indirmek” manasında olduğunu söylemekle yetiniyoruz.²⁶⁸

Genel itibari ile toparlayacak olursak حم ayetine Işıcık dışında mana veren olmamıştır. Çünkü yaygın görüşe göre bu harfler müteşabihdir ve manasını ancak Allah bilmektedir. Ancak buna rağmen surenin içerisinde yer almak ile muhakkak ki ayete bir mana kattığını düşünmekteyiz. Yukarıda göstermiş olduğumuz farklı i’rablara dayanarak şu şekilde mana verilebileceği kanaatindeyiz:

- *“İşte Bu Hâ, Mîm (Arapça harflerinden meydana gelen kitap)’dir. Bu kitabın indirilmesi Aziz ve Hakim olan Allah tarafındandır”*
- *“Hâ, Mîm’i (bunun gibi Arapça harflerinden meydana gelen kitabı) oku! Bu kitabın indirilmesi Aziz ve Hakim olan Allah tarafındandır”*
- *“Hâ, Mîm’e (bunun gibi Arapça harflerinden meydana gelen kitaba) yemin olsun! Bu kitabın indirilmesi Aziz ve Hakim olan Allah tarafındandır”*

Bu manalar yukarıda yapmış olduğumuz takdirler neticesinde ortaya çıkmıştır. Ayetin birçok i’rab takdiri yapılabilmekte ve değişik manalar elde edilebilmektedir. Ancak bazı değişik vecihlerde Türkçe lisanına çevirilmesi zorlaşmakta ve ayetin manası garip bir hal almaktadır. Bu nedenle o vecihleri ile çevirmekte muktedir olmadığımızı itiraf edelim. Kur’ân-ı Kerîm asıl metni içerisinde sadece bir cümlede birçok mana ve mefhumu içermekte ve ilahi kelamıengin ve derin anlamları ile barındırmaktadır. Böyle bir kelamı meâllerden sadece sınırlandırılmış bir şekilde okumaktayız. Bazen gramer yapısına uygunsuz bir şekilde yapılan tercümelemler ile karşı karşıya kalmaktayız. Hatta yukarıda görüldüğü gibi zaman zaman bozuk bir mana üzere dahi okumaktayız. Ülkemizde yaşayan Müslüman toplumun ekseriyeti, muhatap olduğu ilahi mesaja bu meâllerden ulaşmaktadır. Okudukları bu meâlleri Allah’ın ayetlerinin tercüme edilmiş manaları olarak kabul etmektedirler. Bu da bizlere Kur’ân’ı aslından başka bir dile çeviri yapmak eyleminin büyük bir sorumluluk içerdiğini göstermektedir. Bu kaideden ötürü yapılan çalışmalarda vaki olacak yanlışlıkların önüne geçmek, meâller üzerinde yapılan çalışmaları daha fazla artırmak, yanlışları ortaya koymak ve tashih edilmesini sağlamak ile olacaktır.

²⁶⁸ Tenzil manası için ayrıca bk. er-Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, Dâru’l-Mârif, Beyrut, 2010, s. 491.

3.2. “مَا” Harfinin İsmi Mevsûl veya Masdariyye Olması

“وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُتُوا مُعْضُوتٍ” (Ahkâf /3)

Elmalılı: “İnkâr edenler ise, uyarıldıkları şeylerden yüz çeviriyorlar”

H. B. Çantay: “Kâfirler, korkutuldukları şeyden yüz çeviricidirler.”

A. Davudoğlu: “Küfredenlerse uyarıldıkları şeylerden yüz çeviricidirler.”

H. T. Feyizli: “İnkâr edenler ise, uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler.”

A. F. Yavuz: “Kâfir olanlar ise, korkutuldukları şeylerden yüz çevirmektedirler.”

Diyânet: “İnkâr edenler ise, uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler.”

Kur’ân Yolu: “Ama inkâr edenler kendilerine karşı yapılan uyarıdan yüz çevirmektedirler”

Y. N. Öztürk: “Küfre batanlarsa uyarılmış oldukları şeyden yüz çevirmektedirler.”

M. İslamoğlu: “Ne ki inkâr eden kimseler uyarıldıkları hakikatten yüz çeviriyorlar.”

S. Ateş: “İnkâr edenler uyarıldıkları şeyden yüz çevirmektedirler.”

S. Akdemir: “Bununla birlikte, inkâr edenler, uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler.”

B. Bayraklı: “İnkâr edenler ise, uyarıldıkları şeyden yüz çevirmektedirler.”

Y. Işıcık: “Fakat inkâr edenler, kendilerine yapılan uyarılara aldırıyorlar.”

H. Yılmaz: “Şu kâfirler; Allah’ın ilahlığını ve rabliğini bilerek reddeden kimseler ise uyarıldıkları şeylerden/uyarılmaktan yüz çevirenlerdir.”

İ. Eliaçık: “Kâfirlik edenler ise uyanışa çağrıldıkları şeylerden yüz çeviriyorlar.”

S. Kocaoğlu: “İnkâr edenler, uyarıldıkları şeyden yüz çevirmektedirler.”

Bu ayette geçen *عَمَّا أَنْذِرُوا* kısmındaki ‘مَا’ ism-i mevsûl olabileceği gibi masdariye de olma ihtimalini taşımaktadır.²⁶⁹ İki farklı takdirde de mana değişmektedir. ‘مَا’ ism-i mevsûl olduğunda *الَّذِي* manasında kullanılmaktadır. Yapılabilecek çeviri ise “Uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler” şeklinde olur. Ayette geçen “uyarıldıkları şeylerden” terkibi ile diriliş, kıyamet günü, ahiret hesabı, cehennem azabı gibi manalar kastedilmektedir. Kâfirlerin bu uyarılara iman etmeyip kulak asmadıkları ve bu uyarılar için hazırlık yapmadıkları bildirilmektedir.

İkinci takdirde ‘مَا’ masdariye olabilir demiştik. Bu halde fiili mazi olan *أَنْذِرُوا*, ma-i masdar harfi sebebi ile masdar kipine girer ve “*عَنْ أَنْذَارِهِمْ*” şeklinde takdir edilir. Bu halde ise mana tamamen farklılık arz eder. Ayetin manası “Uyarılmaktan yüz çevirirler” şeklinde olmalıdır. Masdariyye manası ile kâfirlerin, kibirli, müstağni, azgın, laf dinlemez oldukları anlaşılmaktadır. Hiçbir şekilde uyarılmaya ve nasihat almaya yanaşmadıkları manaları ortaya çıkmaktadır.

Yukarıdaki meâllerde ayete verilen manalara göz atıldığında bu şekilde ayetin ikinci manasını bir taksim işareti koyarak veren Hakkı Yılmaz olmuştur. Diğer meâl sahiplerinin hiç biri bu şekilde mana vermemiş ikinci manayı ortaya koymamıştır. Bu da ayetin ikinci manasının yok olmasına ve yitirilmesine sebep olmuştur. Oysa ki iki farklı ihtimalde mana değişmekte, mefhum farklılaşmakta anlam zenginleşmektedir. Bu zenginlik ise bir meâl ile yansıtılamamaktadır. İrab farklılığından kaynaklanan elde edilen diğer mananın ya bir dipnot halinde belirtmek ya da kısa bir tefsir ile izah etmek okuyucu heyecanlandırarak ve bu ayet hakkında tefekkür ve tedebbür alanı genişleyecektir. Böylelikle Kur’ân’ın ihtiva ettiği anlamlar yok olmaktan korunmuş olacaktır.

²⁶⁹ Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 659; Muhammed Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnusiyeti Li'n-Neşri, t.y. XXVI, 52.

3.3. Hal ve Temyiz Örneği

“كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ” (Ahkâf /8)

Elmalılı: Benimle aranızda şahit olarak ona Allah yeter

H.B.Çantay: “Benimle sizin aranızda şâhid olarak O yeter.”

H. T. Feyizli: “Benimle sizin aranızda şahit olarak O kâfidir.”

Diyanet: “Benimle sizin aranızda şâhit olarak O yeter!”

Kur’ân Yolu: “Sizinle benim aramda şahit olarak O yeter.”

Y.N. Öztürk: “Benimle sizin aranızda tanık olarak O yeter.”

S. Ateş: “Benimle sizin aranızda O'nun şâhid olması yeter.”

H. Atay: “Benimle sizin aranızda tanık olarak O yeter.”

S. Akdemir: “O, benimle sizin aranızda tanık olarak da yeterlidir.”

Y. Işıcık: “Benimle sizin aranızda tanık olarak Allah yeter.”

H. Yılmaz: “Sizinle benim aramda tanık olarak o yeter.”

İ. Eliaçık: “Benimle aranızda O'nun şahit olması yeter.”

S. Kocaoğlu: “Benimle sizin aranızda onun tanık olması yeter.”

شَهِيدًا kelimesinin cümle terkinde i’rabı hal ve temyiz olması mümkündür.²⁷⁰

Meâl sahiplerinin verdiği manalara baktığımızda çoğunun hal manası verdiğini görmekteyiz. Bu kelimenin i’rabda ‘Hal’ olduğunu kabul ettiğimiz takdirde mana, “Sizinle benim aramda şahit olduğu halde Allah yeterlidir.” şeklinde olmaktadır. Davudoğlu, Öztürk Atay, Akdemir, Bayraklı, Işıcık, Yılmaz ve Pamuk hazırladıkları meâllerinde bu manaları vermişlerdir.

²⁷⁰ Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 599; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 172; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 170.

Ancak temyiz olma ihtimaline baktığımızda bunun verilmesi gereken mana olması kanaatindeyiz. Çünkü bize göre “كَفَىٰ /Allah yeter” cümlesinde bir kapalılık vardır. Ve bu mübhem ifadeyi temyiz eden شَهِيدًا kelimesi olmuştur. Nitekim ez-Zemehşeri, el-Beydâvî, el-Kurtubî, Osmanlı müfessirlerinden Ebu’s-Suûd Efendi ile yakın zaman müfessirlerinden olan el-Alûsî, bu ayetin manasını, “Benim doğruluğuma, sizin ise batıl olduğunuza Allah’ın şahit olması yeter.” şeklinde açmışlardır.²⁷¹ Bu açıklamalara göre temyiz olan شَهِيدًا kelimesi hakikatte fâil manasını taşımaktadır. “Allah’ın şهادeti (şahidliği) yeter” manası bu ayetimiz için uygun görünmektedir. Bu ayete yukarıda verdiğimiz meâl sahiplerinden Ateş, Kocaoğlu, Eliaçık temyiz manasını vererek çevirmişlerdir. Bu mananın arzu edilen doğrultuda olduğunu düşünmekteyiz.

Bu ayette açıkça görülmektedir ki mananın değişmesi, cümle terkinde takdir edilen irab farklılığından kaynaklanabilmektedir. Temyiz takdirinde “şahit olması yeter” manası uygun olmaktadır. Hal olarak i’rablandırırırsak “şahit olarak Allah yeter” manası verilmektedir. Her meâl sahibi yaptığı tercüme ile ayetin muhtemel manalarını teke düşürerek manada sınırlamaya neden olmuştur. Ancak Kur’ân manaları bir meâl sığdırılmaz. Bu ayet bize bu hususta örnek olmaktadır.

3.4. “مَا” Harfinin İstifham veya İsmi Mevsûl Olması

وَمَا أُذْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ (Ahkâf / 9)

Elmalılı: “Bana ve size ne yapılacağını da bilmiyorum.”

H.B. Çantay: “Bana ve size ne yapılacağını bilmem.”

A.F. Yavuz: “Bana ve size (dünya ve ahirette bütün tafsilatı ile) ne yapılacağını da bilmiyorum”

²⁷¹ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 289; Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Ali Nâsiruddin el-Beydavî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan, 2011, II, 393; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIX, 183; Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 366; Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, Dâru İhyâ-i Turâsi'l-Arabi, Beyrut, ts. XXVI, 8.

Diyabet: “Bana ve size ne yapılacağını da bilmem.”

Kuran Yolu: Bana ve size ne yapılacağını da bilemem.

M. İslamoğlu: “Kendime de size de ne yapılacağını asla bilmiyorum”

H. Atay: “Benim ve sizin başınıza gelecekleri bilmem.”

Y. Işıcık: “Ayrıca gelecekte bana ve size neler yapılacağını da bilmiyorum.

H. Yılmaz: “Ve ben, bana ve size ne yapılacağını bilmiyorum.”

S. Kocaoğlu: “Bana ve size ne olacağını da bilemem.”

Söz konusu ayetimizde geçen مَا يُفْعَلُ cümlesinde yer alan مَا'nın i'rabını iki şekilde yapma imkanımız vardır. O halde yine karşımıza bir mana zenginliği çıkmaktadır. Şimdi bu iki ihtimali değerlendirerek anlamaya ve mana vermeye çalışacağız.

Birinci ihtimali değerlendirirsek مَا'nın istifhâmiyye olmasıdır.²⁷² Bu durumda mübtedâ olarak cümlede yer alır ve mahallen merfû olur. İsim cümlesi olan مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا ise اأْدْرِي'nin mef'ûlü makamında yer alır. Mahallen mansûb olur. Bu halde değerlendirip mana verirsek şöyle bir anlam karşımıza gelir:

“Bana ve size ne yapılacak bilmiyorum?”

Meâllerimize göz atacak olursak Elmalılı, H. B. Çantay, Diyanet, Kuran Yolu, M. İslamoğlu, H. Yılmaz ve S. Kocaoğlu yaptıkları çeviri ile ayetin manasına istifham manasını vermişlerdir.

²⁷² Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 291; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 600; Beydavî, *Envâru't-Tenzîl*, II, 393; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 663; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 170.

İkinci ihtimali ele alırsak مَا'nın الَّذِي manasında ism-i mevsul olduğu ortaya çıkar.²⁷³ Bu durumda “مَا”, مَا'nın mef'ûlün bihi olur. مَا bu şekilde i'rablandığında istifhamiye manası ortadan kalkacaktır. O halde ayetin manası şöyle olabilir:

“Bana ve size yapılacak şeyi bilmiyorum.”

şeklinde olabilir. H. Atay ve Y. Işıcık yapıkları meâl çalışmasında bu manayı aktarmaya çalışmışlardır.

3.5. Atf Yapılan Mahalle Göre Değişiklik Göstermesi

وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ (Ahkâf / 12)

Elmalılı: “...iyilik yapanları(muhsinleri) müjdelemek için...”

H.B.Çantay: “...ve iyi hareket eden (mü'min) lere bir müjde olmak üzere...”

A.Davudoğlu: “Müminleri müjdelemek için...”

H. T. Feyizli: “...ve iyi hareket eden (mü'min) lere bir müjde vermek için...”

A.F. Yavuz: “...ve müminleri müjdelemek için...”

Diyanet: “iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlara müjde olmak üzere...”

Kuran Yolu: “...iyi yolda olanlara müjde olarak...”

Diyanet Vakfı: “...iyilik yapanlara müjde olmak üzere...”

Y.N. Öztürk: “Güzel davrananlara müjde olsun...”

M. İslamoğlu: “...ve iyilere müjde vermek için.”

S. Ateş: “Güzel davrananları müjdelemek için...”

H. Atay: “İyi işler yapanları mutlulamak üzere...”

²⁷³ Zemaşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 291; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 600; Beydavî, *Envâru't-Tenzîl*, II, 393; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 663; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 170.

S. Akdemir: “İyilik yapanları da müjdelemek üzere...”

B. Bayraklı: “İyi iş yapanları da müjdelemek için...”

Y. Işıcık: “Allah’a karşı görevlerini en iyi şekilde yapanları (muhsinleri) müjdelemek içindir.”

H. Yılmaz: “İyilik-güzellik üretenleri müjdelemek için...”

A. Pamuk: “İyilik edenlere müjde olmak üzere...”

İ. Eliaçık: “Güzel ahlak sahiplerini de müjdelemek için...”

S. Kocaoğlu: “İyileri-iyilik yapanları müjdelemek üzere...”

Sûremizin 12’inci ayetinde geçen bu ifadeyi daha rahat anlamamız için buraya ayetin tamamını yazmayı uygun görmekteyiz. Nitekim cümleyi bütünü ile gördüğümüz takdirde ihtimalleri göz önüne almamız ve muhtemel manaları üzerinde düşünmemiz kolaylaşacaktır.

وَهَذَا كِتَابٌ مُّصَدِّقٌ لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَى لِّلْمُحْسِنِينَ

وَبُشْرَى kelimesinin çeşitli vecihlerde i’rablanması mümkün görülmektedir. Buna dair müfessirler birçok farklı görüş beyân etmiş, birkaç ihtimali de öne sürerek ayeti anlamaya çalışmışlardır. Genel itibari ile وَبُشْرَى kelimesinin merfû olması gerektiği düşünülmektedir. Bu ise vav (و) harfinin atıf harfi olup كِتَابٌ kelimesine atfetmesi ile olmaktadır.²⁷⁴ Bu halde ayetin manası:

“Bu da tasdik edici ve müjdeleyen bir kitaptır”

²⁷⁴ Nehhâs, *İ’râbu’l-Kur’ân*, s. 981; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân*, IV, 441; Ebu Hayyan, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, 60; Kurtubî, *el-Câmi’*, XIX, 193; Halebî, *ed-Durru’l-Mesûn*, IX, 666.

şeklinde uygun olmaktadır. Ayrıca mukadder bir mübtedânın haberi yapmak da mümkündür. Bu ise vav (و) harfini isti'nafiye olarak kabul ettiğimiz de ortaya çıkmaktadır. Takdir; وهو بُشْرَى şeklinde yapılır.²⁷⁵ Böylece yapılabilecek çeviri:

“O ise muhsinleri (iyilik yapanları) müjdeleyicidir.”

olup, bir önceki mana ile aralarında fark bulunmaktadır.

Aynı şekilde bu kelimenin öncesinde bulunan “لَيْئِدِرَ” kelimesine atıf edildiğini, ل harfi cerinin mahzuf olduğunu ve bu sebeple mansûb olduğunu söyleyenler de olmuştur. Onlara göre وَبُشْرَى takdirinde, harfi cerin düşmesi sonucu mansûbiyet kazanmıştır. Bu görüşte olanlar ez-Zemahşerî²⁷⁶ ve bu hususta onunla aynı görüşü paylaşan Ebu'l Bekâ'dır.²⁷⁷ *el-Bahru'l Muhît* sahibi لَيْئِدِرَ kelimesine atıf yapıp, mansûb olduğunu iddia edenleri naklettikten sonra bunun mümkün olamayacağını, böyle bir atfın uygun olmayacak bir mahalle yapıldığını belirterek Arapça dil bilgisine uygun düşmediğini bildirmektedir.²⁷⁸ Anladığımızı göre Ebu Hayyan'ın bu görüşü benimsemeyişinin nedeni; لَيْئِدِرَ kelimesinin mansûb olma sebebinin ل harfi cerinden sonra takdir edilen, gizlenmesi caiz olan nasb edici bir “أن” dolayısı ile olmasıdır. وَبُشْرَى kelimesi ise ل harfi cerinin hazfı ile mansûb olmaktadır. Bu ise atfedilen kelimenin atıf yapılan mahallin aslının üzere atfedilmediğini ve bunun mümkün olmadığını gösterir. Bu nedenle لَيْئِدِرَ kelimesine atıf edilerek mansûb olmasını ve mefû'lün leh olarak i'rablanmasını doğru bulmamıştır. Ancak bunun herhangi bir problem olmadığını görüşünde olup hiçbir eleştiriye tutmadan nasb olabileceğini söyleyenlerde vardır.²⁷⁹

²⁷⁵ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, IV, 441; Ebu Hayyan, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 60; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIX, 193; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 666.

²⁷⁶ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 294.

²⁷⁷ Ebu Hayyan, *el-Bahr*, VIII, 60; Halebî, *el-Mesûn*, IX, 666; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 16.

²⁷⁸ Ebu Hayyan, *el-Bahr*, VIII, 60; Halebî, *el-Mesûn*, IX, 666; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 16.

²⁷⁹ Kurtubî, *el-Câmi'*, XIX, 193; Halebî, *el-Mesûn*, IX, 666.

İbn Aşûr ise *et-Tahrir ve't-Tenvir* isimli tefsir kitabında nasb ihtimalini zikretmeksizin sadece merfû olduğunu ve 'kitab'ın sıfatı olduğunu kabul ettiğini göstermektedir.²⁸⁰

Bu bilgiler ışığında üzerinde durduğumuz ayete nasıl manalar verilebileceği açıkça ortaya çıkmaktadır. Muhtemel manaları şöyle sıralamak mümkündür:

- *Bu, Arapça lisan olduğu halde zalimleri uyarmak için gelen, önceki kitapları tasdik edici ve iyilik yapanları müjdeleyici bir kitaptır.*
- *Bu, Arapça lisan olduğu halde zalimleri uyarmak için gelen, önceki kitapları tasdik edici bir kitaptır. İyilik yapanları ise müjdeleyicidir.*
- *Bu, zalimleri uyarmak ve iyilik yapanları müjdelemek için Arapça lisan olduğu halde tasdik edici bir kitaptır.*

İ'rab farklılığı olduğu durumda anlamda değişme olduğunu ispatlamaya çalıştığımız bu tezimizde bize bir örnek de Ahkâf Sûresi'nin 12'nci ayetidir. Bir vav (و) harfinin değişik ihtimallerinde manadaki etkisine şahit olmaktayız. Bizim tespitimize göre vav (و) harfinin değişik i'rab takdirlerinde muhtemel manalarına göre üç tane farklı örnek yazmış bulunmaktayız. Vav (و) harfinin atıf olduğunu kabul ettiğimizde “*Bu, tasdik eden ve müjdeleyen bir kitaptır*” manasını vermiştik. Buradaki mana Kur'ân'ı Kerîm'in muhsinler için müjdeleyici bir sıfatının olduğunu bildirmektedir. Ancak vav (و) harfini isti'nafiye yani yeni bir başlangıç cümlesi olarak kabul ettiğimizde mana ve vurguda bir değişiklik meydana gelir. Bu durumda ise “*O, Muhsinler için müjdeleyicidir*” manası ortaya çıkmaktadır. O halde iyilik edenler, ihsan makamında ibadet ve itaat edenler için bu kitabın müjdeleyici olduğu ayrı bir makamının, kendine özel bir durumunun belirtilmesi hali ortaya konulmaktadır. Bu, Kur'ân-ı Kerîm'in manalarının ne kadar zengin ve sınırlanamaz olduğunu göstermektedir. Bunu ancak Arapça lisanındaki farklı takdirler ile ifade etmek mümkündür. Ancak Allah'ın ayetlerini meâlden okuyan bir kişi tercüme edenin çevirisi ile kayıtlı kalmış ve onun anladığı kadarı ile anlayabilmiştir. Ayete verilen üçüncü mana ise çoğu meâl sahibinin tercih etmiş olduğu manadır. Yani لِيُنذِرَ'nın mahalline yapılan atıf ile verdikleri manadır

²⁸⁰ İbn Aşûr, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, XXVI, 26.

ki eleştireye tutulmuş ve Arapça kaidelere uygun olmadığı tespiti yapılmıştır. Yukarıda sıraladığımız meâl sahiplerinin vermiş oldukları manaların çoğu “zalimleri uyarmak ve iyilik yapanları müjdelemek için” veya “müjde olmak üzere” şeklinde olmuştur. Ancak anlamda herhangi bir bozulma olmaması ve bazı müfessirler tarafından bunun mümkün olabileceği ifadeleri sebebi ile bu şekilde mana verenler de hata etmiş sayılmazlar. Yalnız en son verilmesi gereken manayı da vermişlerdir diyebiliriz.

3.3.6. اِحْسَانًا Farklı İ'rab Seçenekleri

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا (Ahkâf /15)

Elmalılı: “Biz, insana ana-babası hakkında iyilik yapmayı tavsiye ettik.”

H.B.Çantay: “Biz insana ana ve babasına iyilik etmesini tavsiye ettik”

Diyanet: “Biz, insana anne babasına iyi davranmayı emrettik.”

Kur’ân Yolu: İnsana, ana ve babasına iyi davranmasını emrettik.

Y.N. Öztürk: “Biz insana, anne babasına çok iyi davranmasını önerdik”

M. İslamoğlu: “Biz insana anne babasına karşı iyi davranması talimatını ilettik.”

S. Ateş: “Biz insana, ana babasına iyilik etmesini tavsiye ettik.”

H. Atay: “Biz insana, anne ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir.”

B. Bayraklı: “Biz insana, anne babasına iyi davranmasını emrettik.”

H. Yılmaz: “Ve Biz insana, ana ve babasına iyileştirmeyi-güzelleştirmeyi yükümlülük olarak ulaştırdık.”

İ. Eliaçık: “İnsana anne-babasına güzel davranmayı tavsiye ettik.”

Cümlenin bu kısmında çeşitli manaların verilmesinde إِحْسَانًا kelimesinin i'rabdaki konumunun önem teşkil ettiği düşüncesindeyiz. Farklı takdirler neticesinde değişik manalar elde edileceğini görmekteyiz. İlk takdir edeceğimiz i'rab şekli, mahzûf bir fiile bağlı mef'ûlu mutlak olmasıdır. Takdiri; وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ أَنْ يُحْسِنَ إِلَيْهِمَا إِحْسَانًا şeklinde yapılır.²⁸¹ Burada mef'ûlu mutlak ifadesi devreye gireceği için her ne kadar, 'tavsiye ettik' ve 'önerdik' kelimeleri ile çeviri yapılabilirse de manada te'kid ifade etmesi gerekmektedir. Bu şekilde yapılan bir i'rab takdirinde verilebilecek mana şöyle olmalıdır:

“Biz insana, kesinlikle anne-babasına iyilik yapması-güzel davranması önerisinde bulunduk-tavsiye ettik.”

Çantay, Ateş, Atay ve Eliaçık meâllerinde sadece “tavsiye etmek” ifadesini kullanmaları sebebi ile vurgulu üslûbu yansıtamamakta, ayetin manası sığ ve düz kalmaktadır. Sanki yapılması mübah bir öneri gibi anlaşılmaktadır. Öztürk: “çok iyi davranmasını önerdik” diyerek, Yılmaz da: “ana ve babasına iyileştirmeyi-güzelleştirmeyi yükümlülük olarak ulaştırdık” şeklinde bir çeviri yaparak meâllerinde bu vurgulu ve tekid içeren ifadeyi yansıtmaya çalışmışlardır.

İkinci bir takdirimiz ise وَصَّيْنَا kelimesi أَمَرْنَا ve أَمَرْنَا manasında kabul edildiği halde إِحْسَانًا kelimesinin mef'ûlun bih olmasıdır.²⁸² Bu durumda anlam, bir önceki verdiğimiz mananın yerine;

“Biz insana, anne-babasına iyilik etmesini emrettik.”

şeklinde olmalıdır. Bayraklı, açık bir şekilde “emrettik” diye çeviri yaparak, verdiği manada bunu tutarlı ve kesin bir dille aktarmıştır. Ancak İslamoğlu meâlinde “iyi davranması talimatını ilettik” şeklinde çeviri yaparak emir ve ilzam manasını ‘talimat’ şeklinde ifade etmeye çalışmıştır.

²⁸¹ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, IV, 336; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 605; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 667; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 176; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 26.

²⁸² Halebî, *el-Mesûn*, IX, 667; Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefatihü'l-Ğayb*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan, 2013. XXVIII, 13; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVI, 29; Derviş, *İ'râb*, IX, 176; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 27.

Bu kelimenin i'rabında üçüncü ihtimali de değerlendirip, buna bağlı olarak ayetin bir diğer manasını ortaya koymakta fayda görmekteyiz. Bu ise إحصانا kelimesinin mef'ûlun leh olmasıdır.²⁸³ Bu durumda farklı bir anlam daha elde edebiliriz. Yapılan bu i'raba göre çeviri:

“Biz insana, anne-babasına iyilik etmesi için tavsiyede bulunduk”

şeklinde olmalıdır.

Ortaya koyduğumuz farklı i'rab şekillerinde nasıl da mananın ve mefhumun farklı bir boyut kazandığını görmekteyiz. Birinci ihtimalde ayette te'kid ve vurgulu bir anlatım var iken ikinci ihtimalde emir verme, sorumlu ve yükümlü tutma manalarını kazanmaktadır. Bu manaları yansıtmaya gayreti içerisinde olan meâller olduğu gibi tam olarak yansıtamayan ve manada eksikliğe yol açan meâllere de şahit olmaktayız. Göstermiş olduğumuz üçüncü ihtimali yani mef'ûlun leh olma olasılığındaki mefhumu yukarıda sıraladığımız hiçbir meâl yansıtmamıştır. Buradan anladığımız, Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinin birçok şekilde mana ve mefhum içerebileceği ve hiçbir anlam bozukluğuna uğramayacağıdır. Ancak bu manaların bir tercüme ve meâle sığdırılıp, aktarılması mümkün gözükmemektedir. Bizzat Arapça lafızları ve terkibi ile bu değişik manalara ulaşabilmekteyiz.

Dinimizde anne-babaya iyi davranmanın gerekli ve bağlayıcı olduğu ve onlara isyan etmenin büyük günahlardan olduğu bilinmektedir. Anne ve babasına nasıl muamele etmesi gerektiğini meâllerden öğrenecek bir kimse yapılan tercümelerde ayetin çevirisinin “tavsiye ettik/önerdik” gibi lafızlar ile yapıldığını görecektir. Bu da onu yanlış anlamaya sevk edebilir. Bahsettiğimiz yanlış anlama ise vahyi indirenin, kişinin ebeveynine iyilik etmesini ‘önermesidir’. Öneri kabul edilebilir veya edilmeye de bilir. Dolayısı ile kişi bu ayeti olması gerektiği şekli ile çevirilmeyen bir meâlden okuduğunda, anne-babasına ihsan etmesi zorunluluğunu kendinde görmeyebilir.

²⁸³ Ebu Hayyan, *el-Bahru'l-Muhît*. VIII, 60; Derviş, *İ'râb*, IX, 176.

3.7. “مَا” Harfinin Çeşitli İ’rabları

أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا (Ahkâf / 16)

Elmalılı: “...yaptıkları amellerin en güzelini...”

H.B. Çantay: “...işlediklerinin en güzel (ler)ini...”

A. Davudoğlu: “...amellerinden en güzelini...”

H. T. Feyizli: “...yaptıkları (hayırlı amellerin hepsi)ni en güzeline göre...”

A.F. Yavuz: “... işledikleri güzel ameli...”

Diyanet: “...yaptıklarının iyisini...”

Kur’ân Yolu: “...yaptıklarının güzelini...”

Y. N. Öztürk: “...yaptıklarının en güzelini...”

M. İslamoğlu: “...yaptıklarının en iyilerini...”

H. Atay: “...işlediklerini en güzel şekilde...”

Y. Işıcık: “...yaptıklarının en güzeli ile...”

İ. Eliaçık: “...yaptıklarının en iyilerini...”

S. Kocaoğlu: “... işlediklerinin en iyisini...”

Yine ayette yer alan “مَا” harfinin değişik i’rab alması nedeni ile farklı anlamlar ortaya çıkmaktadır. Bu ihtimalleri takdir ederek ayete verilebilecek değişik manalar üzerinde konuşmaya çalışalım. Hiç şüphesiz bir harfin içeriğinde farklı ihtimaller taşıması Kur’ân-ı Kerîm’i anlama noktasında çok önemli bir pozisyonu vardır. Şimdi bunları ele alalım.

الَّذِي manasında ism-i mevsûl olabilir.²⁸⁴ Takdiri; الَّذِي عَمِلُوا'dur. İsmi mevsul olursa verilebilecek mana şu şekilde olabilir:

“...Yaptıkları amellerin en güzelini...”

İsm-i mevsul manasında çeviri yapan meâl sahiplerinden Elmalılı, A. F. Yavuz bu şekilde mana vermişlerdir.

Diğer bir görüşe göre ise nekire-i mevsûfe olabilir.²⁸⁵ Yani مَا harfi nekra olan أَحْسَنَ شَيْءٍ عَمِلُوا şeklinde olur. Yapılacak olan tercüme şöyle olabilir:

“...Yaptıkları şeyin en güzelini...”

Yukarıda taradığımız meâllere bakarsak bu şekilde çeviri yapan bir isim görmemekteyiz. Ancak haliyle de çeviri yapmak mümkün, ayete bu açıdan mana verme olanağı da mevcuttur.

“مَا” harfi masdariyye olma ihtimali de taşımaktadır. Bu durumda takdirimiz “أَحْسَنَ عَمَلِهِمْ” olarak yapılır.²⁸⁶ Bu ihtimal ile yukarıda verdiğimiz manaların dışında bir anlam vermemiz gerekmektedir. Mümkün olabilecek tercüme şöyledir:

“...Amellerinin en güzelini...”

Bir “مَا” harfinin farklı takdirleri ile çeşitli mana ve anlamlar elde etmiş olduğumuzu görmekteyiz. Bu Arapça lafızlar ile inen Kur’ân-ı Kerîm’in mucizesidir. İki harflik bir lafzın çeşitli i’rab hallerini ihtiva etmesi anlamda herhangi bir bozukluk meydana gelmeksizin farklı meâller elde etmemizi sağlıyor. İ’rab farklılığından kaynaklanan bu farklı manalar maalesef çeviri yapıldığında teke inmekte diğer anlam ve mefhum yok olmaktadır. Hazırlanan meâllerde bu farklı manaların ise izah edilmesi taraftarıyız. Böyle bir yöntem her ne kadar çalışmanın hacmini artıracaksa da Kur’ân-ı

²⁸⁴ Derviş, *İ’râbu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, IX, 177; Taha Durre, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Kerîm*, IX, 29; Sâlih, *İ’râbü’l-Mufasssal*, XI, 53.

²⁸⁵ Derviş, *İ’râb*, IX, 177; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 29

²⁸⁶ Derviş, *İ’râb*, IX, 177; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 29; Sâlih, *el-Mufasssal*, XI, 53.

Kerîm'in anlaşılmasına vesile olacaktır. Meâl ve tercüme yapan birisinin Mushaf hacmini aşmayacak genişlikte çeviri yapma endişesinden kaçmalı, ilahî kelâmın manalarını cömertçe aktarmalıdır.

3.8. Cümlelerin Hâliye veya İ'tirâziye İfade Etmesi

... وَقَدْ خَلَّتِ النَّذُرُ... (Ahkâf /21)

Elmalılı: "O'ndan önce ve sonra da nice peygamberler gelip geçmiştir"

H.B. Çantay: "-ki ondan evvel de, ondan sonra da inzâr edici peygamberler gelip geçmişti.-"

A. Davudoğlu: "-ki ondan evvel ve sonra birçok uyarıcılar(peygamberler) geçmiştir.-"

H. T. Feyizli: "Onun önünden ve ardından gelip geçen nice uyarıcı (peygamber)ler (gibi, o da demişti) ki..."

Diyânet: "Kendisinden önce ve sonra uyarıcıların gelip geçmiş olan Ad kavminin kardeşi..."

Kur'ân yolu: "-ondan önce ve sonra da bu kabilden uyarılar olmuştur-"

Diyânet Vakfı: "Kendinden önce ve sonra uyarıcıların da gelip geçtiği Ahkâf bölgesindeki kavmine..."

M. İslamoğlu: "-ki ondan önce de sonra da nice uyarıcılar gelip geçmişti-"

H. Atay: "Hani ondan önce ve sonra " Allah'tan başkasına kulluk etmeyin" diyen nice uyarıcılar gelip geçmişken..."

S. Akdemir: "Kendisinden önce de sonra da uyarıcıların gelip geçmiş olduğu halkını..."

B. Bayraklı: "...kendinden önce ve sonra uyarıcıların da gelip geçtiği Ahkâf bölgesindeki kavmine..."

Y. Işıcık: “Kendisinden önce ve sonra birçok uyarıcının geldiği kavmini...”

H. Yılmaz: “-Kesinlikle o’nun önünde ve ardında (her yanında) “Allah’tan başkasına kulluk etmeyin. Şüphesiz ben sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum” diyen uyarıcılar geçmişti.-”

İ. Eliaçık: “-ki ondan önce de sonra da nice uyanışa çağırın gelip geçmişti-”

Ayetimizin tamamını buraya yazarak ayete verilebilecek manaları daha iyi aktarabilmeyi ve gerekli yeri işaretleyerek ayetin daha kolay anlaşılmasını sağlamak istiyoruz. Konumuz olan ayetin tümü şu şekildedir:

وَأَذْكُرُ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَّتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمَنْ خَلْفَهُ إِلَّا اللَّهُ إِلَيَّ

أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

“و (vav)” harfinin hâliye olması mümkündür. Bu durumda kendisinden sonra gelen fiil cümlesi hal cümlesi olmaktadır. Bu vecihte zi’l hâl (hal sahibi) olması gerekecektir. Hal sahibi içinse iki seçeneğimiz olacaktır. Zi’l hâl ya fâil olan Hûd (a.s) ya da mef’ûlun bih olan “قَوْمٌ/kavim” kelimesi olabilir. “و (vav)” harfinin hâliye olarak kabul ettiğimizde iki mana ortaya çıkmaktadır.²⁸⁷

- O, kendinden önce ve kendi çağında birçok uyarıcılar geçtiği halde kavmini uyardı. (Hal sahibinin fâil olduğu örnek)
- Kavmini, kendinden önce ve kendi çağında birçok uyarıcılar geçtiği halde uyardı. (Hal sahibinin mef’ûlün bih olduğu örnek)

Kur’ân-ı Kerîm ayetlerinin i’rab bilgisi dahilinde mana ve mefhum zenginliğinin ortaya çıktığını görüyoruz. Hal manası verenlere baktığımızda, Diyanet, Diyanet Vakfı, S. Akdemir, B. Bayraklı ve Y. Işıcık’ın hazırlamış olduğu meâlleri görüyoruz. Diyanet meâlinde ‘Fâilden Hal’ yaparak mana verirken, Diyanet Vakfı, Bayraklı, S. Akdemir, Y. Işıcık ise ‘Mef’ûlün bihden Hal’ yaparak mana vermişlerdir. Muhakkak ki ikisinin arasında fark vardır. Fâilden (Hûd’dan a.s) hal olursa Hûd’u (a.s) ilgilendiren bir

²⁸⁷ Halebî, *ed-Durru’l-Mesûn*, IX, 673; Beydavî, *Envâru’t-Tenzîl*, II, 396; Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXVI, 25.

durumdur. Verdiği mücadeleyi kendi gibi olan ve kendinden önce yaşayan birçok peygamber de vermiş, korkutucu uyarılarda bulunmuş ve tevhid inancı uğruna yaşamışlardır. Geçmiş peygamberlerin hallerini bilerek kavmini uyarmaktadır. Fâilden hal olursa bu ve buna benzer manaları elde ederiz. Ancak ikinci ihtimal olan mef'ûlün bihten (Kavimden) hal olursa uyarılan kavim ile alakalıdır. Şu durumda Hûd a.s halkını uyararak kendilerinden öncekilerin de tevhide çağrıldıklarını ve onların şu an dünyada olmadıklarını, kavminin de sonunun onların gibi olacağını bildirme manasına gelebilmektedir. Bu iki ihtimalde dahi ilahi kelamdan nice manalar süzülürken, Kur'ân-ı Kerîm bir meâle döküldüğünde çeviri yapanın sınırlarını aşamaz hale gelmektedir. Oysa asıl metni olan Arapça'da ise birçok mefhumun elde edilebileceği ve sınırlanamaz bir hal alacağı ortadadır.

Hal cümlesi olmasının dışında 'ara cümle' dediğimiz i'tiraziye cümlesi de olabilir.²⁸⁸ وَقَدْ خَلَّتِ التُّدْرُ... ibaresi i'tiraziye tûmcesidir. Bu durumda ayetimiz başka bir mana alemi ve anlam özelliği kazanmaktadır. Şimdi bu manayı yansıtan meâllerin hangileri olduğuna göz atalım. Elmalılı, H. B. Çantay, A. Davudoğlu, H. T. Feyizli, M. İslamoğlu, H. Yılmaz ve İ. Eliaçık yaptıkları Türkçe çevirilerde 'ara cümle' manasını vermişlerdir. Ancak bu ara cümle olduğunu iki çizgi arasında göstermek ile bir iltibas ihtimalini engellemeye çalışanlar daha tutarlı bir çeviri yapmış gözükmektedir. Bu itiraz yani ara cümlesini iki çizgi arasında gösterenler, H. B. Çantay, A. Davudoğlu, M. İslamoğlu, H. Yılmaz ve İ. Eliaçık olmuştur. O halde ara cümlede verilecek manamız şu şekilde olabilir:

"-Hiç şüphesiz, kendinden önce ve kendi çağında birçok uyarıcı geçti.-"

Bu ayete verilebilecek bir diğer manamız ise "أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ" /Allah'tan başkasına ibadet etmeyin" cümlesinin yukarıda ki i'tiraziye dediğimiz " وَقَدْ خَلَّتِ

التُّدْرُ/Daha önce uyarıcılar geçti" cümlesine dahil edilerek elde ettiğimiz manadır.²⁸⁹ O

halde ayetimizin kazanacağı anlam şu şekilde olabilir:

²⁸⁸ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 298; Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 673; Beydavî, *Envâru't-Tenzîl*, IX, 396; Kurtubî, *el-Câmi*, XIX, 212; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 25.

²⁸⁹ Kurtubî, *el-Câmi*, XIX, 212.

“Hiç şüphesiz, kendinden önce ve kendi çağında “Allah’tan başkasına ibadet etmeyin” diyen birçok uyarıcı geçti.”

Bu manayı vermeye çalışan H. Atay, H. Yılmaz olmuştur. Ancak şunu belirtmemiz gerekir ki Yılmaz, “أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ”/Çünkü ben sizin hakkınızda çok büyük bir günün azabından korkarım” cümlesini de ara cümlenin içine katıp önceki peygamberlerin sözü olarak aktarmıştır. Fakat çalışmış olduğumuz birçok tefsirde bu cümlenin Hûd’a (A.s) ait olduğu belirtilirken aksini bildiren bir ibareye rastlamadık. Sayın Yılmaz meâlinde buna dair herhangi bir bilgi de paylaşmamıştır.

İ’tirazıye cümlesi olduğunda manamız hal manasından farklı bir anlam kazanmıştır. Bu manaların tümünü elbette bir meâlden elde etmek güç olacaktır. Tabii ki burada meâlleri eleştiri yağmuruna tutup onlara itibar edilmeyeceği gayesinde değiliz. Her meâlin kendi içerisinde belli bir başarısı ve hizmeti olduğu kanaatindeyiz. Fakat bizim gayemiz Kur’ân-ı Kerîm okuyucularının müracaat ettikleri meâllerdeki çevirilerin, Allah kelamının tek manası olmadığını göstermektir. Nitekim Kur’ân’ı anlamak isteyen ve Arapça bilmeyen her müslüman elinde olan çeviri ile ona ulaşmak ve hayatına aktarmak istemektedir. Dolayısı ile amacımız elimizde olan meâlin ayetlerin sadece bir manasının olduğu vehmini ortadan kaldırmak ve derûni manaları içerdiğini göstermektir.

3.9. “أَنَّ” Harfinin Cümledeki İ’rabı

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ (Ahkâf /21)

Elmalılı: “Allah’tan başkasına tapmayın.”

A. Davudoğlu: “Allah’dan başkasına ibadet etmeyin”

H. T. Feyizli: “Allah’tan başkasına kulluk etmeyin.”

Diyanet: “Ancak Allah’a ibadet edin.”

H. Atay: “Allah’tan başkasına kulluk etmeyin.”

S. Akdemir: “Allah’tan başkasına ibadet etmeyin.”

Y. Işıcık: “Yalnızca Allah’a kulluk edin!”

İ. Eliaçık: “Allah’tan başka mabud tanımayın.”

Burada tekrar tekrar aynı cümleleri verip okuyucuyu yormamak için; ayetleri aynı lafızlar üzere çeviri yapan zatlara örnek vermemeye dikkat ediyoruz

Ayetimizde üzerinde duracağımız husus i’rabı değişiklik arz edip mananın üzerinde farklılığa sebep olacak “أَنَّ” lafzıdır. Bu lafzın farklı i’rab hallerinde ayetin anlamına etkisi olduğunu vereceğimiz örneklerle göstermeye gayret edeceğiz.

İlk olarak *أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ* cümlesi *أَنْذَرَ* fiili ile alaka kurularak anlaşılabilir.

Takdirlerimizi bu fiil ile bağlantı kurarak yapacağız. “أَنَّ” için üç vecih vardır. Birinci olarak *أَنَّ*’den tahfif edilmiş *أَنَّ* olabilir. Bu durumda *شَا*’n zamirinde amel eder ve *لَا* nâfiye olur.²⁹⁰ O halde manamız:

“Allah’tan başkasına ibadet etmemeleri hususunda uyardı.”

şeklinde olur.

شَا’n zamirinde amel eden *أَنَّ*’den tahfif edilmiş *أَنَّ*’e bu şekilde mana vermek doğru olacaktır. Çünkü *شَا*’n zamiri durumu, hali, olayı bildirme manasında kullanılmaktadır.

İkinci olarak “أَنَّ” nasb edici masdar olur ve aynı şekilde *لَا* nâfiye olur.²⁹¹

Yapılan bu takdirde “أَنَّ” kendisinden sonra gelen fiili masdar kipine sokar. Bu durumda *أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ* cümlesi *أَنْذَرَ* mazi fiilinin mef’ûlü olmuş olup mansûb mahallinde yer almış olur. Buna göre manamız şöyle olabilir:

Allah’tan başkasına kulluk etmemelerini uyardı.

²⁹⁰ Derviş, *İ’râbu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, IX, 184; Taha Durre, *Te’fîru’l-Kur’âni’l-Kerîm*, IX, 40.

²⁹¹ Nehhâs, *İ’râbu’l-Kur’ân*, s. 985, Beydavî, *Envâru’t-Tenzîl*, II, 396; Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXVI, 25.

Üçüncü olarak ise bu ayetteki “أَنَّ” müfessire olabilir. Çünkü öncesinde geçen *تَعْبُدُوا* kelimesi *لَا* nâhiye olur.²⁹² *قَالَ* fiilinde *أَنَّ* fiilinde *قَالَ* manası bulunmaktadır. Bu durumda ise *لَا* ile meczum olur. “أَنَّ” lafzı müfessir olduğunda ayetimizin manası farklı bir mahiyet kazanır. Şu hali ile verilebilecek mana:

“Allah’tan başkasına ibadet etmeyin” diye uyardı.

olacaktır.

Bu ayetin manasına dair yukarıda verdiğimiz meâl örneklerinde Elmalılı, A. Davudoğlu, H. T. Feyizli, H. Atay, S. Akdemir ve İ. Eliaçık verdiğimiz takdirlerden üçüncü olanı tercih ederek mana verirken; Diyanet ve Y. Işıcık ise ayetteki vurgu edatını belirtmek adına “Yalnızca Allah’a kulluk edin” şeklinde çeviride bulunmuşlardır.

İki harften oluşan bir lafız farklı i’rablandığında ayetimizin anlamı değişiklik kazanmaktadır. Bu zengin ve çeşitli manaları herhangi bir meâlde yapılan çeviri veya tercümenin yansıtması mümkün değildir. Kur’ân-ı Kerîm zenginliğini Arapça lafızlardan almaktadır. Arapça lisanını bilmeyenler, Allah kelamının bu değişik manalarını ve zengin içeriklerini tefsir kitaplarından elde etmeleri mümkündür. Bu nedenle Kur’ân-ı anlamaya gayret eden birisine önerimiz meâl ile yetinmemesi kendisinin mutlaka bir tefsirden yardım alması olacaktır.

3.10. Kelimenin Bedel veya Haber Olması

رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ (Ahkâf /24)

Elmalılı: “O bir rüzgardır ki içerisinde çok acıklı bir azap vardır.”

H.B. Çantay: “...rüzgârdır ki onda elem verici bir azâb vardır”

H. T. Feyizli: “...; içinde elem verici azap bulunan bir rüzgardır.”

A.F. Yavuz: “Bir rüzgâr ki, onda çok acıklı bir azab vardır.”

²⁹² Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXVI, 25; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 188; Taha Durre, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Kerîm*, IX, 40.

Diyanet: “İçinde elem dolu azabın bulunduğu bir rüzgârdır.”

Kur’ân Yolu: ...; içinde acılı azap bulunan rüzgar!

Diyanet Vakfı: "İçinde acı azapbulunan bir rüzgardır!"

Y.N. Öztürk: “Bir rüzgâr ki, içinde acıklı bir azap var.”

M. İslamoğlu: “...: içinde acıklı bir azabı barındıran bir bela kasırgası”

S. Ateş: ...içinde acı azâb bulunan bir rüzgârdır.”

H. Atay: “...can yakıcı azap veren bir rüzgardır.

S. Akdemir: O, içinde çok acı veren bir azap bulunan rüzgardır!

B. Bayraklı: “İçinde acı azap bulunan bir rüzgârdır.”

Y. Işıcık: “...içinde acıklı bir azap barındıran kasırgadır.

Ayetteimizde i’rab değişikliği söz konusu olan kelitemiz ریح kelimesidir. İki türlü i’rablandırma seçeneğimiz vardır. Birincisi mahzûf bir mübtedânın haberi olmasıdır. Bu durumda kendi içerisinde yeni bir cümle olup isim cümlesi yapısı kazanır ve haber olmasına dayanılarak mana verilir. Bu görüşü destekleyen farklı bir kıraat Abdullah ibn Mesud (R.Anh)’dan gelmiştir. Onun kıraatine göre bu ayet “بَلْ هُوَ رِيحٌ” şeklinde okunmaktadır. O halde mübtedâ-haber cümlesi aşikâr olarak ortaya çıkmış oluyor.²⁹³ Bu i’rab halinde verilebilecek mana:

O, içerisinde azap barındıran bir rüzgardır.

şeklinde olur. Bu kelimenin i’rabını haber olduğunu kabul ederek mana verenler Elmalılı, A.F. Yavuz, Diyanet, Diyanet Vakfı, Y. N. Öztürk, B. Bayraklı ve S. Akdemir olmuştur. Çalışmalarında sadece mübtedâ-haber manasını veren meâl sahipleri ikinci ihtimali meâllerinde belirtmedikleri gibi herhangi bir dipnotta da bunu

²⁹³ Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, III, 55; Hemedânî, *el-Kitâbu’l-Ferîd*, VIII, 610; Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf Ebû Zeyd es-Seâlebî, *Tefsîru’s-Seâlebi*, Dâru İhyâ-i Tûrâsî’l-Arabî, Beyrut, 1997, V, 222; Kurtubî, *el-Câmi*, XIX, 214.

belirtmemişlerdir. Bu ise anlam daralmasına ve Kur'ân'ın manalarının yitik kalmasına neden olmuştur.

Bu kelimenin i'rablanması hususunda ikinci bir ihtimal daha vardır. O da öncesinde geçen “بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ/Hayır. O acele ettiğiniz şeydir.” cümlesinde geçen “ما/şey” den bedel olmasıdır.²⁹⁴ Halbuki bedel olduğu i'rab şekli ortaya konduğunda anlam değişiklik gösterir ve ayete vermemiz gereken mana değişir. Bedel olarak i'rabladığımızda ayetimizin çevirisi şöyle olur:

Hayır! O acele ettiğiniz şey; içinde azap barındıran bir rüzgardır.

H.B. Çantay, H. T. Feyizli, Kur'ân Yolu, M. İslamoğlu, S. Ateş, H. Atay ve Y. Işıcık yapmış oldukları meâl çalışmasında bedel manasını vererek ayeti tercüme etmişlerdir. Bu isimler de aynı şekilde diğer mananın olabileceği hususunda bir ayrıntı belirtmemişlerdir.

Meâl sahiplerinin yapmış oldukları çalışmalarda gördüğümüz kadarı ile ayete verilebilecek manalardan bir tanesini tercih ettiklerini görmekteyiz. Bu da Kur'ân-ı Kerîm'in ayetlerinde içermiş olduğu muhtemel manaları zayi etmek ve sınırlamak anlamına gelmektedir. Verdiğimiz bu örneklerden yola çıkarak yapılabilecek küçük bir tavsiye ortaya çıkmaktadır. Bu, muhtemel manalara en azından dipnotlarda değinilmesi, farklı bir anlamın bulunabileceği ayetlerde bunlara da işaret etme tavsiyesidir. Bu yöntem ile gayemiz en azından Arapça bilmeyen bir okuyucuyu ayetlerin farklı vecihlerine ulaşmasını sağlamaktır.

3.11. Kasem ve İsti'nâfiye İfade Eden “و” Harfi

وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ (Ahkâf /26)

Elmalılı: “Andolsun ki biz onlara ... imkanlar vermiştik.”

A. Davudoğlu: “Andolsun! Biz onlar ... vermiştik ki..”

²⁹⁴ Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, IX, 674; Hemedânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd*, VIII, 610; Sâfî, *el-Cedvel*, XIII, 192; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 184.

Diyanet: “Andolsun, ... onlara vermiştik.”

Kur’ân Yolu: Onlara ... imkanlar verdik.”

Y.N. Öztürk: Yemin olsun, onlara... imkân ve kudreti vermiştik

M. İslamoğlu: Doğrusu onlara... güç ve kudret vermişti

S. Ateş: Onlara... vermiştik.

Y. Işıcık: Onlara... vermiştik.

İ. Eliaçık: İyi dinleyin! Biz onlara... imkanlar vermiştik.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاھُمْ cümlesinde geçen (و) Vav bir görüşe göre; kalem harfidir. Üzerine yemin edilen şey ise mahzuktur ve takdir edilir. Takdiri, والله'dir.²⁹⁵ Yemin cümlesinin cevabı ise sonrasında “لَقَدْ مَكَّنَّاھُمْ” cümlesidir.²⁹⁶ Yemin lafzı ile başlanan ayetlerde vurgulu ve dikkat çekici bir üslûp vardır. Bu Allah'ın ayetleri ile alay eden, peygamber ve Müslümanlar ile istihza eden müşrikleri etki altına almak ve kulak kesilmelerini sağlamak içindir. Allah kendi nefesine ant içerek geçmiş ümmetlerin akıbetini bildirmekte ve Mekkeli müşriklere verilen imkan, güç ve kudretin önceki ümmetlere verilenden daha az olduğu uyarısını yapmaktadır. Bu vurgulu ifadeyi meâlîne aktarmaya çalışanlar arasında Elmalılı, A. Davudoğlu ve Diyanet ayeti “Andolsun” şeklinde çevirirken; Y. N. Öztürk ise “Yemin olsun” diyerek çeviride bulunmuştur.

Bir başka görüşe göre ise vavı (و) başlangıç (İsti'nâfiye) ifade eder. Ancak sonrasında gelen (ل) lâm harfî ise vurgu ve te'kid anlamını kazandırmaktadır.²⁹⁷ Bu durumda yine bu ayetin çevirisini yaparken anlatımı kuvvetlendirmek adına *şüphesiz, kesinlikle, mutlaka, muhakkak ki, gerçekten* gibi vurgulu ifadeleri kullanmak doğru olacaktır. Bu açıdan ele aldığımızda M. İslamoğlu ve İ. Eliaçık bu ayetin çevirisinde

²⁹⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVI, 52; Sâfi, *el-Cedvel*, XIII, 193; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 186; Taha Durre, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, IX, 47.

²⁹⁶ Derviş, *İ'râb*, IX, 186; Taha Durre, *Tefsîr*, IX, 47.

²⁹⁷ Sâlih, *İ'râbu'l-Mufassal*, XI, 67.

yapmış oldukları meâllerde bunu birşekilde ifade etmeye çalışmışlardır. M. İslamoğlu “Doğrusu” diyerek bu te’kidi beyân etmiştir. Lakin İ. Eliaçık’ın “İyi dinleyin!” tarzında yapmış olduğu çeviri dikkat çekici ve vurgulayıcı bir üslûp olarak görünmektedir. Ancak tercih edilen çeviri lafzı ayetin içerisinde bulunan mefhumu barındırmamaktadır. Allah Teâlâ bazı ayetlerde “ها, ألا, أما” gibi tenbih edatlarını kullanmıştır. Bu tenbih harfleri, muhatapı uyarıcı ve dikkat çekici bir anlam içermektedir.²⁹⁸ Bu gibi ayetlerde *İyi dinleyin!, Âgah olun!, Dikkat kesilin!, Uyanık olun!, Haberiniz olsun!* gibi manalar vermek mümkündür.²⁹⁹ Fakat burada bu durum söz konusu değildir. Bize göre Eliaçık ayeti yanlış tercüme etmiştir.

Diğer meâl sahiplerinin çevirilerine göz attığımızda ayeti ne yemin lafzı ne de vurgulu bir ifade ile çevirdikleri görünmektedir. Kur’ân Yolu, S. Ateş ve Y. Işıcık bu ayeti çevirirken normal fiil ve fâil cümlesi düzeyinde çevirmişler hiçbir vurgulu ifade, te’kid edici bir lafız veya dikkat çekici bir üslûp kullanmamışlardır. Bu da ayetin gerçek manasının yitimine sebep olmuş barındırdığı mefhumu kaybetmesine neden olmuştur. Ayetteki maksadın Müşriklerin dikkatini çekmek ve en üst seviyede uyarmak olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu uyarıcı ve tenbih edici ifadeler yemin lafızları ve vurgu ifade eden edatlar ile meydana gelmektedir. O halde bu ayetin çevirisini yaparken, manasının daralmaması ve anlamının eksilmemesi adına bu durumu göz önüne almak mecburiyetimiz olduğu düşüncesindeyiz.

3.12. Sıla(Zâid) olan مِنْ Harfi Cerinin Te’kid İfade Etmesi

مِنْ شَيْءٍ...فَمَا أَعْنَى عَنْهُمْ (Ahkâf /26)

Elmalılı: “...kendilerine hiçbir fayda vermedi”

H.B. Çantay: ...onlara hiçbir şeyle fâide vermedi.”

A. Davudoğlu: “...kendilerine bir fayda vermedi.”

²⁹⁸ Muhammed b. Abdîrahîm el-Umerî el-Meylânî, *Şerhu'l-Muğni fi'n-Nahvi*, Dâru Nûri's-Sabah, Mardin, 2012, s. 265; Mustafa el-Galayînî, *Câmiu'd-Dürûsi'l-Arabiyye*, Müessesetü'r-Risâleti Nâşirûn, Beyrut, 2012, s. 695.

²⁹⁹ Tenbih edatının geçtiği ayetlere bk. Bakara, 12-13; Ra'd, 28; Mücâdele, 19-22.

H. T. Feyizli: "...Hiçbir şeyde kendilerine fayda vermedi."

A.F. Yavuz: "...kendilerine bir fayda vermedi."

Diyamet: "...kendilerine bir yarar sağlamadı."

Kur'ân Yolu: "Onlara...hiçbir fayda sağlamadı"

Y.N. Öztürk: "...kendilerine hiçbir yarar sağlamadı/kendilerinden hiçbir şeyi uzaklaştıramadı."

M. İslamoğlu: "...başlarından belayı savmaya yetmedi."

S. Ateş: "Fakat ne kulakları, ne gözleri... kendilerine bir yarar sağladı."

S. Akdemir: "...kendilerine hiçbir yarar sağlamamıştı."

B. Bayraklı: "...kendilerine bir fayda sağlamadı."

Y. Işıcık: "...onlara bir fayda vermedi."

H. Yılmaz: "...onlara hiçbir yarar sağlamadı."

İ. Eliaçık: "... bir fayda sağlamadı."

S. Kocaoğlu: "...kendilerine bir yarar sağlamamıştır."

﴿مِنْ شَيْءٍ﴾ terkihi câr-mecrurdur. Harfi cer burada sıla (zaid) olarak bulunmaktadır.

Manayı kuvvetlendirmek için kullanılmaktadır.³⁰⁰ Öncesinde bulunan *فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ* cümlesinde nefiy edatı olan *مَا*'nın olumsuzluk ifadesine daha kuvvetli ve güçlü bir anlam ifadesi kazandırır.³⁰¹

³⁰⁰ İbni Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, Dâru'l-Erkam, Beyrut, 1999, I, 459-460; Meylânî, *Şerhu'l-Muğni*, s. 282; Galayîni, *Câmiu'd-Dürûsi'l-Arabiyye*, s. 701.

³⁰¹ Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 379; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVI, 52; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 28.

Bu açıklamalar üzerine ayette ilgili kısma meâllerde verilen manalara bir göz atmak istiyoruz. A. Davudoğlu, A. F. Yavuz, Diyanet, M. İslamoğlu, S. Ateş, B. Bayraklı, Y. Işıcık, İ. Eliaçık ve S. Kocaoğlu hazırlamış oldukları meâllerde bu cümledeki vurgu ve te'kidi yansıtmayı ihmal ettiklerini görmekteyiz. Onlar “bir fayda vermedi”, “bir yarar sağlamadı”, “bir yarar sağlamamıştır” gibi cümleler ile çevirerek ayetin manasındaki vurguyu ihmal etmişler ve anlamda daralmaya sebep olmuşlardır. Bize göre burada ki mana şöyle olmalıdır:

...onlara hiçbir şekilde fayda vermedi.

Fakat dile getirdiğimiz şekilde olumsuz manayı te'kid ve vurgulu ifadesi ile meâllerinde yansıtanlar ise Elmalılı, H. B. Çantay, H. T. Feyizli, Kur'ân Yolu, Y. N. Öztürk, S. Akdemir ve H. Yılmaz olmuştur. Bu meâl sahipleri “hiçbir fayda vermedi”, “hiçbir şeyle fâide vermedi”, “hiçbir şeyde kendilerine fayda vermedi”, “kendilerine hiçbir yarar sağlamamıştı” cümleleri ile çeviri yaparak ayette bulunan mefhumu aktarmaya çalışmışlardır. Bu anlatım şekli ve yöntemi ile tevhid inancına yönelmeyen ve peygamberi tasdik etmeyen müşrikler uyarılmaktadır. Önceki ümmetler hakkındaki akıbet net bir şekilde ve vurgulu ifadeler ile anlatılarak kalpleri ve akılları düşündürmeye sevk etmek amacı güdülmüştür.

3.13. لَعَلَّٰنِİN Hem Teraccî Hem de Ta'lil Bildirmesi

لَعَلَّٰهُمْ يَرْجِعُونَ (Ahkâf /27)

Elmalılı: “Olur ki dönerler diye...”

H.B. Çantay: “...belki onlar (küfürden îmaana) dönerler diye,...”

H. T. Feyizli: “...ve belki (küfürden) dönerler diye...”

A.F. Yavuz: “...olur ki, (küfürden) dönerler.”

Diyanet: “(Doğru yola) dönsünler diye...”

Diyanet Vakfı: “Belki doğru yola dönerler diye...”

M. İslamoğlu: "...belki vazgeçerler diye..."

S. Akdemir: "...doğru yola dönmeleri için..."

Y. Işıcık: "...belki "günahlarından" vazgeçerler diye

H. Yılmaz: "...onlar dönsünler diye..."

S. Kocaoğlu: "İnkardan" dönerler diye..."

لَعَلَّ mana itibari ile teracci ve ta'lil bildirmektedir. Teracci, "beklemek", "ummak", "olabilecek şeyler hakkında ümitli olmak" manasına gelmektedir.³⁰² Ancak ta'lil manasında olduğunda "كي" manasında; "için", "üzere", "diye" gibi manaları içermektedir. Bu açıdan ele aldığımızda ayetimiz iki anlam taşımaktadır.³⁰³

İlk olarak teracci ifade etmesidir. Bu durumda isti'nafiye yani müstakil bir cümle olmaktadır. O halde vereceğimiz mana

"Umulur ki vazgeçerler."

şeklinde olacaktır. لَعَلَّ'nin teracci manası olduğu halde mana veren meâl sahibi A. F. Yavuz olmuştur. O, cümleyi müstakil bir halde ayırarak "olur ki, (küfürden) dönerler" şeklinde mana vermiştir.

Ta'liliye (sebebiyet) manasına gelince burada önceki ayet ile bağlantı kurularak mana versek daha doğru olacaktır. Ayetimizin öncesi "وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ" /Ayetleri beyân ettik" لَعَلَّ'nin talil ifade etmesinden dolayı yerine كي takdiri yaparak mana verdiğimizde ayetin manasını anlamak daha kolay olacaktır. Takdirimiz şu şekildedir:

³⁰² İbni Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, I, 417; Galayînî, *Câmiu'd-Dürûsi'l-Arabiyye*, s. 700.

³⁰³ Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 379; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 28; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVI, 55.

“Vazgeçmeleri için ayetleri beyân ettik.”

Sebebiyet manasını meâllerinde tercih edenler A. F. Yavuz dışında geri kalan meâl sahipleridir. Onlar, “Olur ki dönerler diye”, “belki onlar (küfürden îmaana) dönerler diye”, “(Doğru yola) dönsünler diye”, “belki vazgeçerler diye”, “doğru yola dönmeleri için”, “inkardan dönerler diye” cümleler ile çeviri yaparak ta’liliye manasını aktarmaya ve yansıtmaya çalışmışlardır.

İ’rab farklılığından oluşan ayetlerdeki mana zenginliği ve üslûp çeşitliliği adına bu ayetler birer örneklik sergilemektedir. Bu zenginliği, mana ve üslûp çeşitliliğini bir meâlden almak elbette mümkün olmayacaktır. Biz okuyucuya meâl okumalarından daha çok rivayet ve lugavî açıklamalarda bulunan tefsir kitaplarına yönelmelerini tavsiye ediyoruz. Meâlden alamadığı zevki muhakkak ki tefsir okumalarından alacağı kanatindeyiz. İlahi kelamın manalarını, meâllerden tek-düze okumak yerine; tefsir kitaplarından okumanın daha doğru olduğu görüşüdeyiz.

3.14. فَلَوْلَا'nın Tevbih ve Azarlama Anlamı

فَلَوْلَا نَصْرُهُمْ (Ahkâf /28)

Elmalılı: “...onlara yardım edip kurtarsalardı ya!”

H.B. Çantay: “...onlar (ın azabını savmıy) a yardım etmeli değil miydi?”

A. Davudoğlu: “...onları kurtarsalardı ya!”

H. T. Feyizli: “...kendilerine yardım etselerdi ya!”

Diyabet: “...kendilerine yardım etseydi ya!?”

Kur’ân Yolu: “...kendilerine yardım etselerdi ya!”

³⁰⁴ Ebu’s-Su’ûd, *Tefsîru Ebi’s-Su’ûd*, VII, 379; Râzî, *Mefatihü'l-Ğayb*, XXVIII, 26.

M. İslamoğlu: "...onlara yardım etselerdi ya!"

H. Atay: "...kendilerine yardım etmeli değil miydi?"

Y. Işıcık: "...onlara yardım etti mi?"

H. Yılmaz: "...yardım etmeli değil miydi?"

İ. Eliaçık: "...onları kurtarabildi mi?"

هلا, لوما, لولا gibi edatlar arz ve tahdid edatları olarak isimlendirilirler. Fiil cümlesine yaştıklarında teşvik, yönlendirme, tevbih, paylama, azarlama manalarına gelebilmektedir. Yanaştığı fiilin durumuna göre mana kazanmaktadır. Mazi fiile dahil olduğunda tevbih, azarlama, kınama, paylama manası kazandırırken, muzari fiile bitiştğinde de teşvik, yönlendirme gibi anlamlar kazandırır.³⁰⁵

Ayetimize dönüş yaparsak لولا edatı mazi fiil olan نَصَرَ'ya bitiştğinden ayete tevbih, azarlama, paylama, kınama, manalarını kazandırmaktadır.³⁰⁶ Bu üslup Allah'ın tayin ettiğı tevhid inanacını terk eden müşriklere bir ders niteliğindedir. Kendilerinden önce yaşayan kavimlerin daha güçlü ve imkan sahibi oldukları ancak yine de Allah'ın helak etmesinden hiçbir şeyin kurtarmadığını ve ahirette de; ibadet ettikleri şeylerin kesinlikle herhangi bir faydasının olmadığını ayan beyân ortaya döken bir üsluptur. O halde çeviri yaparken bu azarlama, ayıplama, takdir ve kınamayı hissettirmeliyiz:

فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا آلِهَةً

"Allah'a yakınlaşmak adına ilah edindikleri (putlar) onlara yardım etseydi ya! Ama nerede...?"

Buradaki kınama bu şekilde ortaya çıkarılabilir. Anlattığımız şekliyle bu ayete gerektiğı gibi taşıdığı ruh ve mana bütünü üzere çeviri yapanlar, Elmalılı, H. B. Çantay,

³⁰⁵ İbni Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, I, 399; Meylânî, *Şerhu'l-Muğni*, s. 282; Galayînî, *Câmiu'd-Dürûsi'l-Arabiyye*, s. 694; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVI, 55-56.

³⁰⁶ Ebu Hayyan, *el-Bahru'l-Muhît*. VIII, 66; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIX, 218; Râzî, *Mefatihü'l-Ğayb*, XXVIII, 26; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 28; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVI, 56.

A. Davudoğlu, H. T. Feyizli, Diyanet, Kur'ân Yolu, M. İslamoğlu, H. Atay ve H. Yılmaz olmuştur. Saydığımız bu isimler “onlara yardım edip kurtarsalardı ya”, “onları kurtarsalardı ya!”, “kendilerine yardım etselerdi ya!”, “yardım etmeli değil miydi?” gibi cümleler ile tevbih manasını yansıtmaya çalışmışlardır. Ancak Y. Işıcık “...onlara yardım etti mi?” ve İ. Eliaçık ise “...onları kurtarabildi mi?” soru cümlesi şeklinde çeviri yapmıştır. Bu ise ayetin içerdiği o azarlama üslûbunun zayi olmasına ve kaybolmasına neden olmuştur. Bu nedenle bu yapılan tercümeleeri doğru bulmamaktayız, ayetin taşıdığı mefhumun kaybolduğu görüşündeyiz.

4. BELÂGAT SANATLARINDAN KAYNAKLANAN ANLAM FARKLILIĞI

Kur'ân-ı Kerîm Arapça lisanının en beliğ ve en fasih eseridir. Bünyesinde barındırdığı belagât ve edebi sanat incileri sınırsız ve ucu görünmeyen bir okyanus gibidir. Kur'ân-ı Kerîm'in böyle bir özelliği taşıması Arap dilinin zenginliğinden olması yanı sıra; en önemli unsur ise ilahi kaynaklı olmasıdır. Kulak veren herkesi -inansın- inanmasın- hayran bırakıp hayrete düşüren ve aciz kılan bir yapısı bulunmaktadır. Her açıdan edebi üslûp ile dolu olan ve zengin dil kaynaklarını ihtiva eden böyle bir kelamı aktarmakta, yapılan tercüme ve meâllerde belagât ve fesâhatını ortaya dökmekte elbette sıkıntılar ve eksiklikler olacaktır. Kaldı ki beşer yazması bir eseri dahi tam manası ile bir diğer dile aktarmakta hatalar ve sorunlar gerçekleşmektedir. Ancak üzerinde durduğumuz ilahi kelam olması hasebi ile bu gibi hata, eksiklik ve daralmaları en az seviyeye indirmekle yükümlüyüz. Amacımız Allah Teâlâ'nın insanlığa çağrısının doğru ve anlaşılabilir bir şekilde ulaşmasıdır. İşte belagât sanatlarının aktarılması ve tercümelerde anlam daralmasına bir nebze örneklik etmesi amacını güttüğümüz bu çalışmada belagât sanatlarına riayet edilmeden yapılan çevrilerin neden olduğu sorunlar ve bu sorunları giderme yöntemlerine değineceğiz.

4.1. Kinâye Sanatının Etkisi

“مُعْرِضُونَ” Kelimesi (Ahkâf /3)

Elmalılı: “...yüz çeviriyorlar.”

H. B. Çantay: “...yüz çeviricidirler.”

Y.N. Öztürk: "... yüz çevirmektedirler."

M. İslamoğlu: "...yüz çeviriyorlar."

S. Ateş: "... yüz çevirmektedirler."

Y. Işıcık: "Fakat inkar edenler, kendilerine yapılan uyarılara aldırıyorlar."

H. Yılmaz: "... yüz çevirenlerdir."

Ayetin bu cümlesinde belâgat sanatlarından kinâye bulunmaktadır. Beyân bölümlerinden biri olan kinâye; bir sözü gerçek manasına da gelebilecek şekilde, onun dışında başka bir manada kullanma sanatına denir.³⁰⁷ وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُذُنُوا مُعْرِضُونَ cümlesinde geçen مُعْرِضُونَ kelimesinde kinâye vardır.³⁰⁸ "مُعْرِضُونَ" kelimesi "yüz çevirme, arkasını dönüp gitme" manalarına gelmektedir.³⁰⁹ Kinâye yapılan asıl mana ise Mekke müşriklerin Kur'ân-ı Kerîm'deki uyarıları, kıyamet haberlerini, enfüsî ve âfâki delilleri anlamaya yanaşmadıkları ve üzerinde tefekkür etmedikleridir. Bu nedenle bu cümleye:

"Uyarıldıkları şeyler üzerine tefekkür etmezler,"

"Kıyamete dair yapılan uyarılara iman etmezler,"

"Dirilişi, hesap vermeyi umursamazlar."

şeklinde mana vermek daha uygun olacaktır.³¹⁰ Her ne kadar hakiki manası yüz çevirmek, dönüp gitmek, terketmek de olsa ayetin mefhumunda kastedilen mana yapılan uyarıları dikkate almamaları ve tevhide dair çağrılarını önemsememeleridir. Kinâye sanatında kastedilen içerisindeki mecazi anlamdır. Ancak hakiki manasını kullanmakta da herhangi bir sakınca gözükmemektedir.

Ancak meâllerimiz buna hassasiyet göstermemiştir. Sanki hepsi dil birliği etmişçesine "yüz çevirme" çevirisini yaparak, bu ilahi beyânın fehvasında bulunan asıl

³⁰⁷ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, s. 402; Kazvînî, *et-Telhîs*, s. 83; Bolelli, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, s. 171.

³⁰⁸ Hererî, *Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhân*, XXVII, 41.

³⁰⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VII, 176; Cevherî, *Mu'cemu's-Sihâh*, s. 691.

³¹⁰ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 287; Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 364; Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XIII, 322.

kastedilen manayı ortaya koymamışlardır. Üzerinde inceleme yaptığımız meâller arasında bir tek Y. Işıcık yaptığı meâl çalışmasında “Fakat inkar edenler, kendilerine yapılan uyarılara aldırıyorlar.” diye tercüme ederek bizim üzerinde durduğumuz şekli ile çeviri yapmıştır. Meâller de anlam kayması, daralması ve ayetlerin anlaşılması gibi problemler kinâye ve benzeri diğer belagât sanatlarının yapılan tercümelemlerde tam olarak yansıtılmamasındandır. Bu da okuyucuyu Kur’ân-ı Kerîm’i tatsız, kuru ve yalın okumaya itmektedir. Netice ise Kur’ân’dan bir tat alamama ve daha acı olanı ise Kelamullah’ın o meâlden ibaret sanılmasıdır. Bunun en az seviyeye indirilmesi belagât ve dil sanatlarına riayet edilerek yapılan çevirilerde mümkün olacaktır.

4.2. Mecaz-ı Mürsel Sanatı

أَرَأَيْتُمْ Örneği (Ahkâf /4)

Elmalılı: “Şimdi baksanıza...”

H.B. Çantay: “...bana haber verin.”

A. Davudoğlu: “...bana gösterin.”

H. T. Feyizli: “...dikkatle baktınız mı?”

Diyamet: “... gördünüz mü?”

Kur’ân Yolu: “...düşündünüz mü?”

Diyamet Vakfı: “...göstersenize bana!”

Y. N. Öztürk: “... gördünüz mü?”

M. İslamoğlu: “... hiç göz attınız mı?”

S. Ateş: “...gördünüz mü?”

H. Atay: “...bana göstersenize!”

S. Akdemir: “Söyleyin bakalım!”

B. Bayraklı: "...baktınız mı?"

Y. Işıcık: "Hiç düşündünüz mü?"

İ. Eliaçık: "...gösterin bana..."

Belâgat sanatlarından mecaz-ı mürsel bulunan bu ayetimizde, edebi sanatların ayete mana vermede ve bir uslûb niteliği kazandırmada etkili ve yön verici bir faktör olduğunu görmekteyiz. Bu gibi sanatların olduğu yerlerde kelimenin lugat manası kullanıldığında, ayeti anlama açısından bir daralma ve eksilme görmekteyiz.

"أَرَأَيْتُمْ/Gördünüz mü?" cümlesinde mecaz-ı mürsel vardır.³¹¹ Hakiki mana ve mecâzi mana arasındaki alaka ise sebebiyettir. Ayet, Mekke müşriklerine hitaben "Gördünüz mü?" diyerek görme neticesinde oluşan haberi/bilgiyi kastetmektedir. Bu edebi sanat neticesinde bu cümlenin tefsirini birçok müfessir "أَخْبِرُونِي/Bana haber verin, bildirin, gösterin" şeklinde yapmışlardır.³¹²

Yukarıda bu cümleye meâllerde verilen manaları paylaştık. Elmalılı, H. T. Feyizli, Diyanet, Kur'ân Yolu, Y. N. Öztürk, M. İslamoğlu, S. Ateş, B. Bayraklı ve Y. Işıcık meâllerinde kelimenin asıl manasını alarak "Şimdi baksanıza", "dikkatle baktınız mı?", "gördünüz mü?" "baktınız mı?" gibi cümleler ile çeviri yaparak mana vermişlerdir. Bize göre bu tarzda yapılan çeviriler ayette bulunan asıl maksadı yansıtamamıştır. Bu ayet, Allah'tan başkasına tapanları ilzam için inmiştir. Müşrikleri cedel ve münazaraya davet etmektedir. Mücerred olarak 'baktınız mı?', 'gördünüz mü?' gibi çeviriler bize göre yeterli olmamaktadır. Bize göre mana şu şekilde olmalıdır:

"Bana gösterin/ haber verin/ söyleyin/ bildirin"

şeklinde olmalıdır. Nitekim H. B. Çantay, A. Davudoğlu, Diyanet Vakfı, H. Atay, S.Akdemir ve İ. Eliaçık gibi isimler meâllerinde bizim gösterdiğimiz şekli ile mana vererek ayette geçen maksadı aktarmaya çalışmışlar ve bize göre de başarılı olmuşlardır.

³¹¹ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru 'l-Münîr*, XIII, 321.

³¹² Beydavî, *Envâru't-Tenzîl*, II, 392; Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 364; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 5; Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, Dâru İbn Kesîr-Dâru'l-Kelîmi't-Tayyib, Dimeşk, Beyrut, 1994, V, 18; Vehbe Zuhaylî, *el-Münîr*, XIII, 322; Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 197.

Daha önce belirttiğimiz gibi ayetteki münazaraya davet etme özelliği ve Allah'ın tek ilah olduğuna inanmayanları ilzam etme hususiyeti ancak bu lafızlar ile ortaya çıkmaktadır.

Ayet, mücerred soru cümlesi halinde yapılan çevirilerde yalın bir istifham cümlesi olarak kalmaktadır. Bu cümlenin cedele davet etmesi ve tevhid inancına sahip olmayanların burhan ve delillerini ortaya koyma çağrısı salt soru cümlesi ile yitik duruma düşmektedir. Bu üslûbu anlayabilmemiz en başta Arapça dili ve edebiyatına vakıf olmak ile mümkün olabilir. Ancak her kimse Arapça öğrenme kabiliyetine ve zamanına sahip olmayabilir. O halde teşvik edeceğimiz ve yönlendireceğimiz usûl, kişi ile ilahî kelâmı arasındaki bağlantı tercüme edilen tefsir kitaplarından okuyarak mümkün olacaktır.

4.3. İstifham Edatının Asıl Manası Dışında Kullanılması

Elmalılı: "...daha şaşkın kim olabilir?"

H.B. Çantay: "...daha sapık kimdir?"

A.F. Yavuz: "daha sapık kim olabilir ki.."

Diyanet: "Kim,...daha sapıktır?"

Kur'ân Yolu: "...daha şaşkın kim vardır?"

Diyanet Vakfı: daha sapık kim olabilir

Y.N. Öztürk: "...daha sapık kim vardır?"

M. İslamoğlu: "...daha şaşkın ve sapkın biri olabilir mi?"

H. Atay: "...daha sapkın kimdir?"

S. Akdemir: "...daha sapkın kimler olabilirler ki?"

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

istifham edatı asıl manası yani soru manası dışında kullanılmıştır. Buradaki soru edatı

ayetin öncesine ve sonrasına bakılarak inkâr ve taaccüb ifadesi kazanmaktadır. Bir önceki ayette Allah kendisinden başkasına tapanları; taşlardan, tahtalardan, mabetlerden ve insanlardan medet umarak onları tanrılaştıranları “Bana gösterin, haber verin! Benden başka taptıklarınız yerde neyi yarattı, neyi yaratmaya güç yetirdi.” diyerek onlara delillerini ve hüccetlerini beyân etmelerini istemiştir. Bu davet karşılığında hareketsiz kalan müşrikler ve Allah tanımazlar cevap verememiş, bunun üzerine Allah Teala, onların bu çaresizliklerini inkar ve şaşkınlık ifade eden istifham cümlesi ile beyân etmiştir. Buna göre “*Allah’tan başka birşeye ibadet edenden daha delalette olan kim vardır?*” cümlesine “*Allah’tan başka birşeye ibadet eden kimseden daha delalette olan biri yoktur.*” manasını vermek daha doğru olacaktır. Birçok müfessir de ayeti tefsir ederken bu şekilde tefsir etmişlerdir.³¹³ Üzerinde çalışma yaptığımız meâl sahipleri bu ayeti taaccüb ve şaşkınlık ifadelerini belirtmesi açısından soru edatlarını kullanarak ve cümleleri istifham anlamında kurarak çeviri yapmışlardır. Ancak bu ayetin çevirilmesinde daha isabetli olacağını düşündüğümüz mana şöyle olabilir:

“Allah’ın dışında kıyamete kadar cevap vermeyecek olan şeylere ibadet edenden daha ahmak / daha şaşkın / daha sapık/ daha akılsız bir kimse yoktur.”

Üzelerek söylemeliyim ki böyle bir mana, listesini vermiş olduğumuz meâllerin hiçbirinde görmek mümkün olmamıştır. Her hangi bir dipnot veya ikinci bir anlam da ortaya konmamıştır. Bu nedenle Allah kelamına yapılan çevirilerde bazı eksiklikler ve yanlış anlaşılmalarda olmaktadır. Biz kişiyi muhatab olduğu Kur’ân-ı Kerîm ayetlerini sadece bir meâlden değil aynı zamanda yanında bir tefsiri ile beraber takip etmesini tavsiye etmekteyiz. Bu yöntemle ayetlerdeki tevbih, azarlama, paylama manaları farkedilecek ve daha iyi anlaşılır hale gelecektir. Aksi takdirde ayetlerdeki ihtişam yok olmakta, anlaşılammakta ve kişiye herhangi bir manevi haz yaşatmamaktadır.

4.4. İstiâre Sanatının Etkisi

Örneği (Ahkâf /8) هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ

Elmalılı: “O, sizin niye yaygara edip durduğunuzu pekâlâ bilir.”

³¹³ Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 288; Beydavî, *Envâru't-Tenzîl*, II, 392; Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 365; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIX, 181; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 6; Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, V, 18; Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XIII, 324; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVI, 11; Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 199.

H. B. Çantay: “O, sizin ona dâir ne taşkınlıklar yapıp durduğunuzu çok iyi bilendir.”

H. T. Feyizli: “O, sizin kendi (Kitab’ı) hakkında yaptığınız taşkınlıkları bilir.”

A.F. Yavuz: “O, sizin içine dalıp durduğunuz (Kur’ân’a dair) itirafları çok iyi bilir.”

Diyanet: “O, sizin, hakkında (düşüncesizce) yaygara kopardığınız şeyi daha iyi bilir.”

Kur’ân Yolu: “İçine gömüldüğünüz iftira batağını O daha iyi bilmektedir.”

Diyanet Vakfı: “O, sizin Kur’ân hakkında yaptığınız taşkınlıkları çok iyi bilir.”

Y. N. Öztürk: “İçine gömüldüğünüz yaygarayı en iyi bilen O'dur.”

M. İslamoğlu: “(Allah) öksesine düştüğünüz bu iftiranın nedenini bilmektedir.”

Bayraklı: “Allah, sizin Kur’ân hakkında yaptığınız taşkınlıkları çok daha iyi bilir.”

Y. Işıcık: “Yaygarasını yaptığınız bu konuyla...”

H. Yılmaz: “O, sizin neyin içine atıldığınızı daha iyi bilir.”

İ. Eliaçık: “O, sizin neden yaygara kopardığınızı çok iyi biliyor.”

أَفَاضَ kelimenin Araplar arasında kullanımına bakmak ayeti daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Onlar bu kelimeyi hakiki manası olarak “أَفَاضَ الْمَاءَ عَلَى نَفْسِهِ أَي “أَفَاضَ”/Üzerine suyu boşalttı, döktü” şeklinde kullanmaktadırlar.³¹⁴ Aynı kelimeyi “أَفَاضَ” binek bir hayvanı akıtmak, dökmek, akıtmak manası yerine; hızlıca sürmek, itmek, hareket ettirmek anlamlarında kullanarak istiâre yapmışlardır.³¹⁵

³¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VII, 213; Cevherî, *Mu'cemu's-Sihâh*, s. 830; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XVIII, 501; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 8.

³¹⁵ İbn Manzûr, *Lisân*, VII, 213; Zebîdî, *el-Arûs*, XVIII, 501.

“أَفَاضَ” kelimesinin ayetimiz ile ilgili manasına gelirsek yine Araplar arasında kullanımının şöyle olduğunu görmekteyiz: “أَفَاضَ الْقَوْمُ فِي الْحَدِيثِ/Kavim bir hususta konuşmaya daldı, çoğalttı, artırdı; bir meseleyi yaydı, dallanıp budaklandırdı, uzattı, ayrıntıladı.” gibi.³¹⁶

Kur’ân Hakikatleri karşısında çaresiz kalan Arap müşrikler, acziyetlerini itiraf etmek yerine Allah Rasûlü’nün getirmiş olduğu vahye olmadık iftiralar atıyor; sihir, kehanet, aldatmaca, yalan, hikâye gibi adlandırmalarda bulunuyorlardı. İşte Allah Teâlâ onların bu hallerini, toplantılarında yaptıkları konuşmaları, attıkları yaygaraları, dalıp gittikleri iftiraları أَفَاضَ kelimesini kullanarak ifade etmiştir.³¹⁷

Bu cümle müşriklerin Kur’ân-ı Kerîm hakkındaki iftiraları ve aralarında yaptıkları konuşmaları ifade etmektedir. Mekke müşriklerinin, ayetler hususunda ne demek gerektiğine dair toplantılar yapıp, uzun uzun konuşmalar neticesinde, Kur’ân-ı Kerîm ayetlerinin, birer sihir, kehanet ve yalan olduğu kanaatine varmalarını; Allah Teala “dalmak, hakkında dalıp gitme” manasında تُفِيضُونَ kelimesini kullanarak müşriklerin bu hallerini istiâre yolu ile anlatmıştır.³¹⁸

Belâgat sanatlarından istiâre bulunan bu cümleye verilen manalara göz attığımızda çoğu çevirinin cümlenin sahip olduğu edebi sanatı ortaya koymaya çalıştığını görmekteyiz. Elmalılı, hazırlamış olduğu meâlinde “yaygara edip durduğunuz” cümlesi ile; Çantay, “ne taşkınlıklar yapıp durduğunuz” şeklinde; Diyanet ise “hakkında (düşüncesizce) yaygara kopardığınız” olarak; Öztürk, “gömüldüğünüz yaygarayı” ifadesi ile; İslamoğlu, “öksesine düştüğünüz bu iftiranın” cümlesi ile çeviri yaparak تُفِيضُونَ kelimesinin istiâre manasını aktarmışlardır. Ancak üzerinde çalışma yaptığımız meâller arasında bu kelimeni çevirisini, istiâre sanatını arka

³¹⁶ Zemaşerî, *Esâsü'l-Belâga*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 1998, II, 44; Râğib, *el-Müfredât*, s. 390; Kurtubî, *el-Câmi*, XIX, 183; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 8; Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, V, 19.

³¹⁷ Zemaşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 289; Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 365; Kurtubî, *el-Câmi*, XIX, 212; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVI, 8; Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, V, 19; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVI, 15.

³¹⁸ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XIII, 329; Hererî, *Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhâni*, XXVII, 42.

planda bırakarak yapan bir meâl vardır ki o da H. Yılmaz'ın meâlidir. Kendisi bu cümleyi Türkçe'ye aktarırken Arapça daki edebi sanatlara ve kelimenin istiâre manasına dikkat etmeyerek “neyin içine atıldığımızı” çevirisini yapmıştır. Bu şekilde yapılan tercüme müşrik Arapların Allah kelamına ve Rasûlüne yapılan iftiraları ve hezeyanları anlatmakta kudretsiz kalmaktadır. Bu ve böyle yapılacak çeviriler en başından beri anlattığımız üzere yüksek edebi sanat özelliklerini taşıyan Kur'ân-ı Kerîm'i anlaşılammaya ve değersiz kılmaya sebep olmaktadır. Belâgat ve fesâhatta ulaşılmayacak bir metin olan Kur'ân'ın çevirisini yaparken hiç şüphesiz bu gibi ince noktalara ve nüktelere dikkat etmek elzemdir.

4.5. Kasr İfadesinin Yansıtılması

Elmalılı: “Yalnız bana gönderilen vahye tabi oluyorum.”

H.B. Çantay: “Ben, bana vahy olunmakta bulunanlardan başkasına uymuyorum.”

A. Davudoğlu: “Ben ancak bana vahy olunana uyuyorum.”

H. T. Feyizli: “Ben, bana vahyedilen (Kur'ân)dan başkasına da uymuyorum.”

A.F. Yavuz: “Ancak bana gönderilen vahye uyuyorum.”

Diyanet: “Ben sadece bana vahyedilene uyarım.”

Kur'ân Yolu: “Ancak bana vahyedilene uyarım.”

Y.N. Öztürk: “Bana vahyedilenden başkasına da uymam!”

M. İslamoğlu: “Ben sadece bana vahyedilene izlerim.”

S. Ateş: “Ben sadece bana vahyedilene uyuyorum.”

H. Atay: “Ben ancak bana vahyolunana uymaktayım.”

B. Bayraklı: “Ben sadece bana vahyedilene uyuyorum”

H. Yılmaz: “Ben sadece bana vahyedilene tâbi oluyorum.”

İ. Eliaçık: “Sadece bana vahyedilene uyuyorum.”

إِنِ اتَّبَعِ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ

ve ancak vahyedilene tabi olmaktadır. Mekke’de eziyet gören Müslümanlar “Biz ne zamana kadar bu işkenceler altında yaşayacağız, bu eziyetten ne zaman selamete ereceğiz?” diye sorduklarında ve müşriklerin azap isteğinde acele edişleri neticesinde Hz. Peygamber (sav) onlara bu ayet ile cevap vermiştir. Kendisinin ancak almış olduğu vahiy ile hareket ettiğini, kendi nefsinden herhangi bir şey ihdas etmediğini söylemiştir.³¹⁹

Bu cümlede nefy (إِنِ) ve İstisna (إِلَّا) edatları kullanılarak kasr yapılmıştır. Ahkâf Suresi’nin ayetlerini Belâgat yönünde incelerken ‘Kasr’ sanatından bahsetmiştik. Kasr sanatı terimsel olarak, ‘özel bir şekilde bir kavramı başka bir şeye tahsis etmek’ anlamına gelmektedir. Bu tanımlamalar ve açıklamalardan sonra bu ayetin diğer bir yönüne işaret etmek istiyoruz. Bu cümleden anlaşılan diğer anlam ise Hz. Muhammed’in (sav) dini hüküm ve kararlara dair fiillerinin, sözlerinin ve onaylarının sadece ve sadece vahye dayalı ve ilahi bilgiye özel olduğu kanıtıdır. Yani din hakkında vermiş olduğu hükümler ve yapmış olduğu fiiller sadece ve ancak Allah’ın kendisine indirmiş olduğu vahye dayandığı ifadesi ve vurgusu söz konusudur.³²⁰

Bu cümleyi tercüme eden yukarıdaki isimler, ayetin içerisindeki kasr ifadesini aktarmakta sorun yaşamamışlardır. Türkçe’de vurgu, te’kid ve kasr ifadesi olarak kullanılan “yalnız”, “sadece”, “ancak”, “-den başka”, gibi kelimeler ile ayetin anlamını başarılı bir şekilde yansıtmışlardır. Fakat yukarıda verilen malumat ve tefsir seçeneklerine dayanarak söylüyoruz ki ayetin içeriğinin tam anlamı ile herhangi bir meâlden elde edilmesi güçtür. İslam’ı ilk kaynağı olan Kur’ân-ı Kerîm’den öğrenecek biri, mücerred meâl okuyarak onu yanlış öğrenebilir, inanç ve amelleri noktasında hatalara düşebilir. Bu cümleyi meâlden okuyacak bir kişi İslam’ın tek kaynağının vahyedilen Kur’ân olduğu vehmine kapılabilir ve Hz. Peygamber’in sünnetinin ve hadislerinin dinde kaynak olmadığını düşünebilir. Ancak Kur’ân-ı Kerîm’e bir bütün halinde bakıldığında ve bu ayetin Hz. Peygamber’in dine dair tüm fiillerinin vahiy ile hapsedildiği ve kasredildiği anlaşıldığında İslam’ın yeşermiş ve nemalanmış olduğu

³¹⁹ Zemahşerî, *Tefsîru’l-Keşşâf*, IV, 290; Beydavî, *Envâru’t-Tenzîl*, II, 393.

³²⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXVIII, 8; Ebu’s-Su’ûd, *Tefsîru Ebi’s-Su’ûd*, VII, 365; Hererî, *Hadâiki’r-Ravhi ve’r-Reyhâni*, XXVII, 42; Sabûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, III, 200.

kaynağın tek olmadığı aynı zamanda Kur'ân ve Sünnet/Hadis olduğu rahatlıkla farkedilecektir. Bize göre sahih bir dini bilgi sadece meâl okumak ile mümkün değildir. Okuyucu mutlaka ayetin tefsirine yönelmeli, okuduğu meâlde anlaşılmayan bir nokta olması halinde müfessirlere müracaat etmelidir.

4.6. Tağlib Sanatının Etkisi

وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مِّمَّا عَمِلُوا (Ahkâf /19)

Elmalılı: “Her biri için yaptıkları amellere göre dereceler vardır.”

H.B. Çantay: “Herkesin yaptıklarına göre dereceleri (mertebeleri) vardır.”

A. Davudoğlu: “Herbiri için yaptıkları amellerden dereceler vardır.”

H. T. Feyizli: Herkesin yaptıklarına (iyilik ve kötülüğe) göre dereceleri vardır.

A. F. Yavuz: Herkesin işlediği amellere göre dereceleri vardır.

Diyanet: Herkesin yaptıklarına göre dereceleri vardır.

Kur'ân Yolu: Her birinin yaptıklarına göre dereceleri vardır.

Y.N. Öztürk: Herbirinin, yapıp ettiklerinden dereceleri vardır.

M. İslamoğlu: Her birinin yaptıklarıyla uyumlu bir derecesi bulunacaktır.

S. Ateş: Her birinin (inanınların ve inanmayanların) yaptıkları işlerden dereceleri vardır.

H. Atay: İşlediklerine göre, her birinin bir derecesi vardır.

S. Akdemir: “Herkesin yaptıklarına göre dereceleri olacaktır.”

B. Bayraklı: Herkesin yaptıklarına göre dereceleri vardır.

Y. Işıcık: Herkesin, işlediklerine göre (iyi ya da kötü) dereceleri vardır.

H. Yılmaz: Ve herkes için işledikleri şeylerden, bir takım dereceler vardır.

İ. Eliaçık: Her birine yaptıklarına göre dereceler vardır.

S. Kocaoğlu: Her birinin yapıp ettiklerinde ötürü dereceleri vardır.

Suremizin 15'inci ayetinden itibaren anneye ve babaya iyilik etmenin gerektiğini, onlara hizmet ve dua etmenin sevap kazandıracığını bildirmeye başlamıştır. Böyle davrananların amellerinin en güzel şekilde karşılık bulacağı belirtilmiştir. Ardından hem Allah'ın vahdaniyetini, yaratmasını, hesabı, kıyameti ve dirilişi inkar eden ve aynı zamanda ana babasına asi olanların ise azap göreceğini anlatan ayetler de peşinden gelmiştir. Ayetimizin daha rahat anlaşılmasını sağlayacak olan önceki ayetler ile bağlantısını kurduktan sonra tağlib veya istiâre bulunan bu ayetimizi nasıl anlamamız ve hangi şekilde çeviri yapmamız hususunda konuşmaya başlayabiliriz.

“وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ بِمَا عَمِلُوا”/Yaptıkları sebebi ile herbir kimse için dereceler vardır.”

cümlesinde bulunan ‘dereceler’ kelimesi yüklendiği anlam itibari ile yüksek makamlar ve şerefli konum gibi manaları ile cenneti belirtmektedir. Oysa bu ayetten önce geçen iki grup vardır. Biri anne ve babasına iyilik yapan, Allah’a şükreden ve hayır isteklerinde bulunan bir grup, diğer ise Allah’ı inkar eden, dirilişi mümkün görmeyen ve ana babasına karşı gelip kötü davranan gruptur. O halde bu iki gruptan her biri nasıl olur da yüksek dereceler elde ederek cennete girerler? İşte burada ayeti doğru anlamamıza yardımcı olacak husus Arapça dilinin edebi özelliklerine ve söz sanatlarına vakıf olmaktır.

Birinci olarak bu ayette tağlib sanatı olduğunu söyleyebiliriz. Anlam olarak aktardığımız gibi “Yaptıkları sebebi ile her kimsenin dereceler vardır.” cümlesinde bütün insanları kapsayacak bir üslûp bulunmaktadır. Hâlbuki دَرَجَاتٌ kelimesi ahiretteki yeri cennet olup yüksek seviyelerde olacak kişilerin sahip olacağı makamları ifade eder. Ancak isyan eden günahkarlar ve kafirler için derece söz konusu değil (دَرَكَاتٌ/alçaklık, düşüklük) dereke söz konusudur. Tıpkı Nisa Sûresi'nin 145. ayetinde geçtiği gibi “إِنَّ

الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ”/Münafıklar cehennemden en aşağı tabakasındadırlar.”

cümlesinden cehenneme gireceklerin derece sahibi değil de dereke sahibi oldukları

anlaşılmaktadır. Fakat ahiret mutluluğuna ulaşanlar, cehenneme girenlerden üstün olduklarından tağlib ciheti ile sadece دَرَجَاتٌ/derece sahipleri zikredilmiştir. Bununla birlikte cennetlikler için dereceler varken cehennemlikler için ise dereceler kastedilmiştir.³²¹

Burada tağlib uslûbu yerine istiâre sanatı bulunduğu da söylenebilir. “دَرَجَاتٌ/dereceler” kelimesi “مَرَاتِبٌ/makamlar, mertebeler” manasında kullanılarak istiâre-i mekniyye-i asliyye yapılmıştır. Dolayısı ile “dereceler” kelimesi “mertebeler/makamlar” manasına geleceğinden ayetin fehvasına hem cennetlikler hem de cehennemlikler dahil olurlar.³²²

Yukarıda verdiğimiz bilgiler doğrultusunda bu ayete yapılan çevirilere göz atalım. Üzerinde çalıştığımız meâl sahipleri çevirilerini tağlib manasını veya istiâre edilen manayı vermeksizin tercüme ettiklerinden ayetin anlamında daralma ve eksilme meydana gelmektedir. Mesela, Elmalılı, A. Davudoğlu, A. F. Yavuz, Diyanet, Kur’ân Yolu, Y. N. Öztürk, H. Atay, S. Akdemir, B. Bayraklı, H. Yılmaz, İ. Eliaçık ve S. Kocaoğlu meâllerinde “yaptıkları amellere göre dereceler”, “işlediği amellere göre dereceleri”, “yaptıklarına göre dereceleri”, “İşlediklerine göre, her birinin bir derecesi” gibi cümleler ile Türkçeye aktararak ayetin içerisindeki mefhumu ve asıl manayı yansıtamamışlardır. Bu da ayetin öncesi ile bağlantı kurulduğunda yanlış anlaşılmaya müsaittir.

Ancak H. B. Çantay, H. T. Feyizli, S. Ateş ve Y. Işıcık bu ayeti tercüme ederken parantez içi kullanmışlar ve ayetin doğru anlaşılması noktasında gayret göstermişlerdir. Onlar “yaptıklarına göre dereceleri (mertebeleri) vardır.”, “yaptıklarına (iyilik ve kötülüğe) göre dereceleri”, “Her birinin (inanmayanların ve inanmayanların) yaptıkları işlerden dereceleri vardır.”, “işlediklerine göre (iyi ya da kötü) dereceleri vardır.” şeklinde çevirmişlerdir. Bu da ayetin yanlış anlaşılmasına engel olmaktadır. M. İslamoğlu ise parantez içi kullanmaksızın anlam vermeye çalışmıştır. O, “Her birinin yaptıklarıyla uyumlu bir derecesi bulunacaktır.” diye çevirerek tercümesinde ‘uyumlu’

³²¹ Zemaşşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 297; Ebu Hayyan, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 62; Ebu's-Su'ûd, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, VII, 375; Hererî, *Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhâni*, XXVII, 91.

³²² Ebu Hayyan, *el-Bahr*, VIII, 62; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIX, 203; Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XIII, 358; Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 211; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVI, 41.

kelimesini kullanmış ve aynı şekilde mananın yanlış anlaşılmasına engel olmaya çalışmıştır.

Görüldüğü gibi yapılan tercüme ve meâller Kur'ân-ı Kerîm lafızlarını tam manası ile aktarmakta aciz kalmaktadır. Tüm mefhumu ve anlamı yansıtlamayan bu şekilde yapılan çeviriler Allah kelamının yanlış anlaşılmasına sebep teşkil etmektedir. Bunun önüne geçilmesi ise Kur'ân dilinin aslını öğrenmek, gramerine ve edebiyatına muttali olmak ile olacaktır. Bunu elde edemeyen kişiler ise Kur'ân ayetlerini mutlaka bir tefsir kaynağından okumaları gerekmektedir. Ancak bu şekilde muhatap olduğumuz ilahi kelamın doğru manalarına ulaşmış oluruz.

4.7. يُعْرَضُ Kelimesinde İstiare Sanatı

(Ahkâf /20) وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ

Elmalılı: “İnkâr edenler ateşe arz olunacağı gün”

H.B. Çantay: “Kâfirlere, ateşin karşısına (getirilerek) gösterileceği gün”

A. Davudoğlu: “Ve küfredenler o gün ateşe arz olunurlar.”

H. T. Feyizli: “Küfre sapanlar/inkâr edenler, ateşe sunulacağı gün”

A.F. Yavuz: “Kâfir olanlara, ateşe arz edilecekleri gün...”

Diyanet: “İnkâr edenler ateşe sunuldukları gün”

Kur'ân Yolu: “inkâr edenler ateşin başına getirilince ,...”

Diyanet Vakfı: “İnkâr edenler ateşe arz olunacakları gün”

Y.N. Öztürk: “Gün olur, inkâr edenler ateşe arz edilirler”

M. İslamoğlu: “İşte inkârda ısrar edenlerin ateşe takdim edilecekleri o gün”

S. Ateş: “İnkâr edenler ateşe sunulacakları gün”

H. Atay: “İnkarcılar ateşe sunuldukları gün”

S. Akdemir: “İnkâr edenlere, ateşle yüzleşecekleri gün”

B. Bayraklı: “İnkâr edenler ateşle yüz yüze getirilecekleri gün”

Y. Işıcık: “İnkâr edenlere, ateşin karşısına getirilecekleri gün”

H. Yılmaz: “Ve kafirler;... ateş üzerinde yayılacakları gün”

İ. Eliaçık: “Kafirlik edenler ateşin karşısına çıkarılacakları gün”

S. Kocaoğlu: “İnkâr edenler cehenneme sunuldukları gün”

Kur’ân ilimleri ile iştiğal edenler, Arap dili ve belagât sanatlarının ayetler üzerinde uygulanmasında Allah’ın mesajlarının anlaşılmasını önemli bir yerinin olduğunu kabul ettiklerini düşünüyoruz. Bu nedenle yaptığımız çalışmada Arapça lisanına vakıf olmanın değer taşıdığını ve insanlığa yön veren Kelâm-ı İlâhî’nin sırlarına ermekte de önemli bir yerinin olduğunu gösterme gayesi içersindeyiz.

Bu bölümde üzerinde duracağımız “يُعْرَضُ” kelimesi ayetimizin anlaşılması açısından incelememiz gereken bir kelimedir. Zira kelimelerin hakiki ve mecâzi manaları vardır. İlk olarak hakiki anlamına bakılarak ayetler anlaşılmaya çalışılır. Lakin hakiki manayı vermek mazurlu ise mecaz manasına gidilir. . ع-ر-ض kelimesi hakiki manası itibari ile, ‘göstermek’, ‘sunmak’, ‘arz etmek’, ‘ortaya çıkarmak’ gibi manalara gelmektedir.³²³ Ancak bazı yerlerde kelimenin hakiki manasını vermeye engel olan bir karine bulunur. Bu durumda hakiki manası verilemeyen kelime başka bir kelimenin manasında kullanılarak ödünç alınır. İşte buna istiâre sanatı denilmektedir.

Ayetteki “يُعْرَضُ/arz edilirler” kelimesi istiâre yapılarak “يُعَذَّبُ/azab edilirler” manasında kullanılmıştır. Azap etmek; arz etme, gösterilme, sunma manasına benzetilmiştir. Kelimenin hakiki manasını vermeye engel olucu karine ise kendisine arz edilen veya kendisine gösterilen bir şeyin akıl ve şuur sahibi olmamasıdır. Evet, burada arz edilen şeyin ateş olmasından akılsız ve şuur sahibi olmayan bir varlık olduğunu

³²³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VII, 165; Cevherî, *Mu'cemu's-Sihâh*, s. 690; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, s. 831.

anlıyoruz. Bu neden ile burada “يُعْرَضُ/arz edilir” kelimesi ta’zîb/azap etme manasına gelmektedir. Nitekim Araplar, esirler öldürüldüğünde عَرَضَ الْأَسَارَى عَلَى السَّيْفِ derlerdi.

يُقْتَلُوا yani öldürüldüler manasında kullanırlardı.³²⁴ Arapça lugatı üzerine geniş bir çalışma yaparak uzmanlaşan ve otorite kabul edilen ez-Zemâhşeri, *Esâsü’l Belâga* isimli eserinde bu kelimenin belâgî manasına değinerek şöyle örnekler vermiştir: “عَرَضَهُمْ عَلَى النَّارِ أَيِ قَتَلَهُمْ”/Onları kılıça arz etti, yani öldürdü” ve “عَرَضَهُمْ عَلَى النَّارِ أَيِ قَتَلَهُمْ”/Onları ateşe sundu, yani yaktı” gibi.³²⁵ Bu örneklerden anlaşılacağı üzere “ateşe sunmak/arz etmek” yakmak manasına gelip azap etmek anlamında kullanılmıştır.

Buna benzer bir kullanım da Mü’min Sûresi 46’ncı ayetinde geçmektedir. يُعْرَضُ kelimesi orada şöyle geçmektedir: “النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا”/Sabah – akşam (devamlı) onlar ateşe arz olunurlar/azap edilirler/ateşe koyulurlar.” Buradaki “arz edilme / sunulma” kelimesinin, “azap edilme / ateşe sokulma” manasına geldiğini daha rahat anlamaktayız. Çünkü devamında gelen “وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ”/Kıyamet günü gerçekleştiğinde Firavun ailesini daha şiddetli azaba (cehenneme) girdirin.” cümlesi bize bunu aklen hissettirmektedir. Anladığımıza göre kıyamet koptuğunda azabın daha şiddetli olanına girecek olan Firavun ve avanesi daha öncesinde yani kıyamet gerçekleşmeden önce de azabın içerisindeydi ve azapları daha hafifti. Bu da ölüm sonrası olan kabir azabına işaret etmektedir. Hülasa olarak “يُعْرَضُ” kelimesi “عَرَضَهُمْ عَلَى النَّارِ” terkinde istiâre sanatı bulunmaktadır ve mecaz manasında kullanılmıştır.

³²⁴ Zemahşeri, *Tefsîru’l-Keşşâf*, IV, 297; Beydavî, *Envâru’t-Tenzîl*, II, 396; Ebu Hayyan, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, 63; Ebu’s-Su’ûd, *Tefsîru Ebi’s-Su’ûd*, VII, 375; Şerefüddin el-Hüseyn b. Abdillâh et-Tîbî, *Fütûhu’l-Ğayb*, Caizetü Dubai ed-Devliyye li’l-Kurani’l-Kerîm, Ürdün, 2010, XIV, 295; Şevkânî, *Fethü’l-Kadîr*, V, 26; Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXVI, 22; Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru’l-Münîr*, XIII, 360; Hererî, *Hadâiki’r-Ravhi ve’r-Reyhâni*, XXVII, 91; Fîrûzâbâdî; *el-Kâmûsü’l-Muhît*, s. 832. İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, VII, 165.

³²⁵ Zemahşerî, *Esâsü’l-Belâga*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Lübnan, 1998, I, 644.

Bu kelimenin kullanımında geçen diğer bir seçeneği de vermeden geçemeyeceğiz. عرض kelimesinin istimalinde geçen örneklerden biri de “عَرَضْتُ النَّاقَةَ عَلَى الْحَوْضِ/ Deveyi havuza arz ettim.” şeklindedir. Tefsir alimleri bu ayeti incelerken Arapların böyle bir kullanımını da göz önünde bulundurmuşlar ve bu cümlenin yapısını tartışmışlardır. Bu tümcenin aslında ‘taklib’ (kalb) bulunduğunu söylemişlerdir. Yani bu cümlenin asıl kurulumunun “عَرَضَ الْحَوْضُ عَلَى النَّاقَةَ” Havuz deveye sunuldu” tarzında olduğunu söylemişlerdir.³²⁶ Aynı zamanda İbn Abbâs’ın (R.Anh) bu ayete dair yapmış olduğu “Kafirlerin ateşe götürüldüğü gün” şeklinde yaptığı tefsirden de yardım alarak bu ayetin “Ateşin kafirlere sunulduğu gün” anlamında olabileceğini ikinci planda ve zayıf ve tutarsız görüşlerin aktarıldığı “قِيلَ” gibi lafızlar kullanarak belirtmişlerdir.³²⁷ Ancak mananın anlaşılması durumunda herhangi bir ‘Kalb’ işleminin gereksizliğini öngören *Bahru’l Muhît* sahibi Ebû Hayyân, ez-Zemahşerî’nin *el-Keşşâf*’ına haşiye yazan et-Tîbî, ve *Rûhu’l Meâni* sahibi el-Alûsi gibi isimler “Ateşin kafirlere sunulma” manasının vermenin doğru olmadığını ve İbn Abbâs’ın yapmış olduğu tefsirde de ayette ‘Kalb’ işleminin bulunduğu işaret etmediğini savunmuşlardır.³²⁸ Ebu’s-Su’ûd Efendi ve el-Beydâvi gibi isimler ise bu ayette ‘Kalb’ işleminin mübalağa katmak için caiz olduğunu ayrıca söylemişlerdir.³²⁹

Yukarıda verdiğimiz bilgilere göre çalışmamızın başından beri inceleme yaptığımız meâllerde verilen manalara yer vermek istiyoruz. Elmalılı, “ateşe arz olunacağı gün”; A. Davudoğlu, “o gün ateşe arz olunurlar”; H. T. Feyizli, “ateşe sunulacağı gün”; A. F. Yavuz, “ateşe arz edilecekleri gün”, Diyanet, “ateşe sunuldukları gün”, Diyanet Vakfı, “ateşe arz olunacakları gün”; Y. N. Öztürk, “ateşe arz edilirler”; S. Ateş, “ateşe sunulacakları gün”; H. Atay, “ateşe sunuldukları gün”; S. Kocaoğlu,

³²⁶ Bazı kaynaklarda ‘tahvil’ de denmiştir. Kalb iki lafızdan birini diğerinin yerine koymak suretiyle zahire aykırı söz söylenmesidir. Mesela Türkçe’deki “İğneyi ipe geçirdim” ifadesinde olduğu gibi. Geniş bilgi için bk. Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, s. 46.

³²⁷ Ebu Hayyan, *el-Bahru’l-Muhît*. VIII, 63; Tîbî, *Fütûhu’l-Ğayb*, XIV, 295; Beydavî, *Envârü’t-Tenzîl*, II, 396; Ebu’s-Su’ûd, *Tefsîru Ebi’s-Su’ûd*, VII, 375; Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXVI, 22; Şevkânî, *Fethü’l-Kadîr*, V, 26.

³²⁸ Ebu Hayyan, *el-Bahr*, VIII, 63; Tîbî, *el-Ğayb*, XIV, 295; Beydavî, *Envâr*, II, 396; Ebu’s-Su’ûd, *Tefsîr*, VII, 375; Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXVI, 22.

³²⁹ Beydavî, *Envâr*, II, 396; Ebu’s-Su’ûd, *Tefsîr*, VII, 375.

“cehenneme sunuldukları gün” diye çevirmişlerdir. Bu durumda görülüyor ki onlar ayetin ikinci manasını baz alarak çevirilerini yapmışlardır.

Aynı şekilde ikinci manasını gözeterek mana verip ancak farklı kelimeler ile ifade eden meâl sahipleri ise H.B. Çantay, “ateşin karşısına (getirilerek) gösterileceği gün”; Kur’ân Yolu, “inkar edenler ateşin başına getirilince”; S. Akdemir, “ateşle yüzleşecekleri gün”; B. Bayraklı: “ateşle yüz yüze getirilecekleri gün”; İ. Eliaçık: “ateşin karşısına çıkarılacakları gün”; gibi çeviriler ile tercüme etmişlerdir. M. İslamoğlu ise arz olunur, sunulur kelimesinin müradifi olan takdim lafzını kullanarak “ateşe takdim edilecekleri o gün” şeklinde çeviri yapmıştır. Bu da yine ikinci plan da olan manaya denk gözükmetedir. H. Yılmaz hazırladığı meâlde “Ve kafirler;... ateş üzerinde yayılacakları gün” tarzında bir çeviri yaparak ayette bulunan istiâre manasını yansıtmaya çalışmıştır. Ne yazık ki bu da kastedilen hakiki manayı yansıtabilmiş değildir.

Açıkça görüldüğü gibi Arap lisanına vakıf olan isimlerin ve tefsir sahiplerinin üzerinde durdukları asıl mana olan “Ateşte azap edilmeleri” ve “ateş ile acı çekmeleri” manaları yitik duruma düşmüş, asıl maksadın ise daralması ve aktarılamaması meydana gelmiştir. Bizim anladığımızı göre bu ayetin meâli yazılırken ilk önce tercih edilen mana aktarılmalı ve ikinci mananın ise bir dipnot halinde belirtilmiş olması gerekliydi. Bu ayete eline aldığı bir meâl vasıtası ile muhatap olan okuyucu, ateşin kafir olanlara arz edilip/sunulacağı, sadece gösterileceği vehmine kapılacaktır. Arapça dili ve belâgatından yoksun olarak yapılan çeviriler okuyucuyu yanlış sürükleyecek, ayetlerin taşıdığı hakiki anlamdan uzaklaştıracaktır. Allah’ın ayetlerini anlama arzusunda olan ancak Arapça bilmeyen bir kişi uygun tefsirlere yönelmiş olsa ilahi vahyi, meâlde anlaşılardan daha iyi idrak edecektir. Bundan da önemlisi yanlış sevkedilmekten korunacaktır.

4.8. İtnâb Üslûbunun Etkisi

Elmalılı: “Gerçeği ve doğru yolu gösteriyor.”

H.B. Çantay: “...hakka ve dosdoğru bir yola hidâyet eden...”

A. Davudoğlu: “Hakka ve doğru bir yola hidayet ediyor.”

H. T. Feyizli: "...hakka ve dosdoğru yola çağırın..."

A.F. Yavuz: "...hakka ve doğru yola erdiriyor."

Diyanet: "...gerçeğe ve doğru yola ileten..."

Kur'ân Yolu: "...gerçeğe ve doğru yola kılavuzluk eden..."

Diyanet Vakfı: "...hakka ve doğru yola ileten..."

Y.N. Öztürk: "...hakka ve dosdoğru yola ileten..."

M. İslamoğlu: "...hakikate ve dosdoğru bir yola yöneltiyor."

S. Ateş: "...gerçeğe ve doğru yola götüreren..."

H. Atay: "...gerçeği ve doğru yolu gösteren..."

S. Akdemir: "...gerçeğe ve doğru yola ulaştırın..."

B. Bayraklı: "O, gerçeğe ve doğru yola götürmektedir."

Y. Işıcık: "...hakka ve doğru yola yönlendiren..."

H. Yılmaz: "...hakka ve dosdoğru yola kılavuz olan..."

İ. Eliaçık: "...gerçeğin ta kendisini; doğru yolu gösteren..."

S. Kocaoğlu: "O, hakikate ve doğru yola iletmektedir."

İnsanların dini mükellefiyet ve sorumluk taşıdığı gibi cinler de aynı yükümlülüğü taşımaktadırlar. Tefsirlerde aktarılan bilgilere göre Taif'e ilahi davet için giden Hz. Peygamber (sav) Taif halkının davete karşılık olarak O'nu taşlamaları neticesi üzüntülü bir ruh hali ile Mekke'ye dönmekteydi. Bu sırada Allah Teâlâ cinlerin ileri gelenlerini Mekke'ye dönen Rasûlü'nün bulunduğu mevkiye yönlendirdi. Allah Rasûlü Nahle vadisinde sabah namazını kıldırırken Kur'ân ile ilk iletişime geçen cinler işittikleri karşısında hayrete düşmüşlerdi. İşittikleri Kur'ân-ı Kerîm ayetlerini hemen

kavimlerine dönerek onları uyarıcı ve davet edici rol oynamışlardı.³³⁰ İşte onlar davetlerini gerçekleştirirken Allah'ın yeryüzüne indirdiği son kitabı hakkındaki sözleri “إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقِ مُسْتَقِيمٍ” Gerçek inanca ve dosdoğru yola/şeriate iletiyor.” manasındaki ayetler olmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm ilahi kaynaklı olduğundan gereksiz uzatmalardan, yorucu tekrarlardan ve her türlü noksanlıktan münezzehtir. Bazı sûrelerde tekrar edilen aynı lafızlar veya cümlelerin bulunması bir maslahat üzere bina edilmiş, okuyanın mefkûresinde yer etmesi amacı güdülmüş ve her birinde ayrı noktaya temas edilmiştir. Bu nedenle Allah kelamı noksanlık ve tatvilden kesinlikle uzaktır. Bu ayette de “إِلَى الْحَقِّ” hakikat/gerçek/doğru” ve “وَإِلَى طَرِيقِ مُسْتَقِيمٍ” doğru yol” kelimeleri geçmektedir. İkiside aynı manayı ihtiva ediyor gibi gözükmektedir. Aynı anlamda fakat farklı bir terkiib içerisinde tekrar edip sözü uzatma tevehhümü meydana gelmektedir.

Burada yine ayetimizin anlaşılması noktasından edebi sanatların devreye girdiğini görmekteyiz. Murad-ı ilahinin daha rahat anlaşılmasının Kur'ân lisanının inceliklerine inmekle olduğuna inanmaktayız.

Cümlemizde geçen “وَإِلَى طَرِيقِ مُسْتَقِيمٍ” terkiibinde edebi sanatlardan itnâb bulunmaktadır. Daha öncede belirttiğimiz gibi “إِلَى الْحَقِّ/hakikat” ve “إِلَى مُسْتَقِيمٍ” anlamına gelmekte, aslında ikisi de aynı manayı, aynı içeriği barındırmaktadır. Oysaki burada bir incelik, bir nükte yer almaktadır. Her ne kadar ikisi de aynı anlama geliyor gibi görünse de farklı şeylere işaret etmektedir. “إِلَى الْحَقِّ” kelimesi tevhid/vahdaniyet/tek ilah inancı/doğru inanç anlamlarına işaret etmektedir.

³³⁰ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, thk. Dr. Abdullah b. Abdu'l Muhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Kahire, 2001, XXI, 165-173; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIX, 220-226; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVIII, 27-28.

“إِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ” ise şariat/ibadet/müâmelât/ameller manalarına taşımaktadır.³³¹

Dolayısı ile ikisinin de ayrı iki mefhumu taşımakta olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu hali ile toparlayacak olursak cümlelerin çevirisini:

“Öyle bir kitap ki sağlam bir inanca ileten ve doğru amelleri(şeriatı)gösteren”

şeklinde yapmak ayetimizin anlaşılmasında etkili olacaktır.

Bunun yanında başka bir anlam çıkarmak da mümkündür. Ayetimizde olduğu gibi aynı mana taşıyan lafızların ard arda getirilmesinde bir maksadın bulunduğunu ve bir gaye üzerine iki aynı manayı bulunduran kelimelerin birbiri ardına getirildiğini düşünebiliriz. Buradaki amacın Kur’ân-ı Kerîm’in doğruluna te’kid ve İslam’ın yüceliğine vurgu olduğunu görmekteyiz.³³² Kur’ân-ı Kerîm dinleyen cinler kendi halklarına döndüklerinde bu kitabın sadece ve sadece hakikate ve düzgün bir hayat tarzına ileten bir kitap olduğunu bu lafızlar ile ifade etmişlerdir. O halde manayı şu şekilde verebiliriz:

“Öyle bir kitap ki sadece hakikate ve ancak ve ancak doğru yola ulaştırır.”

Şimdi de meâllerimizde ayete verilen manaları inceleyelim. Esefle söylemeliyim ki üzerinde inceleme yapmış olduğumuz meâl sahiplerinin tümüne yakını ayetin sahip olduğu vurgulu üslûbu dahi aktarmaksızın yalın bir şekilde çevirilerini yapmışlardır. Elmalılı, A. Davudoğlu, A. F. Yavuz, Diyanet, Kur’ân Yolu, Diyanet Vakfı, S. Ateş, H. Atay, S. Akdemir, B. Bayraklı, Y. Işıcık ve S. Kocaoğlu bu ayeti tercüme ederken, “Gerçeği ve doğru yolu gösteriyor”, “Hakka ve doğru bir yola hidayet ediyor”, “hakka ve doğru yola erdiliyor”, “gerçeğe ve doğru yola ileten”, “gerçeğe ve doğru yola kılavuzluk eden”, “hakka ve doğru yola yönlendiren” cümlelerini kullanmışlardır. Bu yapılan tercümelerin ayetin hakkını vermediği düşüncesindeyiz. Sanki ayetin içerisinde aynı kelimelerin döndüğünü ve hiçbirşeye yaramadığı algısı oluşmaktadır. Hâlbuki farklı manalara gelebileceğini göstermiştik. Ayrıca itnâb sanatının amacının vurgu ve te’kid olduğunu söylemiştik. Ancak bu çevirilerde izah ettiğimiz edebi sanatlardan olan

³³¹ Ebu’l Fidâ İsmail b. Kesîr, *Tefsîru İbni Kesîr*, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut, 2009, III, 263; Ebu’s-Su’ûd, *Tefsîru Ebi’s-Su’ûd*, VII, 383; Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXVI, 32; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXVI, 60.

³³² Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, XXI, 172; Kurtubî, *el-Câmi’*, XIX, 229; Şevkânî, *Fethü’l-Kadîr*, V, 32; Hererî, *Hadâiki’r-Ravhi ve’r-Reyhâni*, XXVII, 116.

itnâb sanatının vurgulama tonu maalesef gözükmemektedir. Kur'ân-ı Kerîm zengin anlamları ve derin manaları bulunması ciheti ile böyle yapılan çevirilerden tamamen uzaktır. İlahi murad bu şekilde tercüme ve meâl edilerek sıkıştırılmamalı ve anlamları daraltılmamalıdır. Bunun da ancak edebi nüktelere riayet edilerek yapılan çeviriler ile elde edileceği kanaatindeyiz.

Diğer meâllerde yapılan çevirilerin ise vurgu tonu itibari ile kastettiğimiz şeye bir nebze olsun daha yakın oldukları gözükmemektedir. H. B. Çantay, “hakka ve dosdoğru bir yola hidâyet eden” diye; H. T. Feyizli, “hakka ve dosdoğru yola çağırın” şeklinde; Y. N. Öztürk, “hakka ve dosdoğru yola ileten” diyerek; M. İslamoğlu, “hakikate ve dosdoğru bir yola yöneltiyor” çevirisi ile; H. Yılmaz, “hakka ve dosdoğru yola kılavuz olan” cümlesi ile İ. Eliaçık da “gerçeğin ta kendisini; doğru yolu gösteren” şeklinde tercüme ederek ayetteki tekid ve vurgu tonlamasını yakalamaya çalışmışlardır.

Ancak bu meâllerin hiçbirinde yapılabilecek diğer çeviri göz önünde bulundurulmamıştır. Yukarıda listesi verilmiş olan meâllerin hiçbirinde bu mana dikkate dahi alınmamış ve bir açıklama yapılmamıştır. Hatta *Kur'ân Yolu* diye isimlendirilen Tükçe meâl-tefsir çalışmasında dahi buna rastlamış değiliz. Genel itibari ile yukarıdaki çevirilere bakıldığında ayetin Türkçeye aktarılmasında motamot/harfî harfine çeviri dediğimiz tercüme çeşiti uygulanmıştır. Bu yöntem herhangi bir dilde hazırlanan normal bir metnin dahi diğer dillere tercüme edilmesinde sorunların yaşanmasına, anlamın tam olarak aktarılamaması problemlerine yol açmaktadır. Kaldı ki i'caz yönü ve zengin belagât ve edebi sanatlarının bulunduğu İlahî kelamın aktarılmasında motamot çeviri uygulandığında mefhumun anlaşılma, mananın daralma ve tam yansıtılmama sorunları daha fazla rastlanır hale gelmektedir. Bize göre bu ayetin çevirisi yapılırken tıpa tıp kelimelerin manası yerine içerisindeki maksadın aktarılması gerekirdi. Cümle;

“Öyle bir kitap ki sağlam bir inanca ileten ve doğru amelleri(şeriatı)gösteren”

tarzında tercüme edilirse izah ettiğimiz problem izale olacak ayetin anlaşılması kolaylaşacaktır. Şayet bunun tercüme değil de tefsir olduğu iddia edilirse; tercümenin bir diğer manasının ‘tefsir etmek/açıklamak/beyân etmek anlamına geldiğini belirtmek isteriz. Kur'ân çevirisi yapan bir kimsenin amacı, ayetleri muğlak olduğu halde

tercümesini yapmanın aksine onu izah eden, açan ve beyân eder olduğu halde Türkçe'ye aktarmak olmalıdır.

4.9. Mecâz-ı Mürsel Sanatının Etkisi

وَأَمْ يَعْنِي خَلْفَهُنَّ (Ahkâf / 33)

Elmalılı: "...onları yaratmakta yorulmayan Allah..."

H.B. Çantay: "onları yaratmaktan yorulmamış olan Allah..."

A. Davudoğlu: "...onları yaratmakla yorulmayan Allah..."

A.F. Yavuz: "...onları yaratmakla yorulmamış olan Allah..."

Diyamet: "...onları yaratmaktan yorulmayan Allah'ın..."

Kur'ân Yolu: "...bunları yaratma konusunda acze düşmeyen Allah'ın..."

Diyamet Vakfı: "...bunları yaratmakla yorulmayan Allah'ın..."

Y. N. Öztürk: "bunları yaratmakla yorgunluğa düşmeyen Allah..."

M. İslamoğlu: "...bunları yaratmakla yorulup bitkin düşmemiş olan Allah..."

S. Akdemir: "...onları yaratmaktan aciz olmayan Allah'ın..."

B. Bayraklı: "...onları yaratmaktan yorulmayan Allah'ın..."

H. Yılmaz: "...onları oluşturmakla yorulmamış olan Allah'ın..."

İ. Eliaçık: "...dahası onları yaratmaktan yorulmamış Allah..."

Kelimelerin sahip oldukları mana ve bazı yerlerde kullandıklarında taşıdıkları anlam metni anlamada önemli yer tutmaktadır. 33. Ayetimizin bu cümlesinde böyle bir durum bulunmaktadır. Bu cümleyi Türkçe'ye çeviri yapmada etkili olan kelime ayet içinde geçen يَعْنِي kelimesidir. "عَيْنِي - يَعْنِي" lügat manasında ilk olarak "yöntem bilmemek,

ilk başlangıcı çıkaramamak, şeklini ortaya koyamamak” manalarına gelmektedir.³³³ ez-Zemâhşeri, *Esâsü'l Belâga* isimli çalışmasında bu kelimenin yukarıda verdiğimiz manaları ile birlikte “*bir işi düzenleyememe ve uyarlayamama*” manalarına geleceğini de dikkate almıştır.³³⁴

Her hangi birşeyi ilk olarak ortaya koymak çok zordur. Bir eser veya yapıt birincil olma iddiası taşıyorsa ve daha öncesi yoksa onu meydana getirmek ikinci defa yapmaktan çok daha güçtür. Çünkü yapılan iş temel olarak ilk özelliğini taşıdığından bir benzeri yoktur. Başlangıç olan o eseri veya yapıtı oluşturan kişi çok zorlanacak ve yorgun düşecek belki aciz kalacaktır. İşte kâinatın yaratılışı; gök yüzünün ve yeryüzünün ve arasındakilerin yaratılışı daha evveli olmayan birşeydir. Bu ayet tamda, yeri ve göğü ve ikisinin arasında herşeyi yoktan var eden Allah Teala'nın ilk yaratışta zorlanmadığını, her biri bir şaheser olan evrendeki tüm yapıtların mükemmel ve kusursuz olarak meydana getirdiğini ifade eden bir ayettir. Nitekim Kaf Sûresi'nin 15. ayetinde “أَفَعَيْنَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ”/Biz ilk yaratılışı gerçekleştirmedik mi?” Şeklinde geçmesi kelimemizdeki bu manayı desteklemektedir. O Halde verilebilecek manalardan biri:

Gökyüzü ve yeryüzünü ve arasındakileri ilk yaratışta beceriksiz olmayan/ birincil olarak meydana getirmekte başarısız olmayan

tarzında olabileceği düşüncesindeyiz. Çünkü kelimenin manası bu çeviriye yapmaya müsait gözükmemektedir.

Kelimenin taşıdığı bir diğer manaya bakacak olursak “*yorgun düşüp aciz kalmak, güçten düşmek*” manalarına gelmektedir.³³⁵ Bu manasına itibar ettiğimizde ayetimizde mecâz-ı mürsel olduğunu görmekteyiz.³³⁶ Ayette geçen “وَأَمْ يَعْزِي

وَأَمْ يَعْزِي/حَلَّتْهُنَّ/Gökyüzü ve yeryüzünü yaratma hususunda yorgun düşmedi” cümlesi hakiki

³³³ Cevherî, *Mu'cemu's-Sihâh*, s. 762; Firûzâbâdî; *el-Kâmûsü'l-Muhît*, s. 1690; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXIX, 135.

³³⁴ Zemahşeri, *Esâsü'l-Belâga*, I, 691. Ayrıca bk. Zemahşeri, *Tefsîru'l-Keşşâf*, IV, 297; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIX, 231; Tîbî, *Fütûhu'l-Ğayb*, XIV, 317; Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, Mektebetü'l-İslâmî, 1984, Beyrut, VII, 391.

³³⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XV, 111; Zebîdî, *el-Arûs*, XXXIX, 136-137; Râğîb, *el-Müfredât*, s. 358.

³³⁶ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XIII, 390; Hererî, *Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhâni*, XXVII, 117; Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 210.

manası itibari ile. Ancak buradaki mecazi anlam kastedilmektedir. Mecaz manayı meydana getiren alaka ise sebebiyettir. Çünkü yorgunluk, aciz kalma ve noksanlık ifade eder. Bu ise bir işin tamamlanmasındaki aciziyeti gösterir. Böylesi bir durum Allah teala için mümkün değildir.³³⁷ O halde yapılması mümkün görünen diğer tercüme ise:

“Gökyüzü ve yeryüzünü ve arasındakileri yaratmada aciz olmadı.”

anlamına gelmektedir.

Edebi ifadeler ve lugat bilgileri neticesinde Kur’ân-ı Kerîm ayetlerinin deruni ve zengin manaları ortaya çıkmaktadır. O kerim bir kitaptır. Yani kendinden ikram ettikçe eder. Arap dili ve kaideleri çerçevesinde insanın mefkûresine göre bol bol mana kazanır.

Yine bu ayete dair yapılan çevirilere göz atıp yapıcı eleştirilerimizi sunmak istiyoruz. Elmalılı, H. B. Çantay, A. Davudoğlu, A. F. Yavuz, Diyanet, Diyanet Vakfı, Y. N. Öztürk, M. İslamoğlu, İ. Eliaçık, H. Yılmaz, B. Bayraklı meâllerinde kelimenin mecaz manası yerine hakiki manasını alarak tercümelerini yapmışlardır. Şunu belirtmekte fayda görmekteyiz ki hakiki mana tercih edildiğinde herhangi bir bozulma olduğu takdirde mecazi mana tercih edilmektedir. Türkçe’de de ‘yorulmak’ manasının içerisinde mecaz olarak ‘acze düşmek/ aciz olmak’ bulunabilir. Ancak böyle harfi harfine tercüme yapmak yerine ayette kastedilen murada göre çeviri yapmak ve Türklüçemize aktarmanın daha doğru olacağını düşünüyoruz. Nitekim Kur’ân Yolu, S. Akdemir bu ayeti aciz olmadı, acze düşmedi şeklinde çeviri yaparak düşündüğümüz gibi tercüme etmişlerdir.

Daha önce üzerinde inceleme yapmış olduğumuz cümlede geçen “عَيْبِي - يَعْنِي” kelimesinin hakiki ve mecazi manalarını ele almıştık. Meâllerde verilen manalara baktığımızda verilebilecek olan diğer mana ortaya konmadığını görmekteyiz. Yukarıdaki meâllerden hiçbiri bu ikinci manayı ele almamış, ayrı bir dipnot olarak yer vermemiştir. Kur’ân Yolu meâl-tefsir çalışmasında ayetin bir manasını doğru olarak yansıtırken ne var ki ikinci verilebilecek manayı tefsirinde dahi belirtmemiştir. Ne yazık

³³⁷ Beydavî, *Envâru’t-Tenzîl*, II, 398; Ebu’s-Su’ûd, *Tefsîru Ebi’s-Su’ûd*, VII, 383; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXVI, 64.

ki Kur'ân-ı Kerîm anlamlarının tam anlamı ile meâllerde aktarılmadığını görmekteyiz. Allah'ın kelamı bir meâl yerine, birikimli ve ihlaslı olan müfessirlerin hazırladığı tefsirlerden okunursa ilahî kelamın ne derece tatlı ve sevecen, sürükleyici ve düşündürücü, sıkıcı olmayıp heyecanlandırıcı bir yönünün olduğu keşfedilecektir. Ancak bir meâlden okunsa kuru bir okumadan başka bir şey olmamaktadır.

SONUÇ

Arap dili ve belâgati, dili Arapça olan Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması ve yorumlanması için öğrenilmesi gereken ilimlerin başında gelir. İ'rab bilgisi olmaksızın ayetlere mana vermek, onu ifsad etme tehlikesini ortaya çıkaracağı gibi, İslam inanç ve itikad dairesinden dahi dışarı çıkma olgusu ile karşı karşıya bırakabilir. Bu tehlikenin önüne geçilmesi ve Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması için Arapça dil bilgisi ve belâgati en başta tahsil edilmelidir.

Sûremizi i'rab açısından incelediğimizde yaklaşık olarak 21 mübtedâ-haber cümlesi, 90 mazi fiil, 58 muzârî fiil, 74 mef'ûlun bih, 145 câr-mecrûr, 12 hal, 4 temyiz, 20 sıfat, 24 ism-i mevsûl, 11 şart ve cevap cümlesi bulunmaktadır. Ayrıca 6 kase m cümlesi ve 3 münâda cümlesi de ayetler arasında yer almaktadır.

Ayetlerdeki edebi sanatların incelenmesi sonucu ise ortaya çıkan netice şöyledir: Sûrede teşbih, mecâz-ı mürsel, istiâre, kinâye, kasr, cinâs, itnâb, istifhâm üslûbu, tağlib sanatı ve tıbâk gibi belâgat sanatları bulunmaktadır. Bunlardan teşbih, mecâz-ı mürsel, istiâre ve kinâye belâgat ilminin beyân kısmında yer almaktadır. Mecâz kullanım üslûbundan olan istâre sanatı ise, diğerlerine göre daha fazla göze çarpmaktadır. Bu da sûrede belîğ ifadelerin yer aldığını göstermektedir.

Sûrede bedi' sanatlarından cinâs ve tıbâk yer almaktadır. Özellikle cinâs çeşitleri ayetlerde çokça görülmektedir. Bunlardan bazıları cinâs-ı mümasil, cinâs-ı iştikak ve cinâs-ı müstevfâdır.

Ayetlerdeki bazı cümle yapılarının edebi sanat açısından incelenmesi sonucu ise istifhâm cümlelerinin kendi manası dışında kullanımı ortaya çıkmıştır. Böylelikle inkar eden muhatapları düşünmeye ve akletmeye sevkeden üslûb halini almıştır. İstifham cümleleri bu şekli ile bazen inkâr manasını bazen de emir manasını ifade etmektedir. Ayrıca itnâb sanatının cümlelere vurgu ve te'kid kazandırdığı görülmüştür.

Kur'ân'ı Kerîm üzerinde çalışma yapacak olan bir ilahiyatçının veya başka vasıfta birinin Arapça gramer bilgisi ve edebi sanatlarına aşina olması gerekmektedir. Eğer bu şartlar yerine getirilemiyorsa ayetleri filolojik açıdan inceleyen argümanları okuyup-anlayacak seviyede bir Arapçaya sahip olmalıdır. Evet, günümüz Türkiyesinde bu hiç de zor değildir. Ülkemizin ilmî açıdan imkanları genişlemiş, gerek akademyada

gerekse akademya dışında Arapça hususunda kendini yetiştirmiş ilim ehli kişiler bulunmaktadır. Aksi takdirde yapılan tercüme-meâl çalışmaları veya diğer çalışmalar, içinden çıkılmayan sorunsalları meydana getirmekte, Allah kelâmını okuyup anlamak isteyen masum ve bilgisiz insanları ne yazık ki yanlışa sürüklemektedir.

Sonuç olarak; ilahi vahyin Arap dili ve edebiyatı açısından inceliklerine nüfuz etmek isteyen bir ilim adamı nahiv, i'rab ve belâgat gibi ilimleri derinlemesine tahsil etmelidir. Böylelikle Kur'ân'ı Kerîm üzerine yapacağı çalışmalar, tercüme ve meâl gibi hizmetler daha verimli, etkili ve faydalı olacaktır. Dolayısı ile apaçık Arapça olarak indirilen Kur'ân'ı Kerîm'i kendi asıl lisanı ile öğrenmek onu daha iyi anlama imkanını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AHFES, Ebu'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Evsât, *Meâni'l -Kur'an*, Mektebetü'l-Hancı, Kahire, 1990.
- ALTUNTAŞ, Halil Altuntaş, *Kur'an'ın Tercümesi ve Tercüme ile Namaz Meselesi*, TDV Yayınları, Ankara, 2001.
- el-ÂLÛSÎ, Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî, *Rûhu'l- Meânî*, Dâru İhyâu Turâsi'l-Arabi, Beyrut, t.y.
- AKDEMİR, Salih, *Son Çağrı Kur'an*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2009.
- el-AKK, Halid Abdurrahman, *Usûlu't-Tefsîr ve Kavâiduhu*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1986.
- AKPINAR, Ali, *Kur'an Tercüme Teknikleri*, Serhat Kitabevi, Konya, s. 32.
- el-ASKALÂNÎ, İbn Hacer Ahmed b. Ali, *Fethü'l-Bârî bi Şerhi Sahihi'l-Buharî*, Dâru't-Taybe, Riyad, 2005.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* (1918-1937), T.T.K. Ankara, 1997.
- ATAY, Hüseyin, *Kur'an Türkçe Çeviri*, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2002.
- ATEŞ, Süleyman, *Kur'an'ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.
- AYDAR, Hidayet, *Kur'an-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, Kur'an Okulu Yayıncılık, İstanbul 1996.
- el-AYNÎ Bedreddîn Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed, *Umdetü'- Kârî Şerhu Sahihi'l-Buharî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Lübnan, 2001.
- BAYRAKLI, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meâli*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2014.
- el-BEGAVÎ, Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ud, *Tefsîru'l-Begavî*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr ve Osman Cumua Daimîriyye ve Süleyman Müslim el-Hars, Daru Taybe, Riyad 1988.
- el-BEYDAVÎ, Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Ali Nâsiruddin, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan, 2011.
- BİRİŞİK, Abdülhamit, "İ'râbu'l-Kur'an", *DİA*.
- BOLELLİ, Nusret, *Nahiv - Sarf ve Terimleri*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2006.
- _____, *Belâgat Beyân-Meâni-Bedî İlimleri*, İfav, İstanbul 2015.
- BOZDAĞ, İsmet, *Kazım Karabekir Paşaların Kavgası Atatürk-Karabekir*, Emre Yayınları, İstanbul, 1991.

- BULUT, Ali, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, İfav Yayınları, İstanbul 2015.
- _____, *Belâgat Meâni-Beyân-Bedî*, İfav Yayınları, İstanbul, 2015.
- el-BÛTÎ, Said Ramazan, *Fıkhu's-Sîre*, Gonca Yayınları, y.y. 1992.
- el-CÂHİZ, Ebu Osman Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, Mektebetü'l-Hanci, Kahire 1997.
- CÂRİM, Ali ve EMİN Mustafa, *el-Belâgatü'l-Vâdiha fi'l-Beyâni ve'l-Meâni, ve'l-Bedî' mea'd-Delîl*, Müessesetü'r-Risaleti Nâşirûn, Beyrut 2014.
- CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2014.
- CEVDET PAŞA, Ahmet, *Belâgat-ı Osmaniye*, haz. Prof. Dr. Mehmet Gümüskılıç, Kapı Yayınları, İstanbul 2016.
- el-CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd, *Mu'cemu's-Sihâh*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2008.
- el-CEVZÎ, Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, Mektebetü'l İslâmi, 1984, Beyrut.
- ÇETİN, Abdurrahman, "Lahn", *DİA*, 2003.
- el-MEYLÂNÎ, Muhammed b. Abdirrahim el-Umerî, *Şerhu'l-Muğni fi'n-Nahvi*, Dâru Nûri's-Sabah, Mardin, 2012.
- CÜNDİOĞLU, Dücane, *Bir Kur'an Şairi Mehmet Akif ve Kur'an Meâli*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, *Âkif'e Dair*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010.
- _____, *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi*, Kitabevi, İstanbul, 1998.
- el-CÛRCÂNÎ, Abdülkâhir, *Delâilü'l-İ'caz Sözdizimi ve Anlambilim*, Çev. Osman Güman, Litara Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- ÇANTAY, Hasan Basri, *Kur'an'ı Hâkim ve Meâli Kerîm*, Dergah Ofset, İstanbul, 2011.
- DANIŞMEND, İsmail Hâmi, *Garb İlminin Kur'an-ı Kerîm Hayranlığı*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1967.
- DAVUDOĞLU, Ahmed, *Kur'an-ı Kerîm Meâli*, Vakit Gazetesi, 1981.
- DELİSER, Bilal, *Kur'an İlimleri ve Tefsiri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2014.
- ed-DERVİŞ, Muhyiddin, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyânuhu*, Dâru İbni Kesîr, Dimeşk 1994.
- DİYANET, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an Yolu Meâli*, hzr. Prof. Dr. Hayrettin KARAMAN, Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI, Prof. Dr. İbrahim Kâfi DÖNMEZ,

- Prof. Dr. Sadrettin GÜMÜŞ, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008.
- DOĞRUL, Ömer Rıza, *Kur'ân-ı Kerîm Tercüme ve Tefsiri Tanrı Buyruğu*, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1980.
- _____, *Kur'ân Nedir?*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1967.
- EBU'S-SU'ÛD, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî el-Hanefî, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan 2010.
- EBÛ UBEYDE, Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî el Basrî, *Mecâzu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Fuad Sezgin, Mektebetü'l-Hâncı, Kahire, 1961
- EDİP, Eşref, *Mehmet Akif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, hzrl. Fahrettin Gün, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011.
- ELİAÇIK, İhsan, *Yaşayan Kur'ân Türkçe Meâl*, İnşa Yayınları, İstanbul. t.y.
- ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Umut Matbaası, İstanbul, t.y.
- el-ENDELUSÎ, Muhammed b. Yusuf Ebu Hayyan, *el-Bahru'l-Muhît*, thk. Adil Muhammed Abdu'l-Mevcud ve Ali Muhammed Muavvad, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 2010.
- ERGÜVEN, Şahabettin, "Arap Dilinde Lahn'ın Ortaya Çıkışı ve İlk Görüntüleri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007/1.
- ERSOY, Mehmet Âkif, *Kur'ân Meâli Mehmed Akif Ersoy*, hzr. Recep Şentürk ve Asım Cüneyd Köksal, Mahya Yayınları, İstanbul, 2012.
- el-FERRÂ, Ebu Zekerriya Yahya b. Ziyâd b. Abdullah ed-Deylemî, *Meâni'l-Kur'ân*, Dâru'l Mısıryye li't-Te'lif ve't-Terceme, Mısır, ts.
- FEYİZLÎ, Hasan Tahsin, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Server Yayınları, İstanbul, 2016.
- el-FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecidüdin b. Muhammed b. Yakub, *el-Kamûsu'l-Muhît*, Dâru'l Erkam, Beyrut ts.
- el-GALAYİNÎ, Mustafa b. Muhammed, *Câmiu'd-Dürûsi'l-Arabiyye*, Müessesetü'r-Risâleti Nâşirûn, Beyrut 2012.
- el-GAZALÎ, Muhammed, *Fıkhu's-Sîreti*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2007.
- GÜRBÜZ, Faruk, *Tercüme Problemleri ve Meâller*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2003.

- el-HALEBÎ, Ahmed b. Yusuf es-Semîn, *ed-Durru'l-Mesûn*, thk. Dr. Ahmed Muhammed el-Harrât, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2011.
- el-HALHÂLÎ, Şemsüddin Muhammed b. Muzaffer el-Hatîbî, *Miftâhu Telhîsi'l Miftâh*, thk.: Dr. Muhammed Haşim Mahmud, el-Mektebetü'l el-Ezheriyyeti Li't-Turâs, yy. 2011.
- HALLÂF, Abdulvehhab, *İlmu Usûli'l-Fıkhi*, Müessesetü'r-Risaleti Nâşirûn, Dimeşk, 2012.
- HÂMİDULLAH, Muhammed, *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, Çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998.
- _____, *Kur'ânı Kerîm Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, İfav Yayınları, İstanbul, 2000.
- el-HÂŞİMÎ, es-Seyyid Ahmed, *Cevâhiru'l-Belâga*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, t.y.
- el-HEMEDÂNÎ, el-Allame el-Hafız el Mukrî el-Münteceb, *Kitâbu'l-Ferîd fî İ'râbi'l-Kur'âni'l Mecîd*, thk. Muhammed Nizamuddin el-Füteyyah, Dâru'z-Zamân, Medine 2006.
- el-HERERÎ, Muhammed el-Emin b. Abdillâh el-Üremî el-Alevî, *Tefsîru Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhâni fî Ravâbi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru Tavkı'n-Necati, Beyrut 2001.
- İBN ÂŞÛR, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnusiyyeti Li'n-Neşri, t.y.
- İBNİ HİŞÂM, Cemaleddin b. Abdillâh el-Ensârî, *Muğni'l-Lebîb*, Dâru'l-Erkam, Beyrut, 1999.
- _____, *Kavâi'du'l-İ'rab*, Şifa Yayınevi, İstanbul 2013.
- İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru İbni Kesîr*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2009.
- İBN MANZÛR, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1993.
- İBN SA'D, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî, *Tabakâtü'l-Kebîr*, Mektebetü'l Hâncı, y.y. 2001
- İSLAMOĞLU, Mustafa, *Nüzûl Sırasına Göre Hayat Kitabı Kuran Gerekeçeli Meâl-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- İŞİCİK, Yusuf, *Kur'ân Meâli*, Konya İlahiyat Derneği Yayınları, Konya, 2010.

- KASIM, Muhammed Ahmed ve DÎB, Muhyiddin, *Ulûmu'l-Belâga*, el-Mektebetü'l Hadis li'l-Kitab, Lübnan 2003.
- el-KATTÂN, Mennâ', *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Müessesetü'r-Risale, Dimeşk, 2010.
- KAYHAN, Veli, *Kur'ân-ı Tefsirde Usûl ve Gerekli İlimler*, Kurav Yayınları, Bursa, 2007.
- el-KAZVÎNÎ, Celeleddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdîrrahman b. Ömer el-Hatib, *el-Îzâh fî Ulûmu'l-Belâga*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Lübnan 2013.
- _____, *et-Telhîs fî Ulûmi'l-Belâga*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan 2009.
- Kocaoğlu, Sami, *Apaçık, Kur'ân ve Türkçe Hikmetli Meâli*, Zafer Matbaası, İstanbul, 2010.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Hzrl. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Hzrl. Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Ali Özek, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.
- el-KURTUBÎ, Ebu Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Ebu Bekr, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Dr. Abdullâh b. Abdu'l Muhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2006.
- MUSTAFA SABRÎ, *Kur'ân Tercümesi Meselesi*, Çev. Süleyman Çelik, Bedir Yayınevi, İstanbul, 2014.
- NÂSİF, Hıfînî ve MUHAMMED, Sultan ve DİYÂB, Muhammed ve TAMÛM, Mustafa, *Dürûsu'l-Belâga*, şrh. Muhammed b. Salih Useymîn, Mektebetü Ehli'l-Eser, Kuveyt 2004.
- en-NEDVÎ, Ebû'l-Hasen, *es-Sîretü'n-Nebeviyyetü*, Dâru'l Kalem, Dimeşk, 2010.
- en-NEHHÂS, Ebû Câfer Ahmed b. Muhammed b. İsmail, *Î'râbu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2008.
- en-NESEFÎ, Ebu'l-Berakât Abdullâh, *Tefsîru'n-Nesefî Medâriku't-Tenzîl ve Hakaiku't-Te'vîl*, thk. Yusuf Ali Bedyevî, Dâru İbni Kesîr, Dimeşk 2011.
- ÖMER, Ahmet Muhtâr, *Mu'cemu'l-Lugati'l-Arabiyyeti'l-Mu'âsirati*, Âlemü'l Kütüb, y.y, 2008.
- ÖZERENGİN, Faruk, *Kazım Karabekir Paşaların Kavgası İnkılap Hareketlerimiz*, Emre yayınları, İstanbul, 2000.

- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Kur'ân'ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, Yeni Boyut, İstanbul, 1997.
- er-RÂĞİB, el-İsfahânî, *el-Müfredât*, Dâru'l Mârif, Beyrut, 2010.
- er-RÂZÎ, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *Mefatihü'l-Ğayb*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan, 2013.
- es-SABÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Mektebetü Yasin, İstanbul 2010.
- SÂFÎ, Mahmud, *el-Cedvel fî İ'rabi'l-Kur'âni ve Sarfihî ve Beyânihi*, Dâru'r-Reşîd, Dimeşk 1995.
- SÂLİH, Behçet Abdulvâhid, *İ'rabü'l-Mufassal li Kitabillahi'l-Mürettel*, Dâru'l Fikr, y.y. t.y.
- es-SANHÂCÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Davud, *Metnü'l Âcurrûmiyye*, Dâru's-Sâmi'iyyi, Suudi Arabistan 1998.
- SARAÇ, Mehmet Ali Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*, Gökkuşbu, İstanbul 2015.
- es-SEÂLEBÎ, Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf Ebû Zeyd, *Tefsîru's-Seâlebi*, Dâru İhyâ-i Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997.
- es-SEKKÂKÎ, Ebu Yakup Yusuf b. Ebi Bekir Muhammed b. Ali, *Miftâhu'l-Ulûm*, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Lübnan, 1987.
- es-SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, Dâru'l Marife, Beyrut, y.y.
- es-SUBKÎ, Bahâuddîn Ebû Hâmid Ahmed b. Ali b. Abdulkâfî, *Arûsu'l-Efrâh fî Şerhi Telhîsi'l-Mift'ah*, el-Mektebetü'l Asriyye, Beyrut 2003.
- es-SUYÛTÎ, Celâluddin, *el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Müessesetü'r-Risaleti Nâşirûn, Dimeşk, 2010.
- et-TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Târihu't-Taberî*, Dâru'l-Maârif, Mısır, 1967.
- _____, *Tefsîru't-Taberî*, thk. Dr. Abdullah b. Abdu'l Muhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Kahire, 2001.
- TAHA DURRE, Muhammed Ali, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm ve İ'rabuhu ve Beyânuhu*, Dâru İbni Kesîr, Dimeşk 2009.
- et-TEFTÂZÂNÎ, Sadeddin, *Muhtasaru'l-Meâni*, thk.: Muhammed Osman, Mektebetü's-Sekâfiyye ed-Dîniyye, Kahire 2009.
- _____, *el-Mutavvel Şerhu Telhîsi'l-Miftâh*, Dâru İhyai't-Turâsi'l Arabiyye, Beyrut 2004.

- et-TÎBÎ, Şerefüddin el-Hüseyn b. Abdillâh, *Fütûhu'l-Ğayb*, Caizetü Dubai ed-Devliyye li'l-Kurani'l-Kerîm, Ürdün, 2010.
- YAVUZ, Ali Fikri, *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâl-i Âlisi*, Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık A.Ş. İstanbul, 1984.
- YILDIRIM, Mustafa, “Kur'ân Sanatı ve Estetiği Üzerine”, İstem, 2010.
- YILMAZ, Hakkı, *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur'ân'ın Türkçe Meâli*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2015.
- ez-ZEBÎDÎ, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk Ebu'l Feyz Murtazâ, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l Hidâye, 2010
- ez-ZECCÂC, Ebu İshak İbrahim b. es-Serî, *Meâni'l-Kur'ân ve Beyânuhu*, thk. Dr. Abdu'l Celil Abdu Şelebi, Âlemü'l Kütüb, Beyrut 1988.
- ez-ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l Müfessirûn*, Mektebetü Vehbe, Kahire, t.y.
- ez-ZEMAŞERÎ, Ebu Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed, *Tefsîru'l-Keşşâf*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan 2015.
- _____, *Esâsü'l-Belâga*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 1998.
- ZUHAYLÎ, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akîdeti ve's-Şerîati ve'l-Menheci*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 2003.
- ez-ZURKÂNÎ, Muhammed Abdülazim, *Menâhilü'l-İrfân fi Ulumi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kitabi'l Arabî, Beyrut, 1995.

